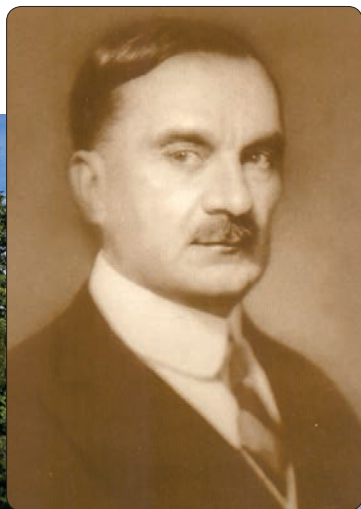

Caiete Silvane

216

Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Iuliu Maniu - 150

0260 612 870

caietesilvane@yahoo.com

www.caietesilvane.ro

Vasile Pușcaș , „Iuliu Maniu – Sfinxul de la Bădăcin”	1
Marin Pop , 150 de ani de la nașterea lui Iuliu Maniu	2
Marin Pop , Copilăria și formarea profesională a lui Iuliu Maniu	4
Cristian Borz, Ana-Maria Borz , Iuliu Maniu – simbolul speranței și dorinței de libertate	7
Daniel Săuca , Cărți cu dedicație	9
Viorel Mureșan , „Căzusem din zbor între lumi”	11
Imelda Chința , Irizări lirice	13
Carmen Ardelean , Emigrări și imigrări	14
Gheorghe Glodeanu , Fănuș Neagu și fascinația povestirii	15
Alexandru Jurcan , Amantul etern	16
Marcel Lucaciu , Modernitatea lui Eminescu	17
Ștefan-Andrei Inceu , Confesiune: dor de Eminescu	18
Premiile Concursului de creație literară pentru elevi „Iuliu Suciu”, ediția a XXVI-a, decembrie 2022	19
Silvia Bodea Sălăjan , Eminescu – sub a numelui tău umbră...	20
Gheorghe Moga , Centenarul nașterii Profesorului Gavril Scridon	21
Voichița Lung , Un exercițiu de sinceritate cu sine și cu lumea	22
Ioan Bunta , Oglinzile	23
Corina Știrb Cooper , Purtătorul de... cuvinte	24
Alice Valeria Micu , Scrisori imposibile	25
Poeme de Viorica Mureșan însoțite de o parodie semnată de Lucian Perța	26
Versuri de Viorel Gh. Tăutan	27
Mirel Matyas , Cutia cu amintiri (1). Destinul unei familii din Zalău, la cumpăna secolelor XIX și XX	28
Alice Valeria Micu , Transilvania lui 1940 în schițe monografice ale câtorva localități	33
Balajti Károly , Iconografia dinamică	35
Mircea Popa , Miskolczy Ambrus și activitatea sa pe teren româno-maghiar	39
Corina Ozon , Două lumi	41
Poeme de Petru Covaci, Nicolae Nistor și Vasile Hatos	43
Camelia Burghеле, Andrei Burghеле, Felicia Sabău, Flavia Sabău , Spăcelul de fată fecioară de pe Valea Barcăului	44
Ioan F. Pop , Texte de trecut (in)existența	47
Daniel Mureșan , Cronica discului. Sonata Arctica – <i>Acoustic Adventures 2</i>	48
Simona Ardelean-Samanta , Filmografiile Simonei. <i>Patch Adams</i> (1998)	49
Daniel Săuca, Alexandru-Bogdan Kürti, Corina Știrb Cooper, Györfi-Deák György , Malaxorul de ianuarie 2023	50
Un nou volum de Ioan-Vasile Bulgărean la Editura „Caiete Silvane”	52
Omagiații lunii ianuarie (din Dicționarul Sălaj – Oameni și Opere . Baza de date a Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj) coperta III	
Arca poeziei, Edgar Lee Masters , Cassius Hueffer, în românește de Ion Caraion , o rubrică de Viorel Mureșan coperta IV	

„Iuliu Maniu – Sfinxul de la Bădăcin”

Vasile PUȘCAȘ

În spațiul românesc din ultimele două-trei veacuri au fost înregistrate câteva nume de familii care au dat istoriei noastre succesiuni de personalități puternice, conducători ai luptei de emancipare națională și creare a statului modern. Între acestea se află și familia Maniu, care numără membri cunoscuți comunității românești din Transilvania încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Este destul să amintim că Iuliu Maniu era strănepotul vestitului lider al Revoluției de la 1848, Simion Bărnuțiu, cel pe care profesorul și filosoful D.D. Roșca avea să-l numească „Europeanul Bărnuțiu”. Iar pe linie maternă se trage din neamul Coroienilor, o altă familie de intelectuali și luptători transilvăneni pentru cauza românească.

Născut cu 150 de ani în urmă, la 8 ianuarie 1873, Iuliu Maniu avea să devină, de la începutul secolului al XX-lea, unul dintre cei mai importanți lideri ai mișcării de dezrobire națională a românilor din Transilvania. A avut marea bucurie să fie între cei mai eminenți conducători ai românilor transilvăneni pentru Unirea provinciei Transilvania cu Regatul României, la sfârșitul anului 1918. Împreună cu alți români destoinici ai Generației Marii Unirii s-a dedicat total construcției unei României Noi, după Primul Război Mondial, în care procesele modernizatoare să servească dezvoltării țării și propășirii Națiunii Române, pe care o dorea a fi integrată în ritmul și sensurile de evoluție/dezvoltare ale Europei Occidentale. Pentru un astfel de țel a militat politic, prin mijloace guvernamentale și parlamentare, în perioada interbelică și după Al Doilea Război Mondial, mergând

până la sacrificiul propriei vieți în confruntarea cu comunismul.

Este firesc și de datorita noastră să ne amintim cu respect și pioșenie de o astfel de personalitate a istoriei noastre naționale, la împlinirea unui veac și jumătate de la nașterea sa. Cu atât mai mult cu cât încă în timpul vieții sale a fost apreciat de majoritatea politicienilor vremii, de intelectuali și de poporul de rând, a primit elogiile nenumărate din partea multor contemporani de vază din Europa și Statele Unite ale Americii. Iar în epoca noastră, cea care pare atât de secătuită de lideri veritabili, politicieni democrați și oameni de stat, a readuce din planul memoriei trecute în cea a prezentului un astfel de model de dedicare binelui public și interesului țării poate fi un imbold la meditație și acțiune a liderilor actuali și viitori pentru servirea exemplară a comunității naționale, statului român, dimpreună cu partenerii valoroși europeni și internaționali.

Gândind la readucerea în atenția contemporanilor a portretului unei asemenea personalități importante, Editura Școala Ardeleană și Institutul de Istorie „George Barițiu” (Filiala Cluj a Academiei Române) au lansat proiectul editorial „Iuliu Maniu – 150 de ani de la naștere”. Iar concretizarea acestui demers constă și în publicarea volumului întocmit de istoricul Marin Pop, *Iuliu Maniu – Sfinxul de la Bădăcin*. De la bun început trebuie spus că ceea ce ne propune autorul nu este o biografie clasică și nici un studiu monografic. Este mai degrabă un portret alcătuit din liniile sugerate de dezbaterile publice din ultimele decenii care au avut ca preocupare viața și activitatea politică a lui Iuliu Maniu.

De aceea, volumul este constituit tematic din studii și articole publicate de Marin Pop în reviste de cultură și socio-politice, între care amintim valoroasa publicație „Caiete Silvane” (Zalău). Acestea nu sunt texte de popularizare a istoriei, ci reconstituiri istoriografice ale unor subiecte legate de evoluția lui Iuliu Maniu în spațiul public, preponderent în epoca interbelică. Autorul a realizat o bogată documentare arhivistică, a investigat presa vremii, memorialistica și a intervievat câteva persoane care l-au cunoscut pe Iuliu Maniu, aducând chiar interpretări istoriografice noi. În același timp, prin tematica propusă și stilul exprimării, istoricul sălăjean Marin Pop se adresează tuturor cititorilor interesați și fascinați de personalitatea extraordinară a celui cărui după Marea Unire i se spunea „Sfinxul de la Bădăcin”.

Cuvânt înainte la volumul lui Marin Pop, „Iuliu Maniu – Sfinxul de la Bădăcin”, în curs de apariție la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca, sub egida Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

150 de ani de la nașterea lui Iuliu Maniu

Marin POP

Născut la 8 ianuarie 1873 la Șimleu Silvaniei¹, Iuliu Dumitrie Maniu provine dintr-o familie cu vechi tradiții istorice românești. Astfel, în anul 1699, înaintașul său, Laurențiu Man, a primit diplomă nobiliară de la împăratul Leopold și avea blazon propriu.

Una dintre surorile lui Simion Bărnuțiu, Ileana, s-a căsătorit cu Teodor Man, aceștia fiind bunicii lui Iuliu Maniu. Așadar, Iuliu Maniu a fost strănepotul ideologului Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, Simion Bărnuțiu.

Pe linie maternă, bunicul său a fost Demetriu Coroianu. Și-a început cariera ca profesor la Blaj, alături de Simion Bărnuțiu și Timotei Cipariu, iar după căsătorie a fost hirotonit ca preot greco-catolic în parohia Bobota, unde a văzut lumina zilei fiica lui, Clara. A devenit apoi protopop de Craidorolt, vicar al Silvaniei, canonic și rector al seminarului teologic din Gherla, unde a și sfârșit, în anul 1891.

Din punct de vedere politic, Iuliu Maniu i-a urmat în funcția de președinte al Partidului Național Român lui George Pop de Băsești, care trece în eternitate la scurt timp după Marea Unire, la 23 februarie 1919. Lui Iuliu Maniu i-a urmat în funcție ucenicul său, Corneliu Coposu. În ordine cronologică, Simion Bărnuțiu, George Pop de Băsești, Iuliu Maniu și Corneliu Coposu sunt considerate cele mai importante personalități politice pe care Sălajul le-a dat istoriei.

În ceea ce privește activitatea profesională, Iuliu Maniu s-a format la școlile Blajului, Zalăului, iar studiile superioare juridice le-a urmat la Universitatea din Cluj (Facultatea de Drept, 1891-1896),

pe care le-a continuat la Budapesta și la Viena, unde a devenit doctor în Drept în anul 1896.

Școlile Blajului și perioada în care a îndeplinit funcția de avocat al Mitropoliei Blajului și-a pus puternic amprenta asupra devenirii sale politice, a moralității și intransigenței sale memorabile.

A fost unul dintre artizanii Unirii Transilvaniei cu România, președinte al Consiliului Dirigent și prim-ministru al României în trei guverne național-țărăniști. A devenit apoi liderul opoziției democratice din România și a luptat în permanență împotriva oricăror încercări de îngrădire a libertăților cetățenești și de instaurare a unor regimuri dictatoriale, fie că au venit din partea lui Carol al II-lea, a mareșalului Antonescu sau a comuniștilor. A avut un rol foarte important în realizarea actului istoric de la 23 august 1944, prin care România a ieșit din alianța cu Germania hitleristă, scurtându-se războiul cu cel puțin șase luni. Lider al opoziției democratice din România, Iuliu Maniu a păstrat pe toată perioada războiului legăturile tradiționale ale României cu anglo-americanii, prin diferiți agenți secreți și a negociat până în ultimul moment condiții cât mai favorabile de ieșire a țării din război.

În urma înscenării de la Tămădău, din 14 iulie 1947, liderii PNT, în frunte cu Iuliu Maniu, sunt arestați, iar partidul este desființat. Iuliu Maniu avea vârsta de 74 de ani. După un simulacru de proces, regizat de la Moscova, în data de 11 noiembrie 1947 a fost condamnat la muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață datorită vârstei, precum și

Absolvent al Colegiului din Zalău - 1890

la confiscarea averii. Ironia sorții făcea ca artizanul Marii Uniri să fie acuzat de trădare de patrie de către un tribunal dirijat de ocupantul sovietic. A ajuns astfel în celularul închisorii politice din Galați, unde a stat până la finele anului 1951, când a fost transferat la Sighetu Marmației, împreună cu ceilalți lideri PNT.

Ca și în viață, Iuliu Maniu a fost și în închisoare același model de conduită și noblețe morală. Astfel, cât timp s-a aflat în detenție, nimeni nu a încercat să-i schimbe conduita, să-i „spele creierul”, apreciindu-se că efortul acesta ar fi fost zadarnic.

A fost lipsit de cele mai elementare îngrijiri medicale și a sfârșit în chinuri groaznice la 5 februarie 1953, trupul fiindu-i aruncat în Cimitirul Săracilor din Sighetu Marmației, iar osemintele lui nu au mai fost găsite nici până astăzi, pentru a avea parte de o înmormântare creștinească și o cruce la mormânt.

Ideea realizării prezentei lucrări

a apărut în Anul Centenar – 2018, în momentul în care am elaborat volumul dedicat personalităților sălăjene din generația Marii Uniri². Desigur că printre ele se află, la loc de cinste, Iuliu Maniu. Elaborând o schiță biografică a marelui om politic, care a fost inclusă în volum, am observat că de-a lungul timpului am publicat câteva zeci de articole despre viața și activitatea lui.

Primul articol, pe care l-am publicat în urmă cu 20 de ani, în revista *Silvania*, scoate în evidență un episod inedit din activitatea lui Iuliu Maniu, și anume participarea la (re)sfințirea bisericii din Bobota, locul în care și-a început cariera preoțească bunicul său și s-a născut mama lui, Clara. În fruntea unei numeroase delegații ministeriale și în prezența a câtorva mii de credincioși greco-catolici, prim-ministrul României, Iuliu Maniu, a participat cu emoție la eveniment, pentru că înainte cu numai o lună de zile, la 29 iulie 1929, mama lui trecuse la cele veșnice.

Din momentul în care a început să apară de sub tipar prestigioasa revistă de cultură *Caiete Silvane*, mi-am propus ca în fiecare an, în special în februarie, luna în care comemorăm moartea tragică a lui Iuliu Maniu, să prezint o comunicare sau prelegere științifică la Bădăcin și să public un articol în revistă, pe diverse teme inedite din viața marelui om politic.

De-a lungul timpului, nu am încercat o abordare cronologică a vieții și activității „Sfinxului de la Bădăcin”, ci am publicat, în special în revista amintită mai sus, anumite secvențe și documente inedite descoperite în arhive sau alte surse documentare.

În momentul în care am decis să elaborez prezentul volum, am încercat să studiez anumite teme care să vină în completarea celor publicate până atunci, tocmai pentru a da o anumită coerență, structură cronologică și tematică lucrării. Astfel, în mod normal, volumul debutează cu familia din

care provine Iuliu Maniu, copilăria și formarea lui profesională. De asemenea, participarea la Marele Război, surprinsă magistral de către Octavian Goga, într-un articol de presă.

După realizarea Marii Uniri, Iuliu Maniu a îndeplinit, cu mare răspundere și devotament, funcția de președinte al Consiliului Dirigent și s-a preocupat de recunoașterea internațională a Unirii. A fost în permanență informat de către prietenul și colaboratorul său, Alexandru Vaida-Voevod, în legătură cu mersul tratativelor de pace de la Paris.

Foarte multe articole din prezentul volum fac referire la implicarea lui Iuliu Maniu în vâltoarea luptelor politice din perioada interbelică. De asemenea, la încercările lui de a salva fragila democrație interbelică, în fața tendințelor dictatoriale ale regelui Carol al II-lea, apoi ale generalului Ion Antonescu, și de a scoate țara din război, crezând cu tărie în victoria anglo-americanilor în fața Germaniei hitleriste.

Din documentele păstrate la Arhivele Naționale, în *fondurile Iuliu Maniu, Ion Mihalache și Grigore Gafencu*, reies eforturile marelui om politic sălăjean de a recupera provinciile răpitate României în vara anului 1940 și de a fi recunoscute la Conferința de Pace de la Paris. Totodată, a luptat din toate puterile pentru a păstra regimul democratic în România, opunându-se, chiar cu prețul vieții, transformării țării într-o republică sovietică.

Am încheiat volumul cu câteva discursuri parlamentare, marea majoritate inedite, pe care Iuliu Maniu le-a rostit în forul legislativ al țării și declarațiile la care a fost supus chiar din ziua arestării, 14 iulie 1947, deși se afla bolnav, la sanatoriu, până în toamna anului 1947, când i s-a intentat un proces tipic stalinist.

După cum se poate observa din referințele bibliografice, baza documentară a lucrării este una foar-

te vastă, pornind de la bibliografia edită, documente editate, periodice, până la documente inedite descoperite în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale din Cluj și Zalău. O valoare inestimabilă pentru documentarea prezentului volum și a altor lucrări le-au constituit interviurile de istorie orală realizate cu distinsele surori ale Seniorului Corneliu Coposu, Flavia Coposu-Bălescu și Rodica Coposu, care l-au cunoscut personal pe Iuliu Maniu.

La final, se cuvin aduse mulțumiri celor care au făcut posibilă apariția acestui volum. Mulțumirile noastre se îndreaptă spre conducerea arhivelor din Zalău, Cluj și București, în special arhivei Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, care ne-a pus la dispoziție spre studiere documentele arhivistice solicitate. De asemenea, mulțumim conducerii revistei *Caiete Silvane*, în coloanele căreia am publicat marea majoritate a articolelor științifice cuprinse în prezentul volum, conducerii Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj și Muzeului Județean de Istorie și Artă-Zalău. Nu în ultimul rând, mulțumirile noastre se îndreaptă spre conducerea Editurii Școlii Ardelene, care a dat dovadă încă o dată de un înalt profesionalism.

Note:

1 Subliniem acest lucru pentru că multe persoane, chiar și istorici avizați, afirmă că Iuliu Maniu s-a născut la Bădăcin.

2 Este vorba despre volumul Marin Pop, *Personalități sălăjene, din generația Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut și Editura Mega, 2018.

Cuvânt înainte la volumul lui Marin Pop, „Iuliu Maniu – Sfinxul de la Bădăcin”, în curs de apariție la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca, sub egida Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Marin
POP

Copilăria și formarea profesională a lui Iuliu Maniu

Acum 150 de ani, la 8 ianuarie 1873, vedea lumina zilei, în Șimleu Silvaniei, marele om politic sălăjean, Iuliu Dumitrie Maniu. Tot în acest an, în data de 5 februarie, se vor împlini 70 de ani de la tragicul său sfârșit în temnița comunistă de la Sighetu Marmăției.

Pe când micul copil, Iuliu, abia împlinea vârsta de trei ani, în anul 1876, odată cu înființarea Comitatului Sălaj, tatăl său, judecătorul Ioan Maniu, a fost transferat la tribunalul din Zalău, reședința noului comitat. Astfel, Iuliu Maniu devenea „zălăuan”.

Transferul la Zalău îi dezavantaja familia și starea materială, așa după cum reiese dintr-o scrisoare pe care Ioan Maniu o adresează bunului său prieten și fost coleg la școlile Blajului, Ioan Micu Moldovan, întrucât nu mai putea să-și administreze eficient proprietățile pe care le avea la Șimleu și Bădăcin: „E chiar fatalitate frate a avea acum moșie, mai ales dacă nu poți fi lângă ea. Cu economia mea îmi merge tare slab, de când m-am mutat de la Șimleu. Acolo eram aproape și po-team dispune mai bine”.¹

Tot din corespondența dintre Ioan Maniu și Ioan Micu Moldovan aflăm date foarte importante despre copilăria și formarea profesională a lui Iuliu Maniu. Astfel, din scrisoarea datată 21 noiembrie 1880 aflăm că Iuliu Maniu a fost înscris din acea toamnă în clasa întâi a școlii primare din Blaj și că era cazat la Ioan Micu Moldovan, care mai avea în îngrijire și o serie de nepoți. Din scrisoare reiese și situația materială modestă a familiei Maniu, pe care o observăm din descrierea îmbrăcămintei sărăcăcioase cu care l-a trimis la Blaj: „Îți mulțimesc că ne-ai mângăiat că pruncul nu va

duce lipsă. Mai tare am fost neodignit pentru că nu l-am lăsat decât cu o pălărie de paie și numai cu o păreche de papuci, cari, deși noi, totuși nu prea buni, pentru că îl vătămă. Vestimentele celelalte, deși vechi, așa crediu că le poate folosi, mai ales cele de iarnă. Lux nu putem duce, ci numai să fie trupul coperit și să nu-i fie frig”. Este de acord cu prietenul său că micul Iuliuțiu nu trebuia forțat încă din primul an la învățătură, fiind „fraged”, „ci numai atâta cât să poată trece din o clasă în cealaltă”. În plus, îl atenționează că avea aceleași probleme de sănătate ca și el, că este sensibil la frig și răcește foarte repede.²

În scrisoarea din 5 ianuarie 1881 aflăm că mama sa, Clara Maniu i-a trimis fiului său mai multe produse, deoarece în ziua de 8 ianuarie urma și ziua lui de naștere, cu condiția să le împartă cu ceilalți copii găzduiți de Ioan Micu Moldovan: „Cu poșta de astă dimineață au plecat merele promise și fiindcă acum vin și sărbătorile Crăciunului (pe stil vechi – n.n.), pe de altă parte în 8 l.c. e ziua nașterii Iuliuțiuului, mamă-sa a aflat de bine a trimite și alte cele pre lângă mere și anume: colaci 3-4, struguri, câteva sticle de dulcetuuri și una punguliță făcută anume, cu câteva pituțe îngreunată (mai bine zis ornată). Mi-ar pare bine când toate aceste ar ajunge în pace până la voi, ca să aibă toți pruncuții de la tine o bucurie, căci le-a adus îngerul ceva. Tu ești acum cu atâția prunci ce ai la tine, ca un pater familias. Deci, dacă ajunge în pace cele transmise, mâncați cu toți din ele, cu mic, cu mare cu tot, căci acele nu-s singur pentru Giulucu destinate, ci pentru toți”. Totodată îi trimite și bani de cheltuială, dar pe care îl roagă să-i administreze și să-i dea doar când

Iuliu Maniu și Alexandru Vaida Voevod
în timpul studenției - 1893

va avea nevoie.³

Din scrisoarea datată 26 iunie 1881 aflăm că Ioan Micu Moldovan s-a îmbolnăvit și se punea problema găzduirii lui Iuliu Maniu. Ioan Micu Moldovan și Clara Maniu erau de părere ca micul Iuliuțiu să fie adus de la Blaj, dar Ioan Maniu insista ca el să absolve cele două clase primare la Blaj: „Atâta-ți potiu spune că io aflui mai cu cale și mai consult în toată privința a lăsa ca Giulucul să absolveze clasele normale la voi”.

Problema se pune și pentru că fratele mai mare al lui Iuliu Maniu, Cassiu, care până atunci a urmat studiile la Gherla, fiind întreținut de bunicul său, canonicul Demetriu Coroianu, urma să plece mai departe la studii în Cluj sau Blaj. În acest context, exista varianta ca Iuliu Maniu să plece la bunicul său, să studieze clasele gimnaziale inferioare, „pentru că aerul Gherlei e cu mult mai bun ca cel din Zalău”.

Tot în această scrisoare, Ioan Maniu îi mulțumește prietenului său pentru că i-a cumpărat lui Iuliuțiu haine ieftine, fiind de părere că accentul trebuie pus pe educație: „Foarte bine ai făcut că ai cumpărat de vesminte de mic prețiu, pentru că tu știi bine că și io sum de părere

că pre vesminte cât de puțin debe să cheltuiască românii, mai ales pruncii, cari nu sunt într-o împregiurări unde s-ar putea zice că vatămă gustul și pretențiunile capricioase a claselor boerești. E bine ca să se îmbrace simplu și pentru că au vesminte simple și cârpite nu strică. Ai mei cei mai mari au umblat tot cu vesminte făcute de mama lor din cele vechi ale mele, pond am pus și io, ca și tine, pre alte lucruri esențiale”.⁴

La 8 iulie 1881, Ioan Maniu îi scria cu bucurie lui Micu Moldovan că fiul său Iuliu a ajuns acasă, pe 5 iulie, „întreg sănătos”. Se bucura mult de rezultatele lui la învățătură și de starea de sănătate: „Ne-am îmbucurat cu toții de el, pentru că el a crescut și trupește și sufletește. S-a învârtoșiat mult în trup și am bună speranță că, înaintând așa, va fi om tare voinic. El e tot bine dispus și ne povestește cu multă bucurie despre petrecute în Blasiu”.⁵

Din scrisoarea datată 11 martie 1882 aflăm că Iuliuțiu continua să se afle în casa și sub îngrijirea lui Micu Moldovan, la Blaj, unde urma cursurile clasei a doua a școlii primare. Totodată, aflând cu tristețe de moartea bunului lor prieten, medicul Nicolae Stoia, Ioan Maniu îi propunea să-l trimită pe fiul regretatului lor prieten să-și petreacă vacanța alături de fiul său, la Zalău.⁶

Din scrisoarea datată 3 august 1882 aflăm că Iuliu Maniu a absolvit cu bine clasa a doua primară și a ajuns cu bine acasă. Ioan Maniu îi mulțumește bunului său prieten pentru „grigea părintească” pe care a avut-o față de fiul său. Afirmă că fiul său Iuliu a progresat foarte mult „atât spiritualmente, cât și corporalmente, ce ne face o mare bucurie la toți”. Nu putea să exprime în cuvinte mulțumirea pentru modul cum s-a îngrijit de fiul său și cunoștințele pe care le-a acumulat în școlile Blajului. Desigur că au fost de multe ori îngrijorați de soarta lui, fiind așa mic și fragil, dar știau că este pe mâni bune: „Suntem însă acum cu toții mângâiați și pre deplin satisfăcuți, pentru că, precum zisei: pruncul a crescut și s-a întâ-

rit destul. Pre lângă aceea e destul de priceput și sub toate obiectele ce le-a învățat în școală”. Era sigur că având la bază gramatică învățată cu profesorul Solomon, va reuși să înțeleagă mai bine gramatica ungurească la gimnaziul pe care urma să-l înceapă. Îl informează că toți prietenii săi apreciază cunoștințele acumulate de Iuliuțiu, că se bucură de atmosfera de vacanță și le povestește deseori despre clipele frumoase petrecute la Blaj: „Toți prietenii mei de pre aici cărora le place a se ocupa cu Iuliu și a-l examina, sunt prea mulțiamți cu cunoștințele, răspunsurile și atitudinea lui. Acum are instructor din gramatica ungurească și fiindcă o știe cea românească, face progres. Limba însă nu i se întoarce pre vorbele ungurești. De almitre, lui îi merge bine acasă, tot aleargă și fuge cu frățânii săi prin grădină și apoi dacă se culcă seara, ar tot dormi până la 8-9 ore dimineața, când nu l-ar rumpe foamea în pat. Noi încă îl lăsăm să doarmă și apoi ne îmbucurăm că se și vede pre el că îi prieste somnul. El seara, când povestim cu toții laolaltă, ne deleptăm mult cu poveștile sale. El vorbește cu multă plăcere despre toate cele petrecute prin Blasiu și are o atragere către tine și cătră casa ta ca și cum el acolo ar fi născut și crescut. El în viața lui – precum se vede –, va fi cu dulce aducere aminte de zilele petrecute la voi. Pentru aceea tare mă bucur că s-a întâmplat că l-am dus la voi ci, precum ți-am mai zis, nu se întâmpla dacă nu scăpa el”.⁷

Din scrisoarea expeditată de Ioan Maniu la 11 septembrie 1882 aflăm, printre altele, că Iuliu Maniu a fost înscris în clasa I a gimnaziului reformat din Zalău, unde a fost adus și fratele său mai mare, Cassiu, care se găsea în clasa a VI-a de gimnaziu. Canonical Demetriu Coroianu și fiul său, Iuliu, memorandistul, și-ar fi dorit ca nepotul lor, Cassiu, să urmeze, conform dorinței lui, școala săsească din Sibiu, dar Ioan Maniu spune că „din mai multe considerațiuni”, probabil și financiare, și-a dorit ca fiul cel mare „să rămână măcar estimp lângă mine”.⁸

Iuliu Maniu, avocat al Mitropoliei din Blaj

La 4 ianuarie 1884, Ioan Maniu îi scrie din nou prietenului său și îl informează despre evenimentele petrecute în anul care tocmai se încheiase. Din scrisoare aflăm că în luna mai Iuliu Maniu a fost foarte bolnav, având pneumonie, ceea ce la vremea respectivă putea duce la pierderea vieții, dar și-a revenit: „Iuliu a fost foarte morbos în maiu. Am fost chiar disperat de rămânerea lui în viață. Îți vei aduce aminte că în maiu s-a răcit temperatura repentinu, cine știe ce a făcut, destul că a căpătat aprindere de plămâni și pruncul fiind și debile tare, în mare pericol a fost. A trecut însă și el preste morb și în vacanțiune s-a restaurat deplin. El a crescut mult și s-a întărit binișor”. De asemenea, îl informează despre progresul său la învățătură, subliniind că a avut anumite probleme la început cu limba maghiară: „În anul trecut a mers cam anevoie cu învățătura căci, precum știi, a fost mai uitat limba ung(urească) cu totul. Estimp însă merge destul de bine, căci din toate studiile mai ponderoase are eminentia din toate studiile. Însă matematica o învață mai ușor ce, precum îți vei aduce aminte, io puteam învăța mai cu greu. Acum în a II(-a) clasă gimnazială va fi preste 4 zile de 11 ani”.⁹

Iuliu Maniu era fascinat de limbile clasice, favoritele sale fiind latina și greaca și în acest sens „Aeneida, Iliada și Odisea dădeau substanță fantasiei lui de adolescent”.¹⁰

Aceste materii îi erau predate

chiar de către dirigintele său, Kincs Gyula, care a îndeplinit o perioadă și funcția de director al colegiului

În toți anii de liceu, Iuliu Maniu a avut rezultate foarte bune la învățătură, fiind printre cei trei premianți ai clasei, la sfârșitul anului școlar primind cărți și fiind evidențiat în anuarul colegiului pe anul școlar 1888-89 și 1889-90.

Programa elevilor de atunci era foarte încărcată. Pe lângă orele opționale aveau următoarele discipline de studiu: limba și literatura maghiară (3 ore pe săptămână), latină (4 ore), greacă (5 ore), germană (2), istorie (3), matematică (3), științe ale naturii (fizică+chimie și biologie, 4 ore), filosofie împreună cu logică (2 ore), educație fizică (2), religie (ore).¹¹ Fiecare elev studia propria religie, iar Iuliu Maniu și ceilalți elevi greco-catolici îl aveau ca profesor de religie pe protopopul Teodor Pop, paroh în Ortelec și filia Zalău.

Iuliu Maniu a absolvit cursurile vestitului colegiu zăvălean în anul 1890, împreună cu 15 colegi. Unsprezece dintre ei au fost declarați admiși cu „suficient”, iar patru, printre care și Iuliu Maniu, cu calificativul „bine”. În anuarul colegiului pe anul 1889-1890 este menționat ca premiant „pentru conduita sa ireproșabilă și sârguința sa de fier”.

Iată și teza de „maturitate” pe care a primit-o la limba și literatura maghiară: „a) Poetul Arany și epopeia sa Toldi; b) Lira naționalistă a lui Vörösmarty, cu considerațiuni speciale asupra poeziei patriotice „Szózat”; c) De ce a fost întemeierea regatului maghiar o necesitate politică inexorabilă? Și în ce măsură este regele Ștefan I-ul deschizătorul unei epoci noi?”¹²

Continuând tradiția familiei, Iuliu Maniu s-a înscris la Facultatea de Drept din Cluj, „aruncându-se, în 1891, la vârsta de 19 ani, în vâltoarea luptelor politice ce angaja toate fibrele pasiunii studenților universitari români, pândiți de ghilotina desnaționalizării”. A continuat studiile la Budapesta și Viena și a obținut doctoratul în anul 1896.¹³

Un portret deosebit al tânărului student Iuliu Maniu îl creionează chiar tatăl său, într-o scrisoare adresată prietenului său, Ioan Micu Moldovan, la 22 septembrie 1892, de această dată din Șimleu Silvaniei, unde a revenit după pensionare: „Giulucu, care acum pentru a-l deosebi de unchiul său, a avansat la Iuliuțiu sau Iuliane, de când nu l-ai văzut a progresat mult, atât intelectualmente, cât și fizic. El e cu mult mai înalt decât mine, spatele și oase groase, numai peptul nu e destul de lat conform înălțimei. El însă e sănătos și destul de tare. În ianuaru viitoriu va fi de 20 ani. El e flegmatic, dară debe că e simpat, căci nu numai românii, dară și străinii îl laudă. Ce bine ar fi să fie numai jumătate măcar de tare cum e unchiul său, pre care numai puterile fizice îl mai susțin și apăra contra brutalităților de cari e încunjiurat”.¹⁴

Încă din vremea studenției, Iuliu Maniu s-a implicat și în lupta politică național-românească. Debutul său politic, în calitate de membru, apoi președinte al Societății Academice „Petru Maior” se suprapune cu anii mișcării memorandiste și ai simulacrului de proces care a urmat.

În acea perioadă de grele lupte naționale, după cum afirma el mai târziu, și-a ascultat „glasul sângelui” și cu „o inimă curat românească și cu minte limpede” a hotărât să intre în politică.

În anul 1892 trece pentru prima dată în România și participă la un congres al studenților în orașul Roman, iar în septembrie 1894 participă la o reuniune studențească, la Constanța, împreună cu alți 50 de tineri români. Ascultă pentru prima dată în viața sa Imnul Regal, cu o evlavie de nedescris. Simte că melodia era „venită din cer, de la un cor de îngeri, iar textul de un sens adânc cutremurător, cari trecea de la ureche prin intelect până la ultima celulă a nervilor”. Acum se simte dator să facă următorul legământ memorabil pe care îl va respecta cu sfințenie toată viața: „Jur pe Dumnezeu, pe conștiință și pe onoare că îmi voi jertfi viața pen-

tru triumfarea cauzei românești, luând parte la revoluția pe care o pregătim”.¹⁵

După doi ani de stagiatură, în data de 2 octombrie 1898 își începe cariera de avocat al Mitropoliei române unite din Blaj, funcție pe care a ocupat-o până în anul 1915. Totodată era și avocat al băncii „Patria”.¹⁶

La cererea Mitropoliei din Blaj, acceptă și funcția de profesor la Seminarul teologic. Aflăm aceasta din scrisoarea pe care i-o adresează mitropolitul Victor Mihaly, la data de 24 ianuarie 1899, când este numit ca „profesor extraordinar” pentru catedra de drept civil. El urma să predea câte două semestre pe an, la două clase, câte două ore pe săptămână, marțea și sâmbăta, între orele 10-11. Pentru munca sa urma să fie plătit cu suma de 200 fl. pe an. Totodată, mitropolitul îl anunța că în acel an urma să predea un semestru, începând cu data de 15 februarie 1899.¹⁷ Astfel, Iuliu Maniu continua tradiția înaintașilor săi, Simion Bărnuțiu și Demetriu Coroianu, care au fost dascăli la școlile Blajului. De asemenea, continua și lupta lor pe plan politic național-român.

Note:

1 Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, fond Biblioteca Centrală Blaj, dosar 280, f. 142.

2 *Ibidem*, f. 174.

3 *Ibidem*, f. 176.

4 *Ibidem*, ff. 186-187.

5 *Ibidem*, f. 188.

6 *Ibidem*, f. 197.

7 *Ibidem*, ff. 201-202.

8 *Ibidem*, f. 205.

9 *Ibidem*, ff. 210-211.

10 Sever Stoica, *Iuliu Maniu*, 1932, p. 21.

11 László László, *Iuliu Maniu absolvent al colegiului din Zalău, acum 125 de ani*, în „Caiete Silvane”, nr. 126, iulie 2015, pp. 20-22.

12 Sever Stoica, *op. cit.*, p. 22.

13 *Ibidem*.

14 S.J.A.N. Cluj, fond Biblioteca Centrală Blaj, dosar 280, ff. 224-225.

15 Apostol Stan, *Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, București, Editura Saeculum I.O., 1997, p. 13.

16 „Gazeta de Duminecă”, nr. 28, 22 iulie 1906, p. 1.

17 S.J.A.N. Cluj, fond personal Iuliu Maniu, dosar 1/1898, f. 1.

Cristian
BORZAna-Maria
BORZ

Iuliu Maniu – simbolul speranței și al dorinței de libertate

Iuliu Maniu a știut că puterile occidentale au abandonat România în mâinile sovieticilor, chiar înainte de terminarea războiului și cu toate acestea a continuat să lupte, chiar dacă lupta sa însemna închisoare și moarte. El considera martiriul său piatra de temelie a renașterii poporului în viitor. Într-o discuție pe care a avut-o cu nepotul său, Ionel Pop, înainte de alegerile din 19 noiembrie 1946, Maniu spunea: „Eu știu că toată garnitura noastră, împreună cu mine, vom muri în închisoare. Dar nu-ți dai seama că asta este datoria mea, a noastră? Este singurul lucru pe care-l mai pot face pentru poporul român acum. Să-i dau demnitatea luptei, să arăt lumii întregi că românii nu au capitulat în fața tiraniei comuniste, că au luptat până la sfârșit. Asta constituie elementul de demnitate peste care, în ziua libertății ne vom clădi viața. Este tot ce pot să fac pentru poporul român, să-i dau această demnitate”.

Ambasadorul SUA, Averell Harriman, și cel al Marii Britanii, Sir Archibald Clark Kerr, s-au străduit să-l convingă pe Iuliu Maniu să accepte ca PNTȚ să participe la alegerile din 1946, în condițiile impuse de ruși, dându-i anumite garanții. Iuliu Maniu a spus: „Eu știu că alegerile libere nu se vor garanta, știu că nici Anglia, nici SUA nu vor mobiliza flota pentru a asigura legitimitatea alegerilor românești, de aceea nu pot accepta soluția pe care ați preconizat-o dvs., care este o capitulare în fața unor exigențe rusești catastrofale pentru poporul român”. Peste ani, în memoriile lui, Kerr a scris: „Cu multă strângere de inimă a trebuit să-l mint în fața pe acest om curajos și iubitor de țară care era Iuliu Maniu și să încerc să-l păcălesc. N-am reușit să-l păcălesc, dar tot timpul călătoriei de întoarcere am binecuvântat cerul că nu m-am născut român”.

În 25 aprilie 1947, Iuliu Maniu împreună cu Corneliu Coposu făceau o vizită la Dobrești, la casa lui Ion Mihalache, pentru a-l convinge să părăsească țara și să formeze un guvern în exil. Mihalache s-a lăsat greu convins susținând că Maniu este cel mai potrivit pentru această misiune. Maniu i-a replicat: „... Dar pot eu să părăsesc neamul acesta, în cele mai grele clipe ale nenorocirii sale? Ce ar zice acest popor minunat când ar afla că Maniu a plecat din țară? Plecarea mea, a celui care sunt socotit ca un fel de căpetenie a rezistenței împotriva ocupației sovietice, nu ar fi socotită ca o capitulare? Pe cine și-ar mai pune nădejdea milioanele de români înspăimântați de catastrofa abătută asupra noastră? Locul meu este aici și soarta mea trebuie să fie cea pe care desti-

nul a rezervat-o celor care nu se pleacă în fața dușmanului și țin stindardul până la capăt. Învolverarea în care trăim s-ar putea să dureze dincolo de anii care mi-au fost dați mie. Dumnezeu ești mai tânăr cu zece ani. Dumnezeu vei trăi și vei apuca ziua cea mare a eliberării noastre”¹. Din păcate, nu va ajunge nici Mihalache ziua eliberării, va muri în aceeași dată cu Maniu, 5 februarie, dar zece ani mai târziu.

În urma „înscenării de la Tămădău”, cu ajutorul agenților Serviciului Special de Informații, frunțașii țărăniști, în frunte cu Ion Mihalache, au fost arestați.

Lui Iuliu Maniu i s-a impus domiciliu forțat în sanatoriul dr. Jovin din București, unde se găsea internat, la 14 iulie 1947. Iuliu Maniu protesta față de acțiunea agenților Siguranței: „Sunt grav suferind. Din această cauză am fost internat în sanatoriu, unde mi s-a făcut domiciliu forțat fără nicio motivare și fără nicio formă legală. Am protestat în scris. Acum sunt ridicat de aici fără nicio formă de drept, cu forța. Cedez forței, dar protestez cu toată hotărârea. Nu știu unde sunt dus. Cedez forței”².

La 18 iulie 1947, Adunarea Deputaților în ședință publică a votat și admis ridicarea imunității parlamentare a demnitarilor țărăniști, pentru a putea fi arestați. La 30 iulie 1947, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri s-a decis dizolvarea Partidului Național Țărănesc.

Iuliu Maniu, în ultimul său discurs ținut în vara anului 1947, înainte de arestare, spunea: „Pe mine nu reușesc să mă intimideze, eu de la calea mea nu mă abat, eu hotărârile nu mi le schimb, eu ce cred că este bine pentru țară și pentru neam, asta fac”.

În anul 1947, conform legislației în vigoare, fuga clandestină din țară se pedepsea cu închisoare de la trei la șase luni, cu toate acestea, Guvernul Petru Groza, din dorința de a distruge PNTȚ-ul, a dat o amplexare mult mai mare, implicându-i într-un proces răsunător.

1. Procesul

Generalul de Corp de Armată, Gr. Nicolau, care era la acea vreme Comandantul Regiunii a II-a Militară, prin decizia 95.075 din 24 octombrie 1947 numește completul de judecată, care îl are ca președinte pe col. Alexandru Petrescu. Acesta mai târziu va ajunge membru PCR, va fi avansat general, deși înainte de război judecase o parte din procesele comuniștilor. Deși a fost

introdus pe lista „*vinovaților pentru dezastrul țării*”, la insistențele făcute de Lucrețiu Pătrășcanu, cel de-al doilea guvern Sănătescu îl scoate de pe această listă, el obligându-se să judece procesele politice viitoare conform ordinelor primite³. Iată cum îl prezintă jurnalistul Yves C. Franck: „*Colonelul magistrat Alexandru Petrescu este un criminal de război. Acest om de încredere al Mareșalului Antonescu, al Gestapoului și al Serviciilor Secrete a cerut o recompensă din partea patronilor săi. A fost numit director general al tuturor închisorilor și lagărelor de concentrare din România. Colonelul Petrescu a făcut din această funcție o sursă de venituri. [...] A trebuit ca șefii lui să-l îndepărteze din funcții și să deschidă o anchetă cu privire la gestiunea sa. În acest timp, fiul său, partizan și membru convins al Gărzii de Fier, student în anul IV la medicină, a decis că este mai simplu să lucreze «pe viu», servindu-se de deținuții bolnavi, pentru a exersa operațiile chirurgicale. Și în această privință s-a deschis o anchetă, iar vlăstarului colonelului i s-a interzis să mai intre pe poarta spitalului închisorii. [...] După lovitura de stat de la 23 august 1944, care reășeza România alături de aliați, colonelul Petrescu s-a ascuns. A fost citat în fața Tribunalului poporului, în cabinetul acuzatorului public Alexandru Draghici, comunist notoriu, care executase 8 ani de închisoare. Dosarul era voluminos. Cu toate acestea, nu se știe prin ce intervenții oculte, Petrescu a rămas nepedepsit. Peste puțin timp a reapărut la Curtea Marțială în calitate de președinte, judecând de data aceasta pe legionarii care nu aderaseră la partidul comunist. Iar astăzi își încununează cariera de magistrat judecându-l pe Iuliu Maniu*”⁴.

Lotul Maniu a fost constituit din 19 persoane, dintre acestea patru au fost judecate în lipsă, fiind fugite din țară.

Pe banca acuzării se aflau 15 persoane, care au apărut fără cravată și fără șireturi la pantofi, cu excepția lui Iuliu Maniu. El avea să mărturisească: „*Au vrut să mă aducă și pe mine la proces fără guler și fără cravată. Dar am refuzat. Le-am explicat că în toată viața mea am fost îmbrăcat decent. Mi s-au adus lucruri care nu mi se potriveau, care nu erau ale mele. Am declarat din nou că în asemenea condițiuni refuz să apar în instanță. Până la urmă «domnii» s-au convins și mi-au adus cămășile mele de acasă, gulerele și cravatele cu care eram obișnuit*”.

I s-a înscenat un proces de tip stalinist, la care sentința se cunoștea dinainte. Tribunalul Militar l-a condamnat la nouă pedepse, însumând 104 ani de închisoare, plus de două ori muncă silnică pe viață. Cel care a avut o contribuție esențială la realizarea României Mari și care și-a riscat viața și libertatea în mai multe rânduri era acum socotit trădător de țară.

După 51 de ani, la 12 octombrie 1998, Curtea Supremă de Justiție i-a achitat pe cei condamnați prin Sentința nr. 1988 din 11 noiembrie 1947, admitând recursul în anulare declarat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție.

2. În închisorile comuniste

A fost închis mai întâi în închisoarea Malmaison din București, apoi la Galați, iar pe 14 august 1951 ajunge la Sighet, unde se aflau și alte personalități politice și culturale și întreg episcopatul greco-catolic.

În închisoare, Maniu „*a suscitât, același climat de noblețe morală în care se complăcuse toată viața. Nicio șovăială, nicio slăbiciune, la acest om care preferase să moară în închisoare decât să gireze, un regim de sclavie*”⁵. A îndurat teroarea, mizeria, regimul de exterminare la care a fost supus, cu demnitate. Cât a fost închis, nimeni nu a încercat să-l corupă. Dușmanii lui își dădeau seama că ar fi fost un timp pierdut. Era un omagiu la care alții nu au avut dreptul. Cine nu a fost torturat, a fost bătut sau șantajat. Toți, cu excepția lui, au fost evaluați de o lașitate posibilă și, în consecință supuși verificării⁶.

Creștin convins a dorit să plece pregătit la Casa Tatălui, în acest sens, în timpul detenției de la Sighet reușește să se spovedească de mai multe ori. Primul care a reușit să intre în celulă și să-i asculte spovedania a fost părintele Alexandru Rațiu, altă dată a intrat părintele Ioan Vultur, fost profesor la Blaj⁷.

A regretat că nu a împlinit o datorie veche față de Vatican – o vizită – neputând-o realiza când fusese în libertate din cauza îndatoririlor politice. Îl ruga pe Nicolae Carandino să-l informeze pe Sfântul Părinte de acele regrete, arătându-i că murea „*în credința creștină unită, catolică și română*”.

După șase ani de detenție, starea de sănătate a lui Iuliu Maniu s-a deteriorat foarte grav. În ultimele ore de martiraj, episcopul Alexandru Todea, deținut la Sighet, în condiții strict secrete, i-a oficiat ultimele Sfinte Sacramente. Iată cum își amintește Preasfințitul Alexandru Todea acele momente: „*În 2 februarie știam că e un gardian mai bun, e și sârbătoare și mă pregătesc și eu. Maniu de fapt a fost pregătit și mi-a spus Carandino că se sculase de dimineață, și-a spus rugăciunile și aștepta cu nerăbdare. Am ridicat năframa, mătura în mâna stângă, am ținut-o în loc de toiag arhieresc și am spus cuvintele acestea: Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru Isus Cristos, cu darul și cu îndurările iubirii să vă ierte, domnule Iuliu Maniu, de păcatele dumneavoastră, iar eu nevrednicul preot prin puterea care mi s-a dat vă iert de toate păcatele. Și Maniu a răspuns: «Acum pot să mor»*”.

3. Moartea în închisoarea de la Sighet

La 5 februarie 1953, Nicolae Carandino, „*colegul de celulă*”, i-a închis pleoapele și i-a spus rugăciunile „*Pater Noster*” și „*Ave Maria*” pentru ultima oară, apoi spune el: „*Maniu a fost ridicat din celulă, în cel mai strict secret, dar vestea se răspândise ca fulgerul în toată închisoarea(...)*”.

Fragment din volumul „*Iuliu Maniu – conștiință – morală – politică*”, de Cristian Borz și Ana-Maria Borz, aflat în pregătire la Editura Caiete Silvane.

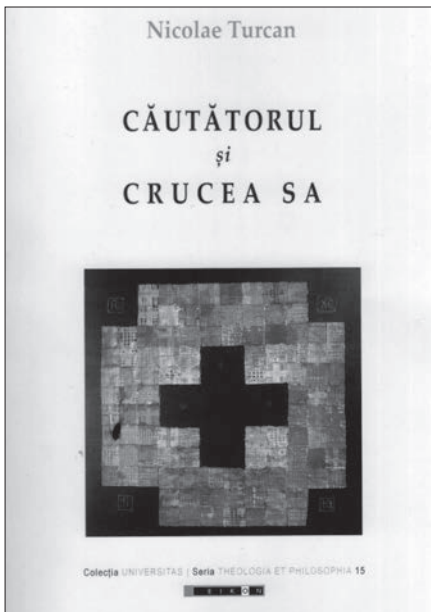
continuare pe www.caietesilvane.ro

Daniel SĂUCA

Cărți cu dedicație

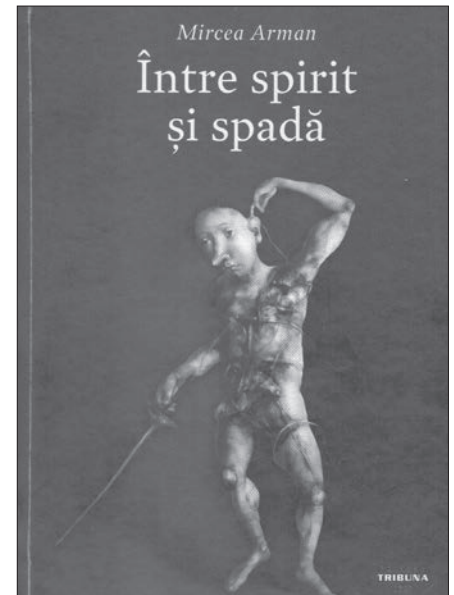
■ **Nicolae Turcan, „Căutătorul și crucea sa”**, Editura Eikon,

București, 2022. Ne-am cunoscut la Zalău, la Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, în decembrie anul trecut, cu ocazia unei conferințe și lansări de carte. Cea despre care scriu aici. N. Turcan nu e primul gânditor care încearcă să „împace” teologia cu filosofia sau, altfel spus, „să-l ducă pe Cioran la biserică” (citatul nu-mi aparține). În fapt, nici nu cred că „împăcarea” are sens, în ciuda clasicelor direcții antagonice ale celor două „științe”, din care amintesc aici soluția (răspunsul) și întrebarea. Un surprinzător text, în acest sens, am găsit la p. 83 a volumului menționat: „Transferând discuția înspre *Cartea lui Iov*, cred că prietenii lui Iov sunt teologi – în măsura în care îi oferă răspunsuri despre dreptatea lui Dumnezeu – în vreme ce Iov însuși pare a fi devenit filosof, după ce propriile răspunsuri teologice au dat greș. Chinuit de suferință și de ceea ce îi apare ca nedreptate, Iov nu poate decât să întrebe, neacceptând răspunsurile teologice situate

mult *sub nivelul* suferinței lui. El dinamitează cerul cu întrebări și cheamă la judecată; își recunoaște nimicnicia, dar nu se împacă defel cu iraționalitatea dezastrului; se simte nedreptățit, deși își acceptă soarta. Ceea ce uimește, în final, din perspectiva distincției dintre filosofie și teologie, este că răspunsul lui Dumnezeu este dublu: pe de o parte, apariția Sa copleșitoare are efecte definitive asupra lui Iov, care înțelege că nimicnicia proprie este atât de mare, încât niciun fel de îndreptățire de sine nu se mai justifică; pe de altă parte, Dumnezeu îl chestionează la rândul lui pe Iov, devenind parcă un Dumnezeu filosof, iar Iov nu are răspunsuri – cum nu avusese nici înainte. Dar, de data aceasta, Iov nu mai are nici întrebări. Pentru căutătorul de Dumnezeu, destinul filosofiei este, pesemne, acela de a umple spațiul problematic dintre teologia cuvintelor și teologia vederii. Disputa se încheie *teologic*, dar nu cu teodiceea prietenilor lui Iov, ci cu teologia *vederii* și a unei experiențe ce lasă în urmă toate întrebările și răspunsurile”. Subiectul e ispititor (cine știe, probabil îl voi dezvolta cândva). Esențială mi se pare aici „târguiala” dintre Dumnezeu și Satana și nu „dialogul” să-i zicem filosofico-teologic. Începutul și nu sfârșitul, care, firește, e teologic.

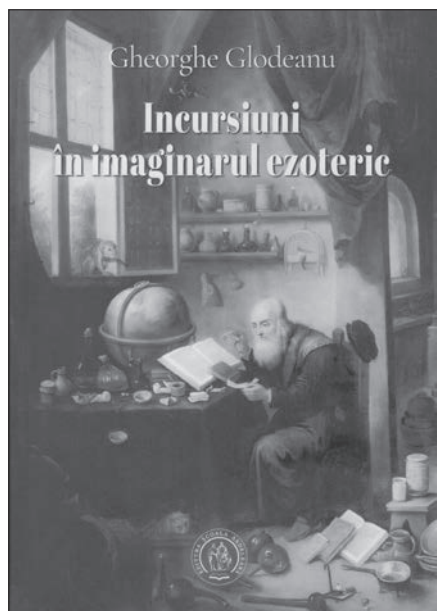
■ **Mircea Arman, „Între spirit și spadă”, „Eșecul gândirii calculatoare și reafirmarea metafizicii”**, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2022. Ne-am întâlnit prima dată taman la Cicârlău, la cunoscutul festival de literatură, în luna decembrie a anului trecut. Am primit, mai târziu, două din cărțile recente ale directorului revistei „Tribuna”. Le-am citit. Un citat din

„Eșecul gândirii calculatoare și reafirmarea metafizicii”: „Malraux, când spunea că secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc, nu se referea, nicidecum, la creștinism. El avea în vedere mai degrabă gândul heideggerian al necesității unei idei care să structureze și să țină laolaltă umanitatea, prin urmare un nou Dumnezeu. Adevărul cumplit al acestor viziuni este mai mult decât evident în însăși imaginea haosului planetar contemporan. Acest haos este produsul exclusiv al mașinii și al dominației maligne a tehnicii planetare, în dauna spiritului autentic și a lumii ca un construct metafizic (...)” (p. 220). Și un fragment din „Între spirit și spadă”: „Falșii profeți vin îmbrăcați în mantia filosofiei, dar propăvăduiesc în ascuns arghirofilia. Sunt cei care au drept *Zeu* BMW-ul, emblema cocarilor, cei care, în spatele aparenței spiritului autentic, al cântului, duc în cârcă povara umilitoare și profeția dezintegratoare ale lui *Homo Oeconomicus*. Al lor va fi „rodul pământului” dar și uitarea” (p. 226). În spiritul polemic al cărților amintite, e de văzut (și) dacă haosul con-

temporan este „produsul exclusiv al mașinii și al dominației maligne a tehnicii planetare”.

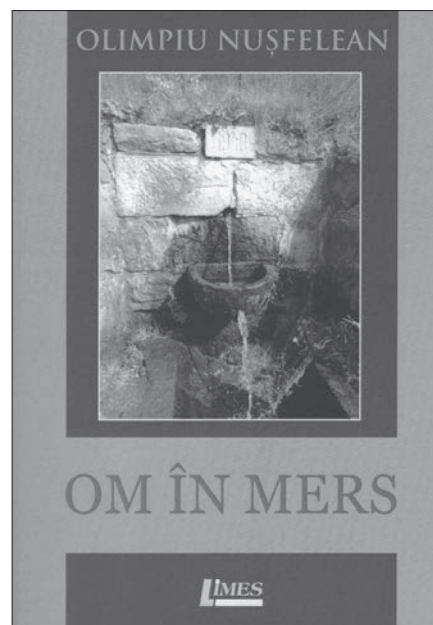
■ **Gheorghe Glodeanu, „Incursiuni în imaginarul ezoteric”**, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022. Volum apărut la aniversarea a 65 de ani ai autorului, sub egida Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Satu Mare și

a Consiliului Județean Satu Mare. Ca argument, cunoscutul profesor, cercetător și critic literar, colaborator și al revistei noastre, notează: „Este suficient ca o carte să poarte în titlu cuvinte precum *secret*, *mister*, *ascuns*, *taină* sau *ocult* pentru ca ea să atragă imediat atenția, seducând cititorii prin promisiunea dezvăluirii unor lucruri mai puțin accesibile, interzise profanilor. Oamenii au fost mereu fascinați de tot ceea ce este ascuns, de marile taine. Nu întâmplător, asemenea mitologiei, ezoterismul a influențat evoluția literaturii, îndeosebi cea a literaturii fantastice, a operelor

bazate pe mister, oferind numeroase surse de inspirație. De regulă, literatura fantastică presupune prezența semnificațiilor ascunse, alcătuind o captivantă inițiere în inima misterului. Arta reprezentată o modalitate de a pătrunde în profunzimea psihicului uman, de a releva semnificațiile adânci și legăturile secrete dintre fenomenele care scapă gândirii raționale. De cele mai multe ori, mesajele camuflate sunt transmise cu ajutorul simbolurilor. Îi revine cititorului atent provocarea să decodifice fețele încifrate ale operei, lectura transformându-se într-un fascinant proces inițiativ. Literatura ezoterică se adresează unui cititor avizat care, plimbându-se printr-o pădure de simboluri, nu numai că nu se rătăcește, ci resimte din plin voluptatea spirituală a devoalării marilor taine”. O carte importantă, nu numai pentru cititorii care nu se rătăcesc prin „pădurea de simboluri”.

■ **Olimpiu Nușfelean, „Om în mers. Eseuri”**, Editura Limes, Florești-Cluj, 2022. Proiect editorial apărut cu sprijinul Consiliului Județean Bistrița-Năsăud prin Biblioteca Județeană „George Coșbuc”. Am primit cartea la amintitul festival de la Cicârlău. Un fragment de actualitate: „Există și o fațetă mai puțin fericită a apropierii criticii literare de eseu. Este cea reprezentată de proliferarea în publicistica literară actuală a recenziilor cu aspect eseistic. Multe comentarii de cărți se încarcă de puseuri eseistice în detrimentul aprecierilor critice valide. Cauzele sunt mai multe și nu este în intenția noastră să le... epuizăm. Am zice că e mai întâi o problemă socială. Timpul vieții noastre

se accelerează și nu mai avem timp real să aprofundăm lucrurile. Citim în viteză și lacunele de percepție sunt acoperite cu false imagini eseistice (de lectură). Determinările de lectură sunt de multe ori subiective și sunt expediate în rapoarte de lectură subiective și superficiale. Lipsa criticilor de profesie, care este o realitate dureroasă pentru mersul literaturii, determină înlocuirea lor cu scriitori care formulează opinii despre cărți în paralel cu desfășurarea scrisului propriu în alte genuri. Asemenea practici nu sunt întotdeauna de evitat deoarece scriitorii au, sau ar trebui să aibă (și) spirit critic, fără nicio îndoială. Doar că ei sunt mai generoși, nu țin la axiologiile în mișcare, frământarea lor e alta, și atunci elaborează texte cu scop critic într-un limbaj aproximativ, alimentat de limbajul de creație, susținut de subiectivitatea ce încumbă acestuia. Practica e de semnalat, dar, deocamdată, imposibil de evitat” (pp. 12-13). E de văzut și în ce măsură scriitorii și cititorii mai cred în criticii de profesie.

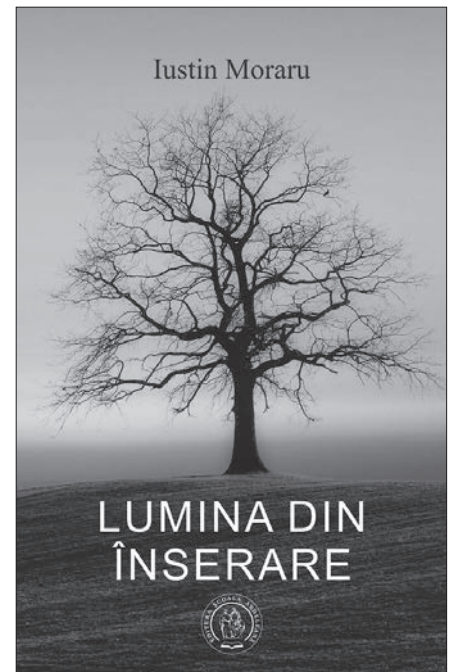
„Căzusem din zbor între lumi”

Viorel MUREȘAN

Mai multe vârste ale poeziei echinoxiste se deosebesc în cea mai nouă carte a lui Iustin Moraru, *Lumina din înserare*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022. Ca în paginile mai tuturor celor prezenți la înființarea *Echinox*-ului, și în versurile sale se aud pașii catifelatimelancolici ai lui Blaga: „Prelungă și dulce e stingerea/ Soarelui veșted, orbit de/ Adâncul nopții din noi./ Simfonie-n surdină-i atingerea/ Razelor când se destramă./ Lumina în amândoi./ Cu fiecare pas/ Sporești depărtarea./ Cu fiecare bătaie de aripi/ Întețești înserarea./ Sub falduri fluturate de umbră/ Doar clocotul mării./ În revărsare spre dincolo/ Mai rămâne în urmă.” (*Simfonie-n surdină*). Observăm că sunt versuri de o impecabilă caligrafie. Iar marea temă blagiană, lumina, încă din textul cărții, e așezată într-o construcție oximoronică. Lexicul, aproape în totalitate, se află în armonie cu ceasul vesperal și cu înaintarea șerpuitoare, în sens fizic, dar și metafizic, prin spațiul mioritic. Într-un text-prefață, Mircea Muthu atrage atenția asupra autoportretisticii asumate, devenită procedeu de lucru curent. În autoportretizările lirice de aici, imaginarul poetic se împletește din detaliile universului, în general, rustic, atât de prezent și în poezia modernist-interbelică de la noi: „Rădăcină sunt, de măr pădureț/ Sălbatic în adâncuri,/ Înflorit în afară./ Coroana mea vie se schimbă/ Cu fiecare viață trăită/ Astăzi și mâine și odinioară./ Trăiesc, retrăiesc înălțarea/ Dintr-un cer în alt cer/ Eliberat de trunchiul bătrân/ Mistuit de focul uitării sever./ Mă vindec de timpul de iască/ Revenind în grădina lui Dumnezeu/ Ca altoi de cântec pe rădăcina/ Nestinselor seve din curcubeu.” (*Rădăcină de măr pădureț*).

Poezia lui Iustin Moraru nu e departe de sensul atribuit de Apollinaire orfismului, acela de „artă pură”. Dar, la scara întregului volum, se coagulează o viziune poetică, expresiv rostită într-un vers, ce se desprinde în profesii de credință: „Căzusem din zbor între lumi” (*Ochiul adâncului*). Înțelegerea acestui topos, „între lumi”, ne este, într-o oarecare măsură, facilitată de un poem intitulat *Neterminata poveste*. Pentru poet, nevoia de poveste, de exteriorizare simbolică a eului profund, e văzută ca un fatum dictat de imanență. Orice realitate, cu atât mai mult cea din viața poetului, trebuie refăcută în oglinda artei: „Ploaia bătând în fereastra/ Spartă cu pietre./ Furtuna izbindu-mă-n față/ Cu neterminata poveste.” Într-un sens lărgit, orfismul acestei poezii se regăsește în incantațiile rostirii. Dar și la nivel ideatic, atunci când imaginea perechii de îndrăgostiți conține, în subsidiar, și gestul tragic-recuperator al poetului mitic. Imaginarul poetic pendulează între sacru și profan, între spațiul paradiziac și cel contingent: „Erai măr înflorit/ Val de mireasmă erai,/ Corolă aprinsă vestind/ Fructul căderii din rai./ Ademenit am venit/ Pe valul sevelor noi/ Trezind în grădina arderilor/ Miracolul mistuirii în doi./ Jertfă pe altarul clipei de aur/ Cât de greu învățăm să murim!/ Miri la nunta paradisiacă/ Din ceruri începem să fim./ Renaștem ca pasărea – rază/ Prin noi, aici, pe pământ.” (*Începem să fim*).

În câteva, nu multe, poeme, autorul se diferențiază estetic de partea masivă a cărții sale. Imaginarul, cu un voit aer de teatralitate, amintește de Emil Botta. Gestică halucinant misterioasă, aparteurile cu aluzie la deținerea unor taine, afectarea mișcărilor, ori interferențele

dintre real și oniric pare că vin dinspre poetul *Întunecatului april*: „Între zări malul prin ceața/ În care orizontul lui se topea, dispărea./ Simți valul cum vine/ Bland, dar năprasnic, să-l ia./ Își lăsase în urmă doar haina/ Străveche – agățată-ntr-o creangă/ De stejar uscat, din pădurea/ Nălucilor, care îl înălța./ Pre luat, știu, în clipa aceea/ Infinită, că-i viu,/ Că nu e el, ci doar bucuria/ Copleșitoare care-l cuprinse,/ În lumina de dincolo,/ Încă plângea.” (*Doar bucuria plângea*). Seamănă cu un moment de extaz, poate mistic, poate de întâlnire cu moartea, cel fixat în acest instantaneu liric. Cert e că subiectul enunțurilor, marcat la persoana a treia, e un mesager, un reprezentant alegoric al poetului. Prin trecerea la persoana a doua în următorul text, se accentuează caracterul dialogal al comunicării lirice: „Cu blânde, lascive mișcări/ Te apropii cucerind teritorii/ Invizibile din aura mea/ Până acum imună terorii./ Te insinuezi în celulele/ De lumină în care trăiam,/ Umbra ta se înrădăcinează/ În pământul trupu-

lui meu/ Ca-n vremea când, fără să știi,/ Eram încă viu și călătoream.” (*Invazia umbrei*).

Setea de poveste, la Iustin Moraru, trebuie asociată cu tonul confesiv al discursului său liric. Iar acesta, la rândul lui, cu o cunoaștere de tip senzorial, înțelegătoare și paradisiacă, în termenii lui Blaga: „Dacă ai plonja în valurile mele,/ Ai învăța plutirea,/ Vederea cu inima” (*Vederea cu inima*). De altfel, levitația ca pattern liric e prezentă la mulți dintre poeții acestei generații ('70), de la Dorin Tudoran, la Adrian Popescu. La autorul de care ne ocupăm, plutirea are și conotații mistice: „Voi lua cu mine doar zborul/ Acela de pasăre fără corp,/ Extazul viu și fiorul/ Înălțării la cer împreună/ Când eram atât de tineri și orbi.” (*Fior*). Un poem intitulat *Ființa de abur* pare o elegie erotică, cu sub-sol funerar, în care îngerii, plutirea, umbrele lungi, abia bănuite, încercuite de un fundal nebulos, ne trimit spre o celebră pânză a lui Yves Tanguy, *Zi de lentoare*: „Erai în zbor, mai pluteai/ Când te-a surprins adormirea./ Îngerul tău te vedea, te chema/ Să nu-ți mai irosești cheltuirea./ Dansul miracol continuă/ Și după ce ai plecat/ Lăsându-mă singur în ring./ Melodiile curg, brațele prind/ Ființa de abur prin care trăiești/ Și după ce pașii se sting.” Iar *Evadarea din rai*, un poem alăturat, întărește senzația de apropiere cu pictura suprarealistă invocată, printr-un desen și mai apăsător: „Luaseră cu ei/ În zborul curat/ Plutirea clipelor/ Peste fluviul luminii/ Învolburat.” *Desculț pe tăișul apusului* e titlul unui excepțional poem, autoportret și acesta, construit la persoana a treia, după principiile estetice ale unei arte succesive. Cele nouă secvențe lirice se derulează cum ai desface un sul de hârtie, ori un covor, arătând unul câte unul, toate motivele unei mari teme, *lumea ca teatru*: „Retras din scenă/ În chilia lui în culise,/ Bătrânul din scenă își ascunde/ umbra în plușul ocrotitor/ Al singurătății celui lovit.”

O observație asupra poeziei lui

Iustin Moraru, care ar trebui adâncită, se referă la predilecția sa pentru ora vesperală. Acest timp privilegiat, mai întotdeauna asociat cu spațiul grădinii, succedaneu la rândul-i al paradisiului, dobândește atributele sacralității. Făcând un pas mai departe, acest cronotop devine scena unei întâlniri rituale, de la care nu lipsesc focul și cântecul, în fapt o iluzorie cină, în atâtea opere de artă, nod de sensuri și punere-în-abis: „Undeva, foarte departe în mine/ Cânta înserarea-n surdină// Focul în suflet și vatră ardea/ De parcă reveniseși acasă/ În grădina înflorită cândva./ Pregăteai un apus dres cu vin,/ Cu semințe de lună și cu depărtări./ Mă așteptai însoțindu-mă-n gând/ Pe întortocheatele mele cărări./ Știai dintotdeauna că o să revin/ Mereu la aceeași iluzorie cină./ Pasărea paradisiului nu-și uită drumul spre cuib,/ Nici soarele menirea să fie lumină.” (*Cină cu depărtări*). Când tema meditației sale poetice este *Viața de după*, poetul ajunge la formulări gnomice-aforistice ca aceasta: „Dar nicio pasăre nu/ Poate zbura printr-un cer/ Care acum nu mai este.” În astfel de versuri se simte o dramatizare a viziunii asupra condiției umane, care pune în umbră hedonismul din multe poeme. De altfel, imagini și reprezentări ale exitus-ului apar, resfirate, și în alte poeme, mai întotdeauna circumscrise într-un nimb de serenitate: „Aproape desprins de pe lujerul/ Fraged al timpului meu/ Trăiesc bucuria de taină/ A frunzei privind-și căderea/ De pe tronul de aur al clipei.” (*Căderea în bucurie*).

Mărturia de credință de pe co-perta interioară are menirea să ne abată, la un moment dat, atenția asupra celui mai extravagant dintre meridianele cărții, unul ce se scaldă în culori vizionare. Totodată, cititorul e și el ademenit să se abandoneze scufundării în peisajele fanteziste ale poetului: „Eu nu fac altceva decât să ridic vâlul de nori plutitori peste cerul tău interior. Fiind martor treaz și atent la propriul miracol, notez câte ceva din

ceea ce văd, simt sau îmi imaginez, asumându-mi călătoria. Fiecare cuvânt, fiecare imagine devine o posibilă poartă spre cântecul, netrăit încă, din sufletul tău nemuritor, avid de noi experiențe. Îngăduie-ți și tu această aventură continuă în necunoscut, oferă-ți bucuria propriilor revelații. Intră astfel în rezonanță cu marea simfonie a lumilor de nevăzut, care ne structurează ființa și așteptarea.” Textele ce pot ilustra noua opțiune estetică sunt concentrate la sfârșitul volumului, având titluri care, nu întâmplător, amintesc de poezia oniricilor: *Un înger mov, Potir, Cititor tăcut la fereastră*. Din oricare am excerpta vreun fragment, viziunea și visul își dispută teritoriile într-un aliaj cu intarsii melancolice. În una dintre ele revine și ora și scena cinei, în același cadru al grădinii, doar că, acum, locatarul este însuși Dumnezeu. Intonația moralist-religioasă din final parcă ciobește seducătorul cercan liric al primei părți: „Înaintau străbătând/ Nor trecător după nor./ Își numărau pașii/ Prin frageda rază/ Ținându-se de mână/ Să nu cadă în gol./ Ajunși la margine, cerul/ Era deschis, cu poarta/ Dată, grea, de perete./ Credeau că pot intra în regatul/ Fără praguri și legi,/ Fără ziduri și trepte./ Credeau că își pot îndeplini/ Fără amânare lumina,/ Că însuși Dumnezeu îi aștepta/ În grădina-nvierii, cu cina./ ... // Un înger mov din nicăieri,/ Le-a-ntors privirea către ieri/ Și i-a oprit plângând din drum/ Spunându-le să mai aștepte./ Au irosit atâtea veri/ Pierduți în traiul lor pitic/ De sclavi ce n-au trăit nimic/ Din viețile primite-n dar/ Și trebuie să le repete!” (*Un înger mov*). Mult mai credibilă ni se pare imaginea divinității în ipostaza de „cititor tăcut de la fereastră”, una ce încheie în forță o carte de versuri, care ilustrează bucuria creației: „Într-un colț, la fereastră,/ În biblioteca din sufletul meu,/ Dumnezeu citește mereu./ Îl văd ca în vis, Îl aud/ Printre picăturile rare de ploaie/ Care cad metronomic/ Pe pervazul albastru și ud.”

Irizări lirice

Imelda CHINȚA

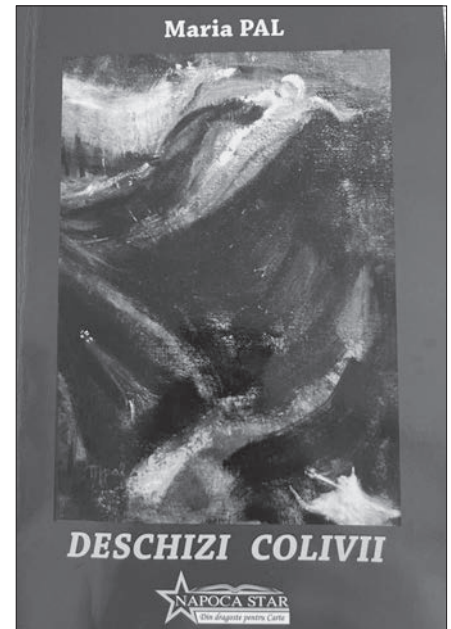
Deschizi colivii este recentul volum al Mariei Pal, apărut la Editura Napoca Star, 2022, o colecție de macropoeme în proză, scurte însemnări cu rol reflexiv și confesiv asupra marilor teme reflectate filosofic. Avem în față un op temperamental drapat cu note romantice, simboliste, expresioniste, o asociere a expresiei cu trăirea când vitriolantă, când nostalgică. Ființa caută și se caută într-un univers-limită pe care artista încearcă să-l deschidă prin cuvânt și culoare. Arta devine singura prin care cotidianul poate fi transgresat, singura cu rol tauturgic. Maria Pal imprimă, prin prezentul volum, un altfel de tipar discursiv, scenariul liric este camuflat într-unul narativ, un volum rotund care debutează cu *Tărăști* și se finalizează cu *Ajungî*, iar epicentrul celor două limite este frământarea eului agresat de timp și devenire. Desfășurările epice se succed asemenea unei pelicule ce aglutinează sentimentul devenirii, al stagnării, al creației: „Timpul galopează în jur”, „Un răbdător amurg te-nvață cum să curgi dinspre tine-nspre tine, precum zâmbetele jucăușe dintr-un copil”, „Cuvintele vor deveni greieri prin alte poeme”, „Odihna o împarți ca pe o pâine ce-a copt-o un zeu în cășul palmelor. Durerile se pitesc în spatele nopții”. Memoria afectivă este legată de poveștile care recompun un destin: „Poveștile dorm somn adânc în suflet. În memorie”. Tonul interogativ trădează natura neliniștită a instanței discursive: „Unde stă pitită ascunzătoarea către viitor”? Ființa resimte scurgerea inexorabilă a timpului ca pe o amenințare a devenirii, iar eul agonizează într-un univers claustrant: „Cine va transforma-n fir de lumină întunericul din tine?”, „Tim-

pul se subțiază mai mult decât firele de mătase”.

Cartea este bijuteria unui orfevier atât la nivelul textului, cât și la nivelul imaginii. Printr-o tehnică stilizată a contrapunctului, mesajul textual este accentuat în câteva tablouri menite a esențializa discursul epico-liric. Autoarea recompune un muzeu imaginar al senzațiilor, al trăirilor într-o progresie geometrică. Nadirul și zenitul se contopesc în și prin creație, iar marea trecere declanșează metamorfoza universului: „O corabie cu pânze urcă-nspre cer. Îndrăznează. Întinde brațe hulpave. Spre miile de astre”, „Din întunericul cel mai adânc, semințele ademenesc lumina, căldura penelor de vulturi”, „Totul se va transforma. Chiar și neștiutul”. Picturalul accentuează, orientează pregnanța imaginărilor a textului literar. Tabloul *Îmbrățișări* redă, într-o cromatică simplă, motivul luminii ca metaforă pentru speranță, iar textul *Trimiți* amintește de cugetarea lui Octavian Paler: „Nu disprețui lucrurile mici. Nici când! Ele aduc mari bucurii. Numai lumânarea firavă îți luminează drumul în noapte. Soarele niciodată n-o face”.

Verbul traduce o frământare a ființei, o dinamică a stărilor interioare, o trăire viscerală a timpului care se scurge: „Se strecoară insidios. Te pipăie cu tentacule mucegăite. Clipa clocotește prin ascunse cotloane. Țândări se-mprăstie-n toate direcțiile”. Maria Pal surprinde prin simplitatea discursului, a liniilor. Profunzimea este creionată de corpusul ideatic rostit cu smerenie: „Cu smerenie, cumpăna fântânii scrie un poem, într-un loc nevăzut de razele lunii”.

Deschizi colivii este un volum programatic, de direcție, un sin-

cretism al expresiei artistice în care imaginea are un rol compensatoriu: „Planeta devine-o simfonie. Uimește universul”, „Sonata lunii răsare brusc la pian. Cu limpede, cu turbure. (...) Și deodată pianul se topește într-o beznă de iriși”.

Tema creației este atotprezentă; cartea devine o meditație pe marginea unor teme și motive clasice într-o abordare distinctă. Natura nu apare doar ca decor, ci devine cadru pentru reflecție: „Scrii direct pe-o cădere în cer, pe roua unui număr. Ceva primordial se-ngemănează melodios în poem. Apele scriu împreună cu tine, mai mângâietoare decât fulgii de nea”, „Lumina aceasta multiplicată anesteziază anotimpurile. În ruginiul din ulmi se odihnesc tăceri și ecouri”.

Natura poetică a Mariei Pal nu poate fi ignorată, cum nu pot fi eludate latura sensibilă și imaginarul inedit. Deși alege ca formulă epicul, discursul este construit în jurul unor nuclee lirice menite a sensibiliza.

continuare pe www.caietesilvane.ro

Carmen ARDELEAN

Emigrări și imigrări

Ce preferi? Dan Coman

19 povestiri ingenios interconectate, așa cum sunt, de altfel, toate volumele autorului, reunește volumul *Ce preferi?*, semnat de Dan Coman și apărut în octombrie 2022, la Editura Polirom, chiar dacă cinci dintre texte au fost scrise, așa cum mărturisește autorul în *Nota* de la finalul volumului, pentru proiecte editoriale sau teatrale la care a fost colaborator. *Poem de dragoste*, *Îmi place cum miroși* și *Happy birthday* au apărut în spectacolele montate de Radu Afrim, la Teatrul Național „Marin Sorescu” din Craiova. *Anotimpuri* a fost publicat în antologia *Am 18 ani*, coordonată de Robert Bălan, iar *Grădina cu flori* a făcut parte din *ghinga pe înțelesul tuturor*, proiect al Ninei Coman (posibil pseudonim al autorului).

Aceeași infuzie derutantă de autobiografism, aceeași autoreferențialitate vizibilă deopotrivă în deicticele ce configurează statutul social al personajului masculin, toposuri sau realități transpare din povestirile ce rulează pe aceeași pistă, cu viteze variabile, ca într-o inedită competiție naratologică. De altfel, cititorul e, încă de la început, incitat de cele trei enunțuri-motto („*Realitatea stă tot timpul la pândă. Nu o lăsa aici. Nu o domestici.*”) ce încearcă o interesantă deturnare sau, de ce nu, un pact cu receptorul contemporan, obsedat de fidelitatea evenimentialului, de cantitatea de „fapt real” ce e considerat valoare adăugată unei opere.

Importante sunt și celelalte elemente paratextuale ce acompaniază armonios volumul. Fragmentul de pe coperta 3 (*Poate așa arată dragostea: o propoziție care nu te lasă să dormi.*) sintetizează, aseme-

nea imaginii de pe coperta 1 (provocatoarea *Femeie cu ciorapi negri*, creația pictorului ce e menționat de câteva ori în volum, Egon Schiele), dominantă tematică a volumului, iubirea, iar titlul e o generoasă anticipare a intențiilor autorului de a oferi variațiuni nu doar pe aceeași temă sau pe aceeași situație-tip, ci și unghiuri diferite, perspective mai mult sau mai puțin complementare, asupra unor contexte situaționale nucleu. Ce perspectivă preferi, ce atitudine preferi, ce reacție preferi sau ce ipostază a Mariei preferi (invariabil, personajele feminine poartă același nume simbolic) ar putea fi câteva dintre posibilele dezvoltări ale interogației din titlu.

Provocator răsfirate în volum, povestirile ce pot fi considerate complementare tratează trei situații-cheie principale: relația părinți-copii (problematică, delicat surprinsă), incompatibilitatea cuplurilor (spontană sau lent instaurată) și nevoia alternativelor compensatorii (fie că e vorba de comunicare autentică, de afinități electivă, de dorințe carnale sau nevoi primare). Dacă unele dezvoltă exclusiv una dintre cele trei matrice, altele abordează, în plan secund, aspecte semnificative ale celorlalte situații-cheie.

Sensibilă, poetică, simbolică, conturând o dureroasă imagine a copilăriei, în contextul unei familii disfuncționale e povestirea *anotimpuri*. Nevoiți să cerșească la bariera orașului, copleșiți de povara absenței mamei, dublată de cea a unui tată abuziv și alcoolic, cei doi frați traversează anotimp după anotimp în toposul ce apare și în alte povestiri (ca motiv al eșecului la examenul auto sau ca loc al unui accident tragic), uniți de suferință

și de limba păsărească în care aleg, din motive de siguranță, să comunice. Despre o relație alterată cu mama e și povestirea *Desene pe asfalt*. Agresivitatea verbală și atitudinală a mamei îl determină pe tânărul protagonist să se refugieze, să caute confirmarea valorii sau, de ce nu, a norocului în jocuri de noroc. Finalul povestirii răstoarnă percepția cititorului despre intențiile autorului, căci detalii ale unui accident de circulație succint prezentat într-o altă povestire sunt revelatorii.

Alteori, copilăria e perioada primelor trăiri intense, a primelor experiențe/experimente erotice, a descoperirii propriei corporalități, a instinctelor primare. Îndrăgostit de propria mătușă, copilul de 12 ani ce va ajunge, ca adult, protagonistul altei povestiri, hiperbolizează și dramatizează tipic vârstei ingrata poziție în care se află. Gelozia și gândurile vindicative lasă puțin spațiu tragicei întâmplări în care e implicat tatăl copilului.

continuare pe www.caietesilvane.ro

Fănuș Neagu și fascinația povestirii

Gheorghe GLODEANU

Înzestrat cu o certă vocație de povestitor și cu un extraordinar simț al limbii, Fănuș Neagu (1932-2011) s-a impus în cadrul literaturii române postbelice prin câteva interesante volume de proză scurtă precum *Ningea în Bărăgan* (1959), *Somnul de la amiază* (1960), *Dincolo de nisipuri* (1962), *Cantonul părăsit* (1964) etc. Asemenea lui Mircea Eliade, scriitorul recunoaște nevoia omului modern de vise, de povestiri exemplare, de unde și o serie de afirmații semnificative cum ar fi și cea care urmează: „Nevoia de vis, de vis și de «suspense» e de când lumea – toată viața e un foileton cu «va urma»”. A povesti nu înseamnă a prezenta evenimentele într-o manieră realistă, pozitivistă, specifică prozatorului secolului al XIX-lea, ci echivalează cu relevarea semnificațiilor ascunse ale întâmplărilor. Scriitorul face parte dintr-o familie mai largă de spirite, având ca principali reprezentanți câțiva prozatori ce au cunoscut mirajul câmpiei, cum ar fi Alexandru Odobescu, Gala Galaction, Panait Istrati, Zaharia Stancu sau Ștefan Bănuțescu.

De opera acestui autor care a marcat profund proza românească postbelică se ocupă în cartea ei de debut Raluca Giurgiulescu. Intitulat *Fănuș Neagu și poetica povestirii* (Editura Mega, Cluj-Napoca, 2022), studiul este bine structurat, respectând normele specifice ale unui demers academic. Punctul de plecare al volumului se găsește într-o reușită teză de doctorat, susținută cu succes în cadrul Centrului Universitar Nord din Baia Mare. Principalele coordonate ale investigației au fost jalonate în *Introducerea* lucrării. Urmează cinci

capitole ample, care analizează principalele sectoare ale activității scriitorului: *Fănuș Neagu în contextul literar al generației '60*, *Crezul artistic*, *Fănuș Neagu – povestitor*, *Fănuș Neagu – romancier și Fănuș Neagu – dramaturg*. La acestea se adaugă *Concluziile și Bibliografia* amplă, ce reunește numeroase studii de referință.

Elaborând un studiu monografic, Raluca Giurgiulescu și-a propus să identifice coordonatele esențiale ale povestirii în întreaga creație a lui Fănuș Neagu. În acest sens, sunt investigate nouăzeci de povestiri, cinci romane și trei piese de teatru. Povestirea este considerată o formă esențială a epicului, care și-a pus amprenta în mod decisiv asupra operei unui scriitor situat în descendența unor autori precum Anton Pann, Ion Neculce, Ion Creangă și Mihail Sadoveanu. Autoarea a pornit de la premisa că „scriitorul apelează, inclusiv în romane și în teatru, la povestire ca element generator, îmbrățișând o atitudine artistică de la care nu abdică pe tot parcursul creației sale”.

Perspectiva asumată permite identificarea unor elemente de noutate, fenomen cu atât mai important cu cât „studiile recente abordează doar tangențial impactul elementelor de poetică a povestirii din creația lui Fănuș Neagu, tehnicile narative și procedeele care le susțin, modul în care acestea se conturează în fiecare creație literară publicată”. Demersul realizat de către Raluca Giurgiulescu se înscrie în direcția manifestată de critica literară a ultimilor ani privind revizuirea canonului literar și recuperarea valorilor autentice din perioada totalitarismului.

După cum o sugerează și titlul, principala preocupare a exegetei a fost identificarea elementelor de poetică a povestirii existente în creația scriitorului. Perspectiva asumată este cronologică, fiind în măsură să favorizeze o cercetare monografică. Scrierile lui Fănuș Neagu au fost abordate în ordinea publicării lor, ceea ce permite emiteria unor importante judecăți de valoare. Investigația merge în profunzime, opiniile vehiculate fiind întărite prin numeroase trimiteri la principalii exegeți care s-au ocupat de opera scriitorului.

Scrierile prozatorului sunt cercetate în ambianța socio-culturală și politică zbuciumată a epocii. Nu întâmplător, prima secțiune a tezei îl prezintă pe *Fănuș Neagu în contextul literar al generației '60*. Este vorba de o generație nouă, care, după abuzurile și vidul cultural din timpul „obsedantului deceniu”, a jucat un rol esențial în redescoperirea și impunerea criteriului estetic ca normă fundamentală în literatură. În sprijinul afirmațiilor sale, Raluca Giurgiulescu trimite la

lucrările teoretice ale unor exegeți precum Nicolae Manolescu, Eugen Negrici, Ion Simuț, Ana Selejan, Alex Ștefănescu, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Perian, Eva Behring și alții.

Cea de a doua secțiune a lucrării analizează *Crezul artistic* al scriitorului. Viziunea despre literatură a lui Fănuș Neagu este urmărită pornind de la numeroasele interviuri acordate de către prozator de-a lungul timpului, dar ținând cont și de confesiunile prietenilor și ale oamenilor de cultură apropiați romancierului. Secțiunea reconstituie imaginea unui viveur incorigibil, a unui boem autentic, dar și aceea a unui cititor împătimit. Este important faptul că această perspectivă dionisiacă asupra lumii reprezintă o permanentă sursă de inspirație. Vinul și compania prietenilor se transformă într-un filtru magic ce declanșează resorturile inepuizabile ale cuvântului. Exegeta identifi-

că în licoarea bahică un instrument ce eliberează de rațiunea inhibitoare și activează valențele imaginărilor. De aici posibilele apropieri de o serie de autori precum Rabelais, Baudelaire, Hemingway, Sadoveanu, Panait Istrati sau Păstoriul Teodoreanu. Analiza se focalizează apoi pe universul câmpiei, care devine la autorul *Cantonului părăsit* un spațiu epic privilegiat. Autoarea menționează faptul că, asemenea marilor creatori, povestitorul își creează un univers epic propriu, o lume magică, dominată de legende și de moduri arhaice de a trăi. Resimțind din plin voluptatea povestirii, scriitorul se dovedește adeptul unor confesiuni violente, al unei literaturi a adevărului brutal și crud. Scrisul nu este conceput ca un act ludic gratuit, ci este resimțit ca o valoare etică majoră, ce conferă un sens suprem existenței și transformă viața.

Cea mai importantă secțiune

a cărții investighează ipostaza de povestitor a lui Fănuș Neagu. Raluca Giurgiulescu circumscrie mai întâi poetica povestirii, pentru a urmări apoi maniera în care constituenții structurali ai acestei forme literare se pot identifica în opera prozatorului. Temperament tumultuos, vulcanic, Fănuș Neagu se apropie de roman din perspectiva celui înzestrat cu harul relației, considerând specia drept o povestire mai complexă, al cărei farmec rezidă în acumularea unor evenimente excepționale, banale sau pitorești.

Cititoare atentă, Raluca Giurgiulescu reușește să reconstituie în profunzime profilul spiritual complex al unui scriitor ce a marcat profund viața literară postbelică. *Fănuș Neagu și poetica povestirii* este o carte interesantă și bine documentată, ce ne face să privim cu încredere viitoarea activitate literară a autoarei.

Amantul etern

Alexandru JURCAN

Reflectez din nou la ironiile vremurilor, la reșezarea valorilor în carcasa timpului care dă verdicte. La atâția creatori care, la vremea lor, au fost umiliți, desconsiderați, dar vizionarismul lor a învins, statuile lor și-au fixat locurile perene. Acum pe *Netflix*, o nouă ecranizare (2022) după disputatul roman *Amantul doamnei Chatterley* de D.H. Lawrence (apărut în 1928). Regia: Laure de Clermont-Tonnerre (remarcabil filmul său *Mustang*). Joacă Emma Corrin, Jack O'Connell, Matthew Duckett. Câte probleme a avut autorul... cu procese de cenzură și acuzații de obscenitate! Considera că dragostea are nevoie de elementul corpului. Sir Clifford, soțul, e paralizat de la brâu în jos, iar soția Chatterley devine un fel de infirmieră. Femeia-obiect, ca în atâtea alte opere literare, în timp ce soțul își vede de averile lui, de discuțiile sterile, fără a oferi vreo afecțiune specială. Se plimbă în cărucior, apoi stă în conac, înconjurat de cărți. Opulența n-o atrage pe doamna Chatterley, care va descoperi iu-

birea în persoana lui Oliver, paznicul de vânătoare. Iubire carnală, pasiune mistuitoare, dar durabilă, așa cum se adevărește în finalul de tip *happy end*. Pe Lawrence îl preocupă coeziunea minte-corp și n-ar fi meritat apelativul de „pornograf”.

Filmul transmite magia epidermelor, în scene memorabile, mai ales alergarea lor prin ploaie, complet dezbrăcați, ca o eliberare de toate prejudecățile, ca un imn adus frumuseții corpului uman. Iubire senzuală, de o sălbăticie tandră, adesea în scene biblice, de Adam și Eva într-un paradis minat de tabuuri. Un decor de basm, o natură sublimă, protectoare. Tensiune, suspans, tablouri vibrante. Spațiile generoase, verdeța, ploaia – elemente care potențază sentimentul de libertate. Alchimia dintre cei doi actori e mai mult decât evidentă. Mai presus decât scenele erotice, filmul subliniază căutarea fericirii. Poate că filmul e puțin cam lung și probabil nu depășește valoric adaptarea din 1983 cu Sylvia Kristel.

Modernitatea lui Eminescu

Marcel LUCACIU

Investim noi speranțe în fiecare început de an și sfârșim, sublim, prin a ne vindeca de iluzii... Viața merge înainte, ne oferă de toate – și mai bune, și mai rele! – mai puțin certitudinea unui viitor pe măsura doleanțelor noastre. Și totuși, fără să pătimim, fără să chinuim, oare am putea „s-auzim cum iarba crește?...”

Într-o lume nedreaptă și amorală, pare că singura noastră certitudine rămâne Eminescu, în dubla lui ipostază: Omul și Poetul.

Omul care își asuma, cu multă luciditate, condiția lui efemeră; Omul lipsit de mândrie și de prejudecăți; Omul care nu-și dorea doctorat în filozofie, deși avea „în degetul mic” filozofia, cel puțin filozofia antică și germană; Omul pe care nu-l interesau diplomele, distincțiile, medaliile; Omul ce se simțea ca într-un Palat, în bojdeuca lui Creangă, pentru că prețuia ade-vărata prietenie ca nimeni altul și – mai ales! – Omul care în iernile geroase își dăruia ghetetele celui sărman, preferând să meargă, apoi, el însuși desculț...

Poetul Eminescu nu a fost nici el un orgolios sau un egoist. A știut să aprecieze sinceritatea unor poeți minori, precum Țichindeal, Prale, Mumuleanu, dar și măreția idealurilor pașoptiste, idealuri întruchipate de Grigore Alexandrescu, Andrei Mureșanu, Dimitrie Bolintineanu ș.a. L-a descoperit și l-a încurajat pe Ion Creangă să-și scrie poveștile și *Amintirile din copilărie*. I-a corectat manuscrisele lui Ioan Slavici. A recunoscut, fără nicio urmă de invidie, valoarea creației lui Alecsandri, numindu-l pe bardul de la Mircești „rege-al poeziei”. Cu siguranță, exemplele pot continua în această direcție a umanității poetului de la Ipotești, căci dacă „micile mizerii” ale vieții l-au însoțit mai totdeauna, caracterul nu l-a părăsit nicicând...

Un poet veritabil nu este doar un cititor neobosit, ci și un bun cunoscător al literaturii populare, al obiceiurilor, tradițiilor și credințelor neamului său. Încă din tinerețe, Eminescu a cules numeroase doine, cântece epice, basme, unele dintre ele, cu măiestrie, transfigurate în creații, precum *Revedere*, *Ce te legeni*, *La mijloc de codru*, *Călin (file din poveste)*, *Făt-Frumos din lacrimă* etc. Convingerea lui era aceea că folclorul poate contribui, decisiv, la ilustrarea specificului nostru național și, îndeosebi, la întemeierea unei literaturi naționale. Nu în ultimul rând, poezia populară, cu simplitatea și naturalitatea ei de a transmite un gând ori un sentiment, a devenit un model pentru limbajul poetic eminescian. Este, însă, un model trecut prin filtrul impresionantei culturi și secundat de rafinamentul stilistic inconfundabil. Tocmai de aceea s-au dovedit memorabile, de pil-

dă, versurile *Luceafărului* sau ale *Scrisorii III*, pentru că sunt de o limpezime uluitoare, pentru că ele constituie expresia cea mai scurtă și potrivită a preaplinului sufletec, a neliniștilor abisale.

Personalitate complexă, Eminescu a fost mai mult decât un romantic. A-l pune, obligatoriu, în gendarul „pat al lui Procust”, apelând la clișeu „ultimul mare poet romantic, în ordine cronologică” este profund greșit. Marii poeți nu pot fi înregimentați, fiindcă sunt individualități și nu aparțin, neapărat, vreunei generații. Ei depășesc, prin stil, prin tehnică poetică, prin viziune, cadrele unui curent literar și chiar ale epocii lor. Poemele *Privesc orașul furnicar* și *Stelele-n cer* anticipează modernismul românesc, iar *Oda (în metru antic)*, cu versul ei final „Pe mine mie redă-mă”, e argumentul forte în favoarea modernității lirismului eminescian. Alteritatea eului, dintr-o asemenea capodoperă, reprezintă, fără îndoială, o caracteristică a poeziei moderne și ne amintește de celebra afirmație a lui Arthur Rimbaud: „Je est un autre” („Eu este altul”). Oarecum similară, perspectiva alterității este prezentă și în nuvela *Sărmanul Dionis*: „Câți oameni sunt într-un singur om? Tot atâția câte stele sunt cuprinse într-o picătură de rouă sub cerul cel limpede al nopții”. Altfel spus, ființa poetului se multiplică printr-o succesiune de metamorfoze și este, de fiecare dată, alta...

Tulburător caleidoscop „de gândiri și imagini”, Poezia lui Eminescu îngemănează *fantezia și cugetarea*, *frumosul și adevărul*, *iubirea fără farduri și patriotismul fără paradă*, într-un limbaj pe cât de simplu și de cuceritor, pe atât de expresiv. În pofida detractorilor de ieri și de azi, ea străbate „nemărginirea timpului”, păstrându-și, intacte, savoarea și incontestabila prosepțime.

Confesiune: dor de Eminescu

Ștefan-Andrei INCEU

Am început să-l iubesc pe Eminescu de când am terminat de învățat alfabetul; să pot citi, să pot scrie. Mi-a fascinat copilăria și adolescența cu frumusețea chipului său care mi s-a părut dintotdeauna că este al unui Crai de la Răsărit, care a călătorit prin această lume cu creația sa literară plină de har. Adesea m-am întrebat de ce îmi este așa de dor de Eminescu, „un dor dureros de dulce”, dorul de acest genial poet este ca dorul de un frate mai mare, plecat prea devreme dintre pământeni. Este dorul de un prieten drag, care-mi știe suferințele și toate durerile, visurile și toate speranțele. Doresc să fac această confesiune cu gândul la impactul pe care l-a avut asupra mea, reprezentând nimic mai mult decât o oază de inspirație. Mulțumită lui, am reușit să compun câteva creații artistice, dar nu aș fi reușit să mă exprim într-un mod liber, să am încredere să prețuiesc gândurile și sentimentele mele și să am curajul să le aștern pe o foaie goală, parcă însuflețind-o și încărcând-o într-o manieră exuberantă, fără existența sa. Încă nu pot să trec peste faptul că, înainte de a trimite creațiile spre a fi corectate, am cerut părerea celor din jur, iar un grup format din câțiva așa-zisi „prieteni” au luat în derâdere compozițiile mele, motivul fiind reprezentat de ieșirea la suprafață a vulnerabilităților mele.

De aceea, consider că de multe ori judecăm prea repede, iar treptat ne afundăm într-un ocean al impresiilor, interpretărilor și opiniilor. Viețile noastre devin doar un șir lung de comentarii, din care riscăm să pierdem esența, și, cel mai trist, riscăm să ne pierdem pe noi, cu imperfecțiunile și limitările noastre, în încercarea disperată de a ține cont de sugestiile altora. Inevitabil, mă gândesc că poate asta ți-au făcut și ție, și mă întreb cu uimire cum ai reușit să rămâi nemuritor în sufletele noastre, așa cum sugerează și dictonul: „Dacă poporul român dispăre de pe fața pământului și rămâne o carte a lui Eminescu, lumea va ști cine au fost românii”.

Aș dori să încep cu momentul în care am auzit pentru prima dată de tine, și anume în clasa a II-a, când doamna învățătoare ne-a dat drept sarcină lecturarea primelor patru versuri ale poeziei „Pe lângă plopii fără soț”. Pentru a fi cât se poate de sincer, copil fiind, nu am rezonat cu creația artistică, din pricina faptului că nu am înțeles un grăunte, nefiind familiar cu o asemenea artă. Astfel, eram incapabil să îi simt vibrația și sentimentele profunde ascunse în spatele cuvintelor atent selectate. „De ce în secolul al XXI-lea ar mai citi cineva poezie? Ce rost mai are Eminescu?” mă întrebam. „Alte măști, aceeași piesă/ Alte guri, aceeași gamă” ar fi răspunsul meu pentru acel copil aflat la

început de drum, în căutarea valorilor reale ale lumii. Adevărul este că oricât am pretinde evoluția, progresul, noi rămânem aceiași, ca întotdeauna. Avem nevoie de literatură, poate chiar mai mult decât în trecut. Același lucru își dorea și doamna învățătoare să ne transmită, însă pe înțelesul nostru: „Poetul nostru îndrăgit, Mihai Eminescu, este capabil să își continue existența sa printre noi doar devorându-i poeziile”. În acest fel, am intrat treptat pe un tărâm tainic al idealismului și al iubirii.

Nu aș putea să trec cu vederea fără să nu evidențiez una dintre trăsăturile tale, și anume aceea de a aduna oamenii mai aproape unii de ceilalți, cum s-a întâmplat în clasa a IV-a, când ne-am strâns cât mai mulți copii în biblioteca școlii, realizând un mare cerc de lectură, unde am răspuns fiecare la întrebarea: „Ce reprezintă pentru tine marele poet, Mihai Eminescu?” Încă îmi amintesc cu mare drag cum zile în șir mi-am pregătit răspunsul pe o foaie. Scotocind prin buzunar, am scos foaia mototolită și am rostit: „Pentru mine, Mihai Eminescu reprezintă răspunsul a două întrebări care mă macină de foarte mult timp: «Ce este moartea?». Răspunsul: «O, moartea e-un chaos, o mare de stele,/ Când viața-i o baltă de vise rebele;/ O, moartea-i un secol cu sori înflorit,/ Când viața-i un basm pustiu și urât./ Când sorii se sting și când stelele pică,/ Îmi vine a crede că toate-s nimica». «Ce reprezintă existența?». Răspunsul: «A fi? Nebunie și tristă și goală;/ Urechea te minte și, ochiul te-nșală;/ Ce-un secol ne zice ceilalți o dezic./ Decât un vis searbăd, mai bine nimic”.

Datorită faptului că învățam foarte bine la școală, doamna dirigintă mi-a oferit în clasa a V-a rolul de a ghida o serbare a zilei tale de naștere. Astfel, am avut prilejul de a parcurge toată viața ta și am aflat pentru prima oară unele detalii despre tine. În niciun caz nu mi-a dăruit Dumnezeu atât har și nu am nici cea mai vagă idee dacă felul meu de a-ți aprecia operele se va situa vreodată la înălțimea ta. Citindu-ți poeziile, am trecut prin atâtea emoții și le-am trăit alături de tine. Am plâns când „sufletul ți-a fost trist”, am cutreierat pădurile și am numărat stelele împreună. M-ai făcut să visez, să iubesc natura, să-mi pară cântecul izvoarelor doină, să mi se pară câmpul cu flori pat al zânelor și albastrul lacului mai limpede decât cerul senin. Mi-am propus ca în următorul an școlar să fiu primul ca „să pot să ajung un mare scriitor, ca tine, cu o influență uriașă”, deoarece tu ai trezit în mine dragostea de literatură.

Am ajuns în clasa a VII-a cu aceeași dorință arzătoare de a-mi atinge idealul, însă foarte dezamăgit să

afiu că olimpiada nu va mai avea loc din cauza pandemiei. Într-una dintre zile, însă, gândul mi-a zburat la personalitatea ta și acesta a reprezentat momentul în care am scris pentru prima dată despre tine și percepțiile tale. Acestea sunt impresiile mele umile:

„Dragostea și cunoașterea sunt doi copii care se țin de mână și sunt de nedespărțit. Cresc împreună, învață împreună, aleargă, se joacă, zâmbesc și plâng împreună. Doar atunci când te iubești, te cunoști pe tine la adevărata ta valoare, cu bune, cu rele, cu tot ceea ce ai. Atunci te descoperi, abia atunci simți că trăiești. Drumul autocunoașterii nu îl poți face decât prin iubire. Și iubirea nu o poți simți decât prin cunoaștere”. Mihai Eminescu a perceput iubirea ca pe un sentiment întemeietor, ca un mit fundamental al poeziei orale și culte. El nu a fost pastelist, ci a perceput natura din perspectiva romanticului. La el natura îndeplinește mai multe roluri: este cadru prielnic, ocrotitor, favorabil cuplului erotic; cadrul rustic, un loc în afara civilizației, așa cum este prezentat și în idile. Eminescu selectează din natură anumite elemente pe care le folosește în poezia iubirii: elemente cosmice (cum sunt stelele, luceferii și luna); noaptea, care creează o atmosferă misterioasă. Elemente acvatic: izvoarele, ca simbol al regenerării permanente pe plan spiritual; lacul, un alt element acvatic. Tema iubirii și cea a na-

turii apar încă de la prima poezie publicată de Mihai Eminescu, «De-aș avea...». Știu că fiecărui om îi este dată la naștere o stea. Ție ți s-a dat cea mai strălucitoare dintre toate – Luceafărul. Păcat că aceasta a strălucit atât de puțin pe cerul literaturii române...

Din momentul în care am ajuns la liceu și am început un nou capitol în viața mea, parcă privesc totul cu alți ochi. Am dobândit o pasiune pentru spiritualitatea orientală și viziunea orientalilor asupra vieții, creației și a Universului, iar aici am avut un șoc în ceea ce te privește: am regăsit o multitudine de perspective și detalii din cele spiritual-orientale în unele poezii ale tale; atât de multe, încât am stat să mă întreb: „Tu de unde știai toate astea?” Sunt mult prea multe încât să fie o coincidență! În acel moment al vieții mele am început să aflu că lumea aceasta nu este deloc așa cum mi s-a inoculat de la naștere și mai ales în primele cicluri ale școlii, că aici în țara noastră și în extenso, pe întreaga planetă, suntem mai degrabă sub o forță de ocupație decât liberi, că lumea din punctul de vedere al spiritului și al bunului simț e întoarsă pe dos și deși există demult posibilitatea unui belșug aproape nelimitat, sărăcia este predominantă, dar și prostia la fel. Mă bucur că n-au apucat ochii tăi a vedea dezastrul din zilele noastre, unde cultura este batjocorită, iar incultura slăvită...

continuare pe www.caietesilvane.ro

Premiile Concursului de creație literară pentru elevi „Iuliu Suci”, ediția a XXVI-a, decembrie 2022

Casa de Cultură a Sindicatelor Zalău, Cenaclul Literar „Silvania,” în parteneriat cu Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj și Inspectoratul Școlar Județean Sălaj, au organizat, joi, 8 decembrie 2022, festivitatea de premiere a Concursului de creație literară pentru elevi „Iuliu Suci”, ediția a XXVI-a. Evenimentul a avut loc în sala de conferințe a Casei de Cultură a Sindicatelor și a fost precedat de lansarea volumului postum al profesorului Iuliu Suci, „Dorul nu are hotare. Folclor literar din Sălaj” (Editura Caiete Silvane, Zalău, 2022). Despre carte și profesorul Iuliu Suci au vorbit: Valeria Suci, Marcel Lucaciu, Ion Pițoiu-Dragomir, Daniel Săuca, Ileana Dindelegan, Alice Valeria Micu, Dina Horvath, Ioan-Maria Oros.

Juriul concursului, format din prof. Marcel Lucaciu, președintele Cenaclului literar „Silvania” (președinte), prof. Ion Pițoiu-Dragomir, Ileana Petrean-Păușan și Daniel Săuca, a acordat următoarele premii și mențiuni:

Premiul „Iuliu Suci” – Sabou Sara-Maria, Colegiul Național „Silvania” Zalău;

Premiul Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj – Inceu Ștefan-Andrei, Liceul Teoretic „Ion Agârbiceanu” Jibou;

Poezie

Premiul al II-lea – Kereszi Mara-Bianca, Liceul Pedagogic „Gheorghe Șincai” Zalău;

Premiul al III-lea – Mureșan Alexandru-Marian, Liceul Tehnologic „Liviu Rebreanu” Hida;

Mențiuni – Buboii Giulia-Maria, Colegiul Național „Silvania” Zalău.

Proză

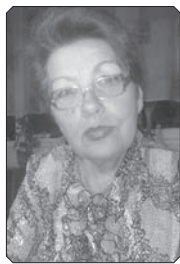
Premiul I – Moroti Cosmina-Miruna, Liceul Pedagogic „Gheorghe Șincai” Zalău; Sabou Alexandra-Mariana, Colegiul Național „Silvania” Zalău;

Premiul al II-lea – Iuhos Csilla-Julia, Colegiul Național „Silvania” Zalău;

Premiul al III-lea – Horvath Diana-Timea, Colegiul Național „Silvania” Zalău;

Mențiuni – Gurza Camelia-Florentina, Liceul Tehnologic „Gheorghe Pop de Băsești” Cehu Silvaniei.

Premianții au citit fragmente din textele prezentate în concurs.

Eminescu – sub a numelui tău umbră...

Silvia BODEA SĂLĂJAN

„Trecerea Luceafărului prin lume a lăsat în urmă un zvon al ordinii și i-a învățat pe oameni să ridice ochii spre cer!”

Este o provocare și un risc să scriu despre Eminescu, poetul nostru național, despre care s-au scris sute de volume. Și cu toate acestea, ceea ce mă atrage și mă îndeamnă să scriu acum este sentimentul că Eminescu, în ciuda atâtor zvonuri despre viața lui privată, în care au fost „dezvăluite” „toate relele ce sunt/ într-un mod fatal legate de un bulgăr de pământ”, a fost un cunoscător al Cărții cărților și un bun creștin. Nu voi aduce drept argumente făcând apel la foarte multe dintre scrierile lui, deși în toate se poate regăsi acest filon, ci mă voi referi doar la partea a treia din *Scrisoarea I* și la *Luceafărul*.

În *Scrisoarea I*, axa construcției prin care poetul trece de la contemplație la satiră este tabloul al treilea, în care surprinde Universul în toată măreția lui și în care, undeva, în această complexitate și imensitate greu de imaginat, se află planeta noastră, înainte de începuturile vieții: „când ființa nu era nici neființă”. Stingerea universală descrisă de poet „se derulează” parcă surprinsă cu încetinitorul: soarele „se-nchide ca o rană printre nori întunecoși”, dar imaginea este similară celei prezise de Isaia 60: „Căci iată întunericul acoperă pământul. Nu vei mai avea soarele ca lumină în timpul zilei și strălucirea lunii nu te va mai lumina”. După ce sursa luminii va dispărea: „ca și frunzele de toamnă toate stelele-au pierit”, în timp ce Isaia (9) descrie instalarea „noptii celei veșnice”: „Noi așteptăm lumina, dar iată întunericul; așteptăm revărsatul zorilor, dar umblăm în beznă”. Sau: „lumina se va întuneca întocmai ca o noapte, fără să se mai ivească zorile!” (5) Dimensiunea timpului va fi doar cea eternă, deoarece doar ființele au nevoie de măsurarea vremii. „Eterna pace” se va reinstala în Univers, pentru că este necesară o reînnoire a moralității și credinței: „(9) Pentru aceasta, judecata este departe de noi și dreptatea nu ne ajunge pentru că oamenii nu cunosc drumul păcii și pe urmele lor nu este nicio dreptate; cărările lor sunt întortocheate”. Faptele și gesturile umane sunt inutile în raport cu eternitatea, în care ne reînscrim fiecare la un moment dat. De aceea oamenii nu sunt decât: „muști de o zi pe-o lume mare ce se măsoară cu cotul”, iar realizările lor sunt „mușunoaie de furnici” în accepțiunea poetului romantic. În viziunea prorocului: „Drept aceea, toți sunt nimic, lucrările lor deșertăciune, idoli lor sunt vânăre de vânt!”

Desigur că sunt încă multe idei la care aș putea apela pentru a ilustra tema aleasă, dar vreau să mă opresc doar la câteva, care mie mi se par mai interesante. Iată, bunăoară, soarta geniului, a celui ce-și servește semenii prin darul divin cu care a fost înzestrat este ingrată: „vor încerca s-arate că n-ai fost vreun lucru mare”, sau, poate, posteritatea care va dori să-l dăruiască uitării: „deasupra tuturor va vorbi un mititel/ nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el”.

Așadar, Isaia (57) afirmă cu alte cuvinte aceeași idee: „Dreptul pierde și nimeni nu ia aminte; se duc oamenii cinstiți și nimănui nu-i pasă din pricina răutății”. Dacă Solomon afirmă în *Ecclésiastul* că viața este „deșertăciunea deșertăciunilor”, iar faptele umane înscriindu-se în această sferă ating apogeul Nimicului, „totul este deșertăciune”, aceeași idee este exprimată și de Eminescu: „Poți zidi o lume-ntregă/ Poți s-o sfărâmi, orice-ai spune/ Peste toate o lopată/ De țărână se depune”.

Nu mai vorbesc despre *Memento Mori* (panorama deșertăciunilor), în care plângerile lui Solomon sunt prezente aproape în fiecare tablou.

Concluzia este sumbră: „Pentru aceasta, judecata este departe de noi și dreptatea nu ne ajunge. Noi așteptăm lumina, dar iată întunericul; așteptăm revărsatul zorilor, dar umblăm în beznă”.

În poemul *Luceafărul* nu mă voi opri nici la povestea de dragoste, nici la descrierea pastelului cosmic, ci doar la drumul parcurs spre absolutul spațial și temporal, spre acea lume a devenirii, în care Dumnezeu mai creează lumi, mai organizează materia. Dumnezeu este cel spre care pornește Luceafărul – Hyperion și nu Demiurg, despre care se vorbește în comentarii. Dumnezeu este singurul Creator, El singur, doar cu puterea Cuvântului, a Logosului, creează materie, în timp ce un demiurg, din ceva material creează altceva de aceeași natură.

Petre Țuțea ilustrează această idee prin munca demiurgică a sculptorului, care din piatră „scoate” statuia. Luceafărul se desprinde de lumea fizică terestră și astfel își recuperează starea inițială, originară, făcând o călătorie regresivă în timp, spre locul Acela de început, când „Duhul Sfânt se plimba deasupra apelor”. Eroul liric ajunge „unde nu-i hotar, nici ochi spre a cunoaște” și pare înrudit prin esența sa cu însuși Creatorul, căruia I se adresează cu respect și doar o singură dată: „De greul negrei veșnicii/ Părinte mă dezleagă/ Și lăudat pe veci să fii/ Pe-a lumii scară-ntregă!”

continuare pe www.caietesilvane.ro

Gheorghe
MOGA

Centenarul nașterii Profesorului Gavril Scridon

Împlinirea unui centenar de la nașterea Profesorului Gavril Scridon (1922-1996) a fost marcată, la sfârșitul lunii mai 2022, de manifestări omagiale desfășurate la Bistrița și Feldru, locul de naștere al Profesorului. La acțiunile inițiate și gândite de către Ioan Pinte, directorul Bibliotecii Județene „George Coșbuc” și de profesorul universitar doctor Ilie Rad, cărora li s-au alăturat managerii culturali din Bistrița și autorități locale (primarul Grigore Țiolan), au participat profesori universitari, scriitori, cercetători, ziariști, profesori și elevi.

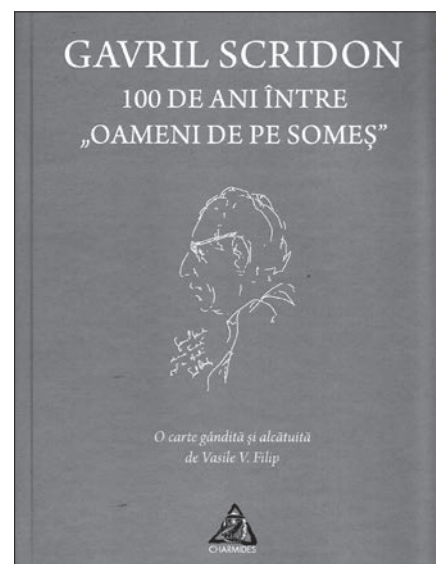
Cartea intitulată *Gavril Scridon, 100 de ani între „oameni de pe Someș”*, gândită și alcătuită de Vasile V. Filip, fost student al profesorului, apărută cu sprijinul Consiliului Local și al Primăriei Feldru, reprezintă „concretizarea editoria-lă a acestor manifestări centenare”.

Din *Argumentul* semnat de îngrijitorul volumului aflăm conținutul celor cinci părți ale acestuia: „prima conține trei texte introductive, următoarele două includ comunicările de la simpozionul centenar (împărțite, la rândul lor, pe de o parte în *Evocări, comemorări* ale omului și profesorului Gavril Scridon și ale evenimentelor vieții sale, pe de altă parte în *Exegeze* asupra volumelor semnate de cel omagiat); partea a patra include câteva cronici mai vechi asupra cărților publicate de Gavril Scridon, iar ultima – cea de *Anexe* – cuprinde imagini din arhiva familiei Scridon...”. *Argumentului* îi urmează o *Fișă de dicționar* alcătuită de prof. univ. Ilie Rad. Textului preluat din *Dicționarul scriitorilor români*, apărut în 2002, sub coor-

donarea lui Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, i se aduc cuvenitele actualizări la paragrafele *Opera și Referințe critice*.

Din paginile ce alcătuiesc partea a doua a cărții (*Evocări, comemorări*), pagini ce cuprind „luminoase amintiri” ale foștilor studenți sau doctoranzi, se încheagă un portret al Profesorului. Ion Buzași elogiază faptul că profesorul dovedea înțelegere pentru discipolii săi, însuflându-le încredere în capacitățile lor intelectuale. Constantin Cubleşan își amintește de „caldura cu care obișnuia să-și trateze colaboratorii”. Cornel Cotuțiu, prin prisma „relației maestru-discipol”, apreciază „noblețea profesională și spirituală” care se regăsește și în dialogul epistolar întreținut cu Profesorul. Irina Petraș amintește faptul că: „Profesorul nu era indiferent la rațiuni sentimentale și avea o atitudine paternal – ocrotitoare față de mai tinerii colegi” și că „îngăduința și generozitatea i-au fost toată viața caracteristice”. Dar cel mai elocvent rămâne „gestul de nobilă umilitate și critică evaluare de sine (atât de rar la noi dintotdeauna!): profesor titular al cursului despre marii clasici, el o invitase pe Ioana M. Petrescu să țină prelegerile despre Eminescu, recunoscându-i deschis competența și mai buna situa-re față de vastul, complexul univers poetic”. Și Ion Buzași reține acest „gest de mare frumusețe morală și eleganță didactică”.

Primele patru dintre comunicările cuprinse în partea a treia aparțin tot unor studenți ai Profesorului (Icu Crăciun, Viorel Mureșan, Mircea Popa, Traian Ștef) și sunt provocate de lectura

aceleiași lucrări *Istoria literaturii maghiare din România*, apărută în 1996. Dincolo de elementele comune apreciate de toți aceștia (complexitatea investigației, avântul cunoașterii limbii maghiare de către Gavril Scridon, tenta didactică a unor capitole), fiecare autor aduce propriul unghi de vedere privitor la lucrare. Adevăratele dimensiuni ale activității de istoric literar a Profesorului se întregesc prin lectura comunicărilor prezentate de Ion Istrate, Menuț Maximian, Doina Rad, Mircea Daroși, Simion Răchișan. Fiecare adaugă elemente care rotunjesc portretul moral al lui Gavril Scridon și relevă ariile de interes ale istoricului literar: Coșbuc și Rebreanu.

Din partea a patra cititorul află cum au fost primite de critica literară, în timp, unele cărți ale istoricului literar. Bunăoară, despre volumul *Pagini despre Coșbuc*, apărut în 1957, au scris Lucian Valea (în „Scrisul bănățean”), Monica Lazăr (în „Tribuna”) Șerban Cioculescu (în „Gazeta literară”).

continuare pe www.caietesilvane.ro

Voichița
LUNG

Un exercițiu de sinceritate cu sine și cu lumea

„Povestea unei bălbâieli”

de Vida Gábor

Circumstanțele întâlnirii cu o carte sunt hotărâtoare pentru cheia cu care încerci să-i deschizi porțile și să pătrunzi în decorul inițiat de autor. De data aceasta, recomandarea de lectură a venit de la o fostă elevă, devenită profesoară de limba și literatura maghiară și prietenă devotată a cărților, astfel că am acceptat cu încredere și curiozitate provocarea.

Vida Gábor, absolvent al Facultății de Litere „Babeș-Bolyai”, secția maghiară-franceză (1994), redactor-șef al revistei literare „Látó” din Târgu Mureș, s-a afirmat în lumea literară cu o paletă bogată de volume de proză, publicate începând din 1994 și de asemenea cu traduceri în limba maghiară din Eugen Uricaru și Lucie Kaenel. Este laureat al unor premii prestigioase, printre care Premiul Uniunii Scriitorilor din România.

Miezul autobiografic generos al conviețuirii într-un spațiu etnic diversificat, cu irizări multiculturale, e cheia de boltă a cărții sale, *Povestea unei bălbâieli*, apărută în anul 2021, la Editura Cartea Românească, în traducerea din limba maghiară a lui Kocsis Francisko. Fire nevăzute țeș experiențe existențiale în care se regăsesc oameni, locuri și lumi interioare expuse cu o sinceritate debordantă, pagini de viețuire autentic transilvăneană, în care armonia și animozitățile alternează fără ostentație.

Structural, cartea modelează din imagini păstrate în memoria afectivă un topos inedit și o desfășurare cronologică, după ti-

parul unui bildungsroman. „Pentru mine, Transilvania seamănă, în mod fundamental, cu o trăire religioasă, acea cutremurare de dincolo de orice exprimabil ori descriptibil pe care, oricât aș încerca s-o torn în expresii, îmi scapă din plasa cuvintelor” (p. 265). Locul natal nu e doar spațiu geografic, nu e doar istorie surprinsă în instanțanee, chiar dacă titlurile de capitole poartă denumiri de genul: *Pusta, Chișineu, Arad, Transilvania, Secuiul*. Cartea e mai mult decât o descriere de locuri și oameni, fiindcă pătrunde mai adânc în fibra întemeietoare de destine și trasee existențiale: *Scene de viață, Bălbâiala, Dorul de ducă, Rânduiala*. Linia cronologică e sesizabilă în traseul parcurs de narator, de la „aproape”, familial și familiar: *Familia, Tom și Will, Acasă, spre „departe”*, unde se conturează spații ale provocării, aspre, neprietenose, necesare inițierii și totuși blamate: *Școala, Armata*: „Când am deschis poarta internatului ca elev în clasa a zecea, mi s-a chircit sufletul” (p. 252).

La nivelul de percepție al lectorului interesat de geneza operei, de resortul interior, motivațional și emoțional al scrierii cărții, se deslușesc pasaje de confesiune ale autorului, în legătură cu tărâmul fermecat pe care îl evocă: „Dacă cineva cunoaște bine țara secuiilor, știe exact că această profundă afectivitate a universului lor e cea care îi conferă nu numai vraja, dar și transformă mediul natural vitreg și social brutal, făcându-l propice pentru viață, trăindu-și inconștient propriile stări”. „Așteptam nerăbdător tot anul călătoria la Baraolt, de parcă numai lumea aceea ar avea

un sens, orice altceva e cenușiu, plictisitor, monoton, tern” (pp. 157-159).

Pentru lectorul competent, căutător de profunzimi, cartea e o reflecție asupra miracolului ființării conștiente, asumate, o scriere care descifrează codul genetic al pasionatului de lumea cărții și mai apoi al uceniciei în tainele actului demiurgic al creației literare.

„Bagă-te în bibliotecă, fiule, și citește, mi-a spus o dată sau de mai multe ori baci Gazsi” (p. 248). „Aveam cartea în mână, l-am găsit pe poetul pe care îl căutam, după-amiaza aceea rece, flămândă, era de parcă s-ar deschide de la sine o ușă tainică și omul ar pătrunde pe tărâmul minunilor la timpul, la momentul potrivit, inevitabil. Săptămâni la rând am citit cartea aceea în fiecare zi, aproape că o știam pe de rost...” (pp. 260-261).

Impresionante mi se par interogațiile ce dau glas frământ-

tărilor existențiale, în special cele legate de cariera literară: „Ce fel de meserie e asta?... Ce se va întâmpla dacă îmi dau seama că e o carte proastă, falsă, necredibilă?... Dar dacă nu-mi dau seama? Ce se întâmplă dacă mă schimb în timp ce scriu?... Ce se întâmplă dacă mă schimb într-atât încât nu mă mai pot identifica cu ce am scris? O iau de la capăt sau încep ceva nou?” Vocea autorului conchide în formulări de maxime: „În definitiv, omul se scrie pe el însuși...” Actul scrierii e un abandon într-un spațiu liber și vast, „e ca dragostea și vinul, se poate trăi fără ele, dar nu merită” (pp. 34-35).

Cu empatie am descoperit în cartea lui Vida Gábor secvențe care ne amintesc de părinți, bunici, prietenii interetnice, tensiuni acumulate și refulate, vacanțe, păduri, jocuri din copilărie, olimpiade școlare, dascăli cu har sau fără, iubiri rămase în trecut, evocări nostalgice: Piața din centrul Clujului, cu statuia emblematică a regelui Matia, strada Horea, zidurile vechi

și curtea umbrată a Facultății de Filologie.

Formula de deschidere a cărții e una abruptă: „Propoziția nu se începe cu *dar*, a declarat tata, iar eu i-am replicat pe loc: ba da”. Spiritul de frondă împotriva tatălui care probabil n-a citit până la capăt ce a scris fiul, dar își construiește autoritatea prin apelul la vreo somitate și prin păstrarea cutumelor generației vechi, are motivație personală. Mecanismul începerii propoziției cu „dar” are, în opinia mea, explicații legate de firea vorbitorului. Ea demască o minte frământată de jocul aparenței și esenței, o bogăție interioară de variante de percepție, întoarcerea în minte, pe toate fețele, a unei probleme care aparent s-ar rezolva instantaneu, dar care are o desfășurare nevăzută, internă, asemenea părții nevăzute a unui iceberg. Frământarea generează bălbâiala, ca un atu (câștigarea unui răgaz în plus de reflecție până la rostire), nu ca o deficiență. Pe de altă parte, „și” presupune un fir

curgător, neîntrerupt, cu elemente din aceeași categorie, pe când apariția lui „dar” semnaleză o narare tensionată, marcată de febra interioară, apariția unui element strident, antagonic. Viața adevărată nu e țesută doar pe principiul monoton al coordonării gramaticale. Viața autentică e mai degrabă înșirare, deșirare și înnodare. „Dar”... aduce pe buze verbalizarea unei explozii de idei, contradicție care întrerupe fluxul prea domol al curgerii timpului și vieții. Finalul cărții pare rotunjit, dând simetrie textului, însă, paradoxal, lasă o portiță deschisă viitorului: „Jumătate din opera vieții mele se află deja pe raft. Și dacă cineva m-ar întreba dacă asta e tot, i-aș putea răspunde și da. Dar.” (p. 326).

Povestea unei bălbâieli de Vida Gábor e o carte scrisă cu pană ascuțită, un exercițiu de sinceritate cu sine și cu lumea, o carte ce îndeamnă la lectură și reflecție.

El mărturisea într-un interviu: „Când compun ceva în minte, am o altă stare de spirit”.

Oglinzile

Ioan BUNTA

Motto: *Oglinza când va arăta întreaga frumusețe a ta...*

Urăsc oglinzile fiindcă-mi arată
Tot ce-a fost altfel altădată;
Urăsc oglinzile și-mi pare
Că vântul suflă-n calendare;
Urăsc oglinzile și ce pot să spun,

Cât mai sunt încă pe drum,
Cât umbra ce-a rămas în apă
Nimeni n-o vede niciodată;
Cât focul, ce a ars trosnind,
Mai stăruie-mi încă în gând.

Prietenului meu Teofil Răchițeanu cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani

Corina ȘTIRB COOPER

Purtătorul de... cuvinte

Purtătorul de cuvinte este titlul pe care Septimiu Chiș l-a ales pentru acest interviu, pentru că profesorul și bibliotecarul din Halmășd iubește într-atât cuvintele încât și-a făcut din ele un mod de viață. Promovează cartea, cuvintele scrise pe pagini de hârtie palpabile, demodate și plăcut mirositoare.

Corina Știrb Cooper: *De ce purtător de cuvinte?*

Septimiu Chiș: Pentru că, de când mă știu, am iubit cuvântul, cu toate semnificațiile lui, cu toate implicațiile lui. De multe ori a trebuit să-l promovez într-o lume a tăcerii, un spațiu al ignoranței. Pe mine de fapt m-a inspirat o zicere a lui Nicolae Iorga: „Pentru mulți, literatura este un scris, nu un sens.” De când am început să fiu conștient și să înțeleg, îndelnicirea de căpătâi a fost căutarea sensului (sensul cuvintelor, sensul vieții). Dacă e să fac o incursiune în trecut, am niște antecedente: bebeluș fiind, îngurgitam pagini întregi de ziare, în orele în care eram nevoit să-i aștept pe mama și pe tata, ei fiind profesori.

Noi aveam locuința în incinta școlii, tata fiind director. Poate acesta a fost un semn ca eu să lucrez cu cărțile. Descoperirea sensurilor nu ar fi fost posibilă fără figura minunată a învățătoarei mele, Floare Pușcaș, care ne-a învățat, pe mine și pe colegii mei de școală, să folosim instrumentul acesta atât de necesar: dicționarul. Ea detesta în cel mai înalt grad învățarea mecanică.

Trecerea anilor a făcut ca tot ce e legat de carte să devină o profesie a mea. Am aproape 30 de ani de activitate la școală și îmi place să spun că am rămas repetent în aceeași clasă, în sensul bun al cuvântului. De pe poziția asta îndrum lectura în rândul elevilor și profesorilor, dar am de luptat cu obiceiul acestora de a prefera alte surse de documentare decât cartea. Asta e lupta mea de fiecare zi. Autosuficiența îi afectează atât pe elevi cât și pe profesori. Am alcătuit un nucleu al iubitorilor de carte.

În tot ceea ce fac mă călăuzesc vorbele lui Grigore Vieru: „Plec zilnic după câștig la minele de aur ale graiului meu.”

Am avut un prieten care a murit, Ioan Timiș Palatinus, care avea o mare dragoste pentru cărți. El era orb. Avea o librărie, Excelsior, în stațiunea Moneasa, unde eu mergeam la tratament. Acest om cunoștea fiecare volum pe care îl punea în vânzare. Îl pipăia atât cu ochii minții, cât și cu degetele. Profita de bunăvoința pacienților din stațiune, rugându-i să-i citească pagini de filozofie (el fiind profesor de filozofie la bază), de istorie, sociologie etc. Într-un articol pe care l-am citit și eu într-un număr al ziarului „Evenimentul zilei”,

acest om era numit „omul care vede idei”. Era posesor al unei biblioteci de câteva zeci de mii de volume, multe dintre ele făcându-le cadou.

Scriu inspirat fiind de realitatea în care mă mișc, mai greu sau mai ușor, în funcție de „geometria precară a trupului meu”, după cum spunea Ioana M. Petrescu, o expertă în eminescologie. Scriu poezie, eseu, pamflet. Am câteva articole de presă care au văzut lumina tiparului în paginile revistelor „Contraste culturale”, „I.D.E.I.” și altele, dar și în spațiul virtual.

C.Ș.C.: *Ați publicat și cărți?*

S.C.: Consider că nu am adunat destul material reprezentativ pentru mintea, inima și sufletul meu, pentru a-l publica. Dar sper că, odată cu ieșirea la pensie, să mă dedic scrisului. Pentru mine, cartea e un element de căpătâi, n-aș strivi-o sub călcâi, după cum spunea un personaj dintr-un roman de Titus Popovici. Aș îmbrățișa-o precum aș îmbrățișa un om drag.

Am o bibliotecă personală de câteva zeci de mii de volume. Mă simt excelent în această grădină pe care mi-am alcătuit-o. Duc dorul evenimentelor culturale mai de anvergură, așa cum era Târgul de carte organizat pe vremuri la Zalău.

Mi-aș dori să fie promovată mai mult cartea. Ea pierde teren pe anumite laturi (cum ar fi lumea virtuală) și mă străduiesc să limitez acest proces.

C.Ș.C.: *Ce citiți în acest moment?*

S.C.: În momentul de față citesc „Gânduri nebotizate”, o carte de aforisme și cugetări, semnată de profesorul Octavian Guțu, un om de o sensibilitate deosebită, după cum mi-am putut da seama din paginile cărții. Această carte e validată prin nevoia cititorilor de a descoperi înțelesurile din ea. Îmi vine în minte un aforism: „Palavragiile sunt purtătorii de cuvânt ai inamicului.”

continuare pe www.caietesilvane.ro

Alice Valeria MICU

Scrisori imposibile

Anul Nou ar trebui să vină cu proiecte noi, așa că, după doinele anului 2022, m-am gândit la o serie de scrisori imposibile, că tot e genul epistolar pe cale de dispariție. De ce imposibile? Cu unii destinatari, scrisul, rugăciunea, amintirea sunt instrumentele unice de comunicare, cele prin care ei mai trăiesc, și îmi voi asuma tonul patetic. Cu alții, în viață, dar intangibili, scrisoarea e felul în care aș îndrăzni să mă apropiu. Desigur, voi fi ca un soldat care laudă un general pentru măiestria cu care a bătut pasul de defilare când a dat onorul, dar, ce să-i faci, asta e soarta celor mici cu ambiții mari. În fine, poate voi scrie și unor inexistenți, de ce nu, de vreme ce astăzi e posibil să te consideri ce vrei tu și restul sunt aproape obligați să țină cont de percepția ta asupra propriei persoane. Vor fi, în fine, și cu *andrisantul* necunoscut, iar atunci voi scrie și eu cu plaivazul pe scrisoare, neturmentată decât de importanța misiunii culturale, că pur și simplu, n-am găsit altă rimă. În fine, poate voi scrie și unei necuvântătoare, căci în regnul animal se vor fi găsit destule exemplare ce depășesc în onestitate, devotament și spirit de sacrificiu pe cel uman. La urma urmelor, mă voi lăsa la mila inspirației de moment, căci scrisul nu ar trebui să fie o făcătură programată, ci un flux, iar singura dilemă să rămână sursa. De unde vine, nu știm, unde merge este, cu voia dumneavoastră, treaba stăpânirii. Așadar, „o mie de ani pace” și-un praz verde!

Scrisoare tatei

Dragă tată,

E ciudat ca prima scrisoare către tine să fie una imposibilă. Nu ți-am scris niciodată scrisori, nici mamei. Depărtarea e, poate, primul motiv să scriem scrisori, dar noi n-am fost, practic, niciodată la prea mulți kilometri distanță, nici destul de îndelung, încât să fim nevoiți să suplینim golul prin cuvinte. Dar azi, chiar dacă suntem tot aproape, dar într-un fel necunoscut mie până acum, îți scriu. Să știi de la început că nu-ți voi spune cât îmi e de dor, știi tu foarte bine. Mă tem doar să nu fie răcoare pe-acolo, că ai plecat numai cu pielea pe oase, iar costumul cel gri nu știi dacă îți e de ajuns. Spun că mă tem de frig, căci pe aici, iarna a uitat să vină și s-a făcut cald, ca-n martie. Dar știi deja, că mama ți-a dus ghiociei din curte. Cred că și pițigoii tot cu tine sunt, că n-a venit unul la miezul de nucă. Mulțimea disperaiilor preocupați de încălzirea globală ca de laringita cronică a greierilor de munte uită că temperatura medie a crescut cu doar 0,3 grade în ultimii 43 de ani. Un fleac! O țin ei langa să ne ciuruiască. A, să nu uit! Cică s-au poluat rău Iașii de Crăciun, de la atâtea sarmale și cozonaci moldovenești! „Fir-ați ai dracului cu melcii voștri!”, vorba senatorului, că și colindul a ajuns poluare fonică pentru unii. Ei, au trecut și sărbătorile astea, mai trece și Boboteaza și Sântionul, tot fără frig, de-mi vine să te întreb pe tine cu vorbele poetului François

Villon: „Mais où sont les neiges d'antan?” Da' știi că el nu de precipitații discuta, iar eu nu de grija iernii mă frăsuiesc, ci de răceala asta de moarte din mințile unora.

Uite ce scriau nemții de la ziarul „Allgemeiner Anzeiger” în 26 ianuarie 1899: cică în 1229 erau violete de Crăciun, în 1241 copacii erau în floare în martie, în 1287 copacii aveau frunze noi iarna, în 1538 grădinile erau deja în floare în decembrie. În 1582 copacii erau verzi în februarie, în 1792 nu a mai fost cald în ianuarie, dar copacii au înflorit în februarie, iar în 1861, pe 27 decembrie se putea juca bowling în aer liber, urmat de frig puternic, astfel că, la 15 aprilie 1862, berzele sosite s-au mutat din nou spre sud. Dar, poate că știi tu mai bine acum, cum e cu frigul și cu iernile amânate. Ai văzut că le-a tras un frig americanilor! Hmm, mai am și acum scrisoarea ta către Moș Crăciun. Mă întreb ce s-o fi întâmplat cu scrisoarea mea către el, pusă de mine pe pervazul ferestrei de la bucătărie. Nu știi dacă mergeam la școală deja, dar știi că am cerut un frate sau o soră. Nici pe mine nu m-a ascultat. Bine că mi-am amintit: te rog, pune tu o vorbă bună unde crezi că e mai bine, să găsesc de cumpărat, cu bănuții lăsați de tine, casa aceea bătrânească la care visez de mult. Știi tu, cu o grădină alături, o fântână, cât să mă descurc. Îmblânzește tu inima vânzătorului să mai lase din preț. Nu te mai întreb cum e *Sus la poarta Raiului*, ci cânt plângând. Închei aici, că mă grăbesc și am multe de scris, de citit, de vorbit.

Viorica Mureșan

Scrisori netrimise

1
Sânzianei

Sfârcuri mijesc corzile viei.
Pustnică, în apartamentul de brad,
mâna ta, cu rășină proaspătă și chihlimbar,
scrie discursul dezinvolt al viței-de-vie.

Te anunț despre păpădiile lăsate în grijă,
îmi răspunzi „orice-ar fi nu mă sinucid”.
Îți repet că primăvara e înșelătoare,
deja 90% din profesori au înnebunit.

Te rog să-mi spui părerea ta despre ultima poezie.
Mi-ai trimis formula respirației corecte.
Mai ești tot atât de convinsă
că unii respiră, respiră și-n respirație mor?

Închei mica mea scrisoare,
mugurii viei și-au pus pijamale.

2
Sânzianei

Pe scurt, dragă prietenă, te anunț
voluntarul înrolat în războiul de apărare
s-a întors bucăți bucățele și fără călcâiul stâng
(abandonat într-un pantof... a recunoscut că
la bătălie se purta doar 38).

Bu-cu-ri-aaa... ri-aaa... aaa...
...am nevoie de tine în seara de înviere, neapărat!
Adu 1 ml din sângele *mieilor de lumină* din biblioteca ta
și pe apostolul Toma... te las... cred...
bisturiul și pensele dau în fierț.

PS
Nu pierde timpul cu presupuneri
Apostolul e singurul care poate să pipăie
și să confirme

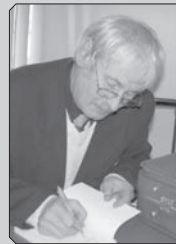
3
Sânzianei

Aseară mi-am ars unghiile și genele.
Cu cenușa lor amestecată cu ace de brad i-am uns
pieptul.

Mi-am stors ochii o dată, de două ori, de trei ori...
de șapte ori, peste fruntea ei, cum mi-ai zis.

Pe la miezul nopții s-a ridicat în capul oaselor...
„Negarea evidenței” a rostit clar,
apoi i-au pocnit toate oasele și
trupul subțire i s-a lungit până la geam.

Dimineața flutura după ea prin toată casa
rochia de molton verde a mamei.
Pești curcubeu înotau în geamuri.
Zice „hai să bem cafeaua în cireș
Tudor Gheorghe numără florile”.

Parodie de Lucian Perța

Viorica Mureșan

Scrisori netrimise

1.
Sânzianei

Am început să curăț vița-de-vie,
acum în vacanța de iarnă am plecat din oraș.
Urma piciorului meu **stâng*** e mărturie
în lutul ca de chihlimbar dintre butași.

Te anunț că și păpădiile au înflorit,
dar **uimitoarea măsură** a primăverii aceste
de a veni prea repede, cum se pare că a venit,
e înșelătoare și de rău augur este.

Te rog să-mi scrii, cum știi tu, de-a fir,
cum te simți în colectivul de la școală,
pe mine directoarea nu mă lasă nici să respir
de câte activități îmi pune în poală.

Dar scrisorile astăzi nu mai sunt de bonton,
nu ți-o mai trimit, o să vorbim la telefon!

*Cuvintele scrise cu **bold** reprezintă sau fac
referire la titluri de volume ale autoarei.

Viorel Gh. Tăutan

Poemul certitudinilor incerte

Iată ce vă pot spune, prieteni și ne-prieteni ai mei,
 în vremea ultimelor (și irepresibile) hiene cronofage
 cocoțate pe baricada acestei după-amiezi de iarnă
 primă-
 văratecă, supranumite 31DecembrieDouămiiDouă
 zecișiDoi,
 doar în cronicile celulelor mele cerebrale, ocupate
 exhaustiv
 cu organizarea unui bal în cinstea celebrului
 Covid19, după
 armistițiul predictibil cu vicleanul Vaccin în trei
 volume,
 apocaliptic în felul său, în epicentrul micului meu
 cosmos,
 mai vast, știți bine, decât incomensurabilul univers
 din jurul
 planetei Terra – patria noastră, laboratorul
 neuitatelor unice
 experimente genetice, executate de El, Cel Care Este,
 (folosind vreun incipit nominal, tastatura nu-mi
 permite
 decât majuscule; cum altfel să-mi revendic educația
 de facto
 creștină în deplinul său conținut ori înțeles deplin?)
 Pe Străbunii noștri mușcatu-i-au viermii ereziei,
 ademeniți,
 cum vă zic, pe furiș către tărâmul mirific unde prind
 veșnicie
 izvoarele celor patru fluvii peregrine, dacă smeriți
 veți fi citit
 în sfinte scripturi; din tainica țară Nod, Cain
 pereche-și găsi
 spre a începe o nouă istorie împetrișată cu
 numeroase neamuri
 azi anonime, pornite-n concentric urcuș către străine
 tărâmurii,
 cum multora însăși Edenul le fusese până atunci
 interzis,
 doar în Atelier-Grădina experimentelor de început
 n-au
 cutezat să încerce intrarea, aflaseră din toate canalele
 de știri
 povestea părinților săi, în egală măsură naivi și
 curajoși, ce trist!
 Istoria aceluia edenic popor începuse cu adulter și
 fratricid,
 erori pre-apocaliptice de lungă istorie și prestață
 profană,
 sculptate în litere încă din timpul întâiului șarpe.
 Precum

un ghem uriaș cât planeta albastră din constelația
 geamănă,
 văd astăzi adunate în palmele Mamei Terra
 testamentele
 artiștilor răsfățați de muze, la un loc – anonimi ori
 celebri,
 orgolioși ori cinici, blajini ori violenți, prea des
 ademeniți
 ai eternizării prin întoarcere în materia primordială,
 ghemul
 scripturilor, al sunetelor melodice, al culorilor de
 paletă, cine
 va reuși vrednic fiind să-l desfacă? Cine va croșeta o
 scară?

Între ieri și mâine semne zodiacale oscilează
 lustruind ringul de dans și speră o victorie
 necunoscută la venirea fastă a noului stăpân
 îndelung așteptat.
 Scatii și privighetori își acordează
 vechile instrumente printre frunze de oliv,
 doar proprietara oceanului placentar știe
 cât de mult îi place năierului
 culoarea libertății,
 iar cei care așteaptă, învață aritmetica pe degete,
 ținând pumnii strânși în seifurile hanoracelor.
 Dacă te-ai hotărât să treci la vârsta maternă,
 strigă continuu prezent!

1943

Atunci nu știam cine pe cine ucide
 și de ce mugurii se ivesc urlând
 dureros de sub scoarța zăludă,

nu știam cine pe cine scoboară
 și de ce bulgări albi frâng aripile
 singurului mesager dintre lumi,

nu puteam să prevăd despărțirea
 cu cele o mie și una de măști
 dintre **a fost** și **este**, ideal și real,

vor fi plâns ursitoarele în plină zi
 profetind bubuitul galactic unic,
 explozia incestuosului final,

când Totul s-ar pierde tumultuos
 într-o partidă de-amor cu el însuși.

Mirel MATYAS

Cutia cu amintiri (1)

Destinul unei familii din Zalău, la cumpăna secolelor XIX și XX

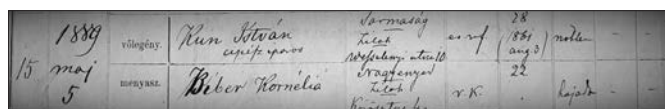
A încerca o biografie a unei familii din Zalăul începutului de secol XX, în condițiile în care aceasta s-a stins fără urmași, poate fi considerat un act curajos, poate chiar riscant. E ca și cum ai vrea să reconstitui imaginea unui puzzle în condițiile în care nu ai nici modelul, nici toate piesele. Însă cadoul „comoară” pe care doamna Csiszár Mária mi l-a făcut, a fost imboldul unui astfel de demers. Pe grupurile în care zălăuanii își deapănă cu nostalgie amintirile, au apărut în urmă cu ceva vreme fotografii interesante realizate de fotografi locali. Un subiect pe care-l cercetez de ceva vreme. Interesându-mă de acele fotografii am auzit pentru prima dată de surorile Kun, care au avut un frate căzut în Primul Război Mondial. Așa se face că, arătându-mă interesat de subiect, doamna Csiszár Mária a considerat că pot fi acea persoană care ar putea readuce la viață o poveste din Zalăul începutului de secol XX. Și prin urmare, mi-a expediat „comoara” – o cutie de metal verde, ornată cu papagali, în care surorile Kun țineau tot ce aveau ele mai scump: fotografii și corespondența cu fratele căzut în război.

Povestea familiei Kun

Familia Kun din Zalăul începutului de secol XX, era ca toate celelalte. Părinții, Kun István (1861-1922) și Kun Kornélia (născută Biber) (1864-1944) aveau trei copii. Capul familiei, Kun István s-a născut la Sărmășag la data de 3 august 1861, din părinții Kun István și Szép Zsuzsanna. În registrul parohiei reformate din Sărmășag, nașterea băiatului este consemnată în data de 11 august, la poziția nr. 23¹. Cum au ajuns ei în Sărmășag nu se știe, locul de origine al tatălui fiind consemnat Hídvég, în limba română Hăghig (actualul județ Covasna). La vârsta de 28 de ani, în anul 1889, Kun István, de religie evanghelic-reformată, avea meseria de pantofar și locuia în Zalău, pe strada Wesselényi, nr. 10. O cunoaște pe viitoarea soție, Biber Kornélia, în vârstă de 22 de ani, de religie romano-catolică, născută la Aiud, și care locuia pe strada Körös, nr. 4 (actuala stradă M. Eminescu). În registrele de stare civilă parohiale, păstrate la Serviciul Județean Sălaj al Arhivelor Statului, cununia este consemnată la data de 5 mai 1889, fiind a cincisprezecea cununie a anului².

1861: se naște la Sărmășag, la 2 august, István, băiatul lui Kun István din Hídvég și al mamei Szép Zsuzsanna

5 mai 1889: Kun István se căsătorește cu Biber Kornélia

În „cutia cu amintiri”³, sunt câteva fotografii, care deși nu sunt datate și nu scrie pe ele pe cine reprezintă, pot fi fotografii ale membrilor familiei. Bărbatul în vârstă, cu mustață lungă, după moda vremii, nu poate fi decât Kun István, capul familiei. Fotografia a fost realizată la Șimleu Silvaniei, în studioul lui Sajter Béla. Iar poza de familie în care două femei stau alături de un băiat, nu poate reprezenta decât pe bunica Szép Zsuzsanna (femeia de pe scaun), alături de mama Biber Kornélia, soția lui Kun István senior și de micul Kun István.

Faptul că femeia care stă în picioare își ține afectuos brațul pe după umerii bunicii, dovedește dragoste și atașament față de mama sa. Fotografia, aplicată pe un carton personalizat cu dimensiunile 10,5 x 16 cm, a fost realizată la Zalău, în studioul Petrovich Ede din Piața Kossuth.

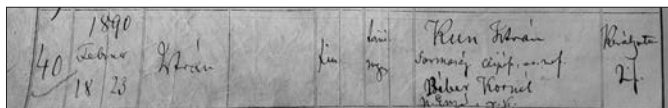

Bunică, mamă și fiu

Kun István senior

În anul următor, la data de 23 februarie 1890, este înregistrată nașterea primului copil al cuplului Kun

István și Biber Kornélia. Băiatul, István (după tradiție purta prenumele tatălui) s-a născut la data de 18 februarie 1890, într-un an în care în Zalău în documentele Bisericii Reformate sunt consemnate nu mai puțin de 190 de nașteri. Băiatul Kun István este al 40-lea născut în acel an, dintr-un total de 83 de băieți⁴. Cine și-ar fi imaginat că peste 25 de ani, aproape întreg contingentul de băieți avea să fie încorporat în grozăvia ce se va numi Primul Război Mondial?

La 23 februarie 1890 este consemnată în registrul parohiei reformate Zalău a 40-a naștere: István, fiul soților Kun István și Biber Kornélia

La diferență de 9, respectiv 10 ani, familia va mai avea două fete, născute la cumpăna dintre secole. Erzsébet se naște în anul 1899, iar Kornélia în 1900. Interesant este faptul că pe surori nu le mai găsim în registrele de stare civilă parohiale: cele reformate nu sunt la arhive, iar în cele romano-catolice, în anii respectivi nu sunt înregistrate nașteri care să corespundă numelui și prenumelui. Să se fi născut fetele în altă parte?

Probabil că viața nu era ușoară și că traiul de zi cu zi era câștigat prin munca părinților. Dar cel puțin aveau un cămin, o casă, situată acolo unde acum sunt primele blocuri pe strada Eminescu. Ca orice părinți, și soții Kun s-au îngrijit ca cei trei copii să aibă parte de

Kun Erzsébet

Reclama studioului

Kun Kornélia

cea mai bună educație.

Două fotografii de tip CdV (Carte de Visite)⁵ le reprezintă pe surorile Erzsébet și Kornélia în rochii albe, după moda vremii⁶, în studioul lui Petrovich Ede din Zalău. Este foarte probabil ca aceste fotografii să fi fost realizate cu ocazia primei comuniuni.

Pe István îl găsim elev al Școlii Publice de Băieți din Zalău, înscris în anul școlar 1897-1898, în clasa a II-a (prof. Plosz Gyula), alături de alți 40 de copii⁷. Figurează și în anuarul pe anul școlar următor, 1898-1899, înscris în clasa a III-a B (prof. Lázár Gábor), alături de alți 51 de băieți⁸. În clasa paralelă, a III-a A, mai erau înscriși alți 40 de băieți. Ne putem astfel face o imagine asupra situației demografice a Zalăului la sfârșitul secolului al

Coperta anuarului pe anul 1904

XIX-lea. Deși nu am găsit alte documente, se poate presupune că Kun István a fost elev al acelei școli între anii 1896-1900. Începând cu anul 1900, îl găsim în fiecare din următorii opt ani, pe listele elevilor Colegiului Reformat „Wesselényi” din Zalău (Clasele I-VIII). Calificativele obținute și publicate în anuar, atestă faptul că era un elev de nivel mediu, majoritatea notelor obținute fiind de 2 și 3. Trebuie precizat că în acei ani, nota maximă era 1 (ce corespundea calificativului foarte bine), iar cea minimă era 4 (ce corespundea calificativului insuficient)⁹. Termină liceul în anul 1908, iar până în anul 1914, când este încorporat în armată, nu mai avem nicio informație despre el.

Odată cu anul școlar 1903-1904, elevii Colegiului Reformat se mută în noua clădire. Anuarul Colegiului

Noua clădire a Colegiului Reformat „Wesselényi”, inaugurată în anul 1903

Reformat „Wesselényi” din acest an, publică în paginile sale imagini cu noua clădire, dar și planurile acesteia. Construcția noii clădiri a durat un an, de la 19 septembrie 1903 (când a fost pusă piatra de temelie) până în octombrie 1903¹⁰. Noua clădire a devenit un simbol al Zalăului, fiind pentru timp îndelungat cea mai impunătoare clădire a orașului.

Urmărind aceleași surse de informare (anuaarele școlii primare și pe cele ale Colegiului Reformat „Wesselényi”), găsim informații și despre surorile Kun Erzsébet și Kun Kornélia. Astfel, în anul școlar 1905-1906, Erzsébet era elevă în clasa I a Școlii Primare. Va figura în anuaarele școlii până în anul 1909, astfel: anul școlar 1905-1906 – clasa I (42 de fete, învățătoare Fodorószkzné-Homicskó Irén); anul școlar 1906-1907 – clasa a II-a (52 de fete, învățătoare Berentés Lászlóné); anul școlar 1907-1908 – clasa a III-a (62 de fete, învățătoare Plosz Ilona); anul școlar 1908-1909 – clasa a IV-a (63 de fete, învățătoare Kovátsné Kőrössy Helén)¹¹.

Sora ei mai mică, Kornélia, este și ea elevă a aceleiași școli, în perioada 1907-1911: în anul școlar 1907-1908 figurează în clasa I-a, alături de alte 50 de fete (învățătoare Fodorószky Jenőné); în anul școlar 1908-1909 este în clasa a II-a (51 de fete, învățătoare Berentés Lászlóné); în anul școlar 1909-1910 – clasa a III-a (76 de fete, învățătoare Plosz Ilona); iar în anul școlar 1910-1911 este elevă în clasa a IV-a (59 de fete, învățătoare Kovátsné Kőrössy Helén)¹². Se observă și din aceste date, numărul

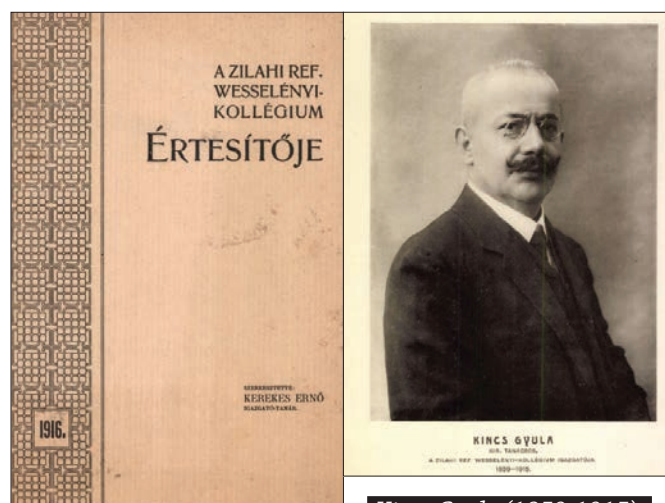
Kun Erzsébet

mare de copii ce frecventau școlile primare din Zalău în acea perioadă. Trebuie precizat faptul că în acei ani, Școala Primară din Zalău avea clase atât în zona centrală – cu clase separate de băieți și fete (központi fiu-iskola növendékei și központi léány-iskola), dar și pe străzile Széchenyi (Szécheny-utczai vegyes-iskola), Fazakas (Fazakas-utczai vegyes-iskola) și Rákóczi (Rákóczi-utczai vegyes-iskola).

Mai târziu, pe Kun Erzsébet o găsim ca elevă a Colegiului Reformat „Wesselényi” din Zalău, dar doar începând cu anul școlar 1914-1915, când figurează pe listele cu elevii clasei a V-a¹³. În clasa respectivă erau 27 de elevi (7 fete și 20 de băieți), la care se mai adaugă alți 2 care studiau la domiciliu. Clasa era una multietnică și multiconfesională, printre elevii maghiari aflându-se și români sau evrei. Elevii erau de religie reformată (cei mai mulți), dar și romano-catolică, greco-catolică sau izraelită. În acel an, 1915, în ultima

zi a anului, directorul școlii, profesorul Kincs Gyula (1859-1915) se stinge din viață. La înmormântarea sa a participat și poetul Ady Endre (1877-1919), elev al aceleiași școli în perioada 1892-1896. În anul următor, în primele pagini ale anuarului este publicată o fotografie și o biografie. Noul director al colegiului avea să fie Kerekes Ernő.

În anii următori, Erzsébet avea să fie în clasa a VI-a (anul școlar 1915-1916), în clasa a VII-a (anul școlar 1916-1917), respectiv în clasa a VIII-a (în anul școlar 1917-1918). În ultimii doi ani, 1916-1918, Kun Erzsébet avea să studieze la domiciliu, probabil că anii de război au dus la pauperizarea familiei. Din anuaarele Colegiului Reformat reiese că Erzsébet excela la învățătură, majoritatea notelor obținute fiind de 1 (foarte bine) și 2 (bine). Despre cariera profesională a domnișoarei Kun Erzsébet avem informații vagi, rezultate din corespondența despre care vom vorbi în cele ce urmează. Se pare că a fost funcționară la Prefectura Sălaj.

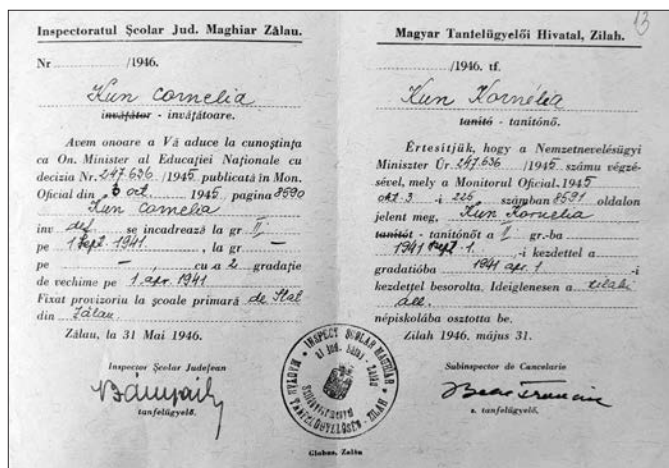

Coperta anuarului Colegiului Reformat pe anul 1916

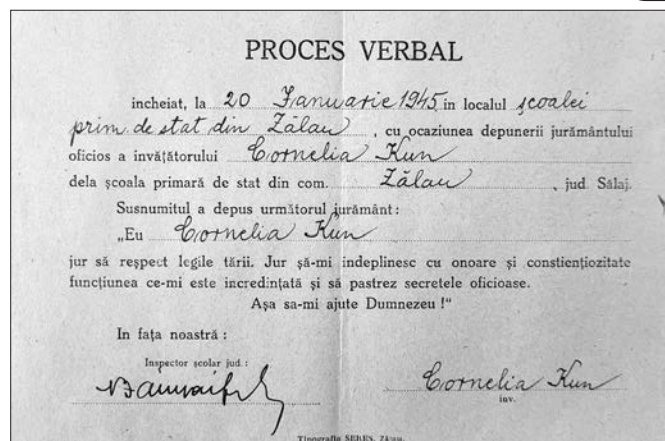
Kincs Gyula (1859-1915), director al Colegiului Reformat în perioada 1897-1915

Pe Kun Kornélia nu o găsim elevă a Colegiului Reformat din Zalău. Asta înseamnă că a urmat cursurile gimnaziale (echivalentul liceului de astăzi) în altă parte. La Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului, în Fondul Inspectoratului Școlar Maghiar, am găsit „dosarul personal Kun Kornélia”¹⁴. Studiind actele aflate la dosar, se poate deduce parcursul școlar al acesteia. Astfel, din „Foaia personală” (*Személi lap*) – document bilingv român-maghiar, datat iunie 1945, învățătoarea Kun Cornelia¹⁵ completează rubricile cu următoarele date:

- Data nașterii: 9 decembrie 1900;
- Religia: romano-catolică;
- Diplome obținute: 1) Elemi népiskolai tánitonői okklevél eliberată de direcțiunea Școlii Normale de Stat pentru fete din Șimleu Silvaniei (anul absolvirii 1920); 2) Diplomă de capacitate pentru învățători obținută la Institutul Romano-Catolic de pregătire a

Document școlar bilingv din 1946

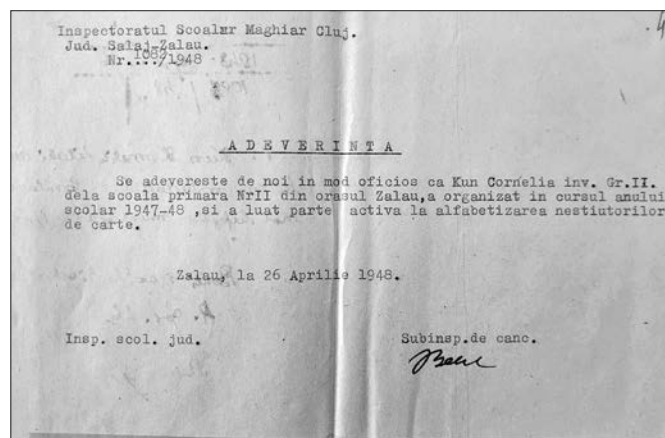

Proces verbal din 1945 care atestă depunerea jurământului de către învățătoarea Kun Kornelia

profesorilor de școală elementară din Oradea (A Nagyváradai rom. kat. elemi népiskolai tanítónöképző intézet) – anul absolvirii 1930.

Așadar, din acest document, dar și din celelalte de la dosar se deduce parcursul școlar și profesional al învățătoarei Kun Kornélia. După absolvirea școlilor, profesază ca învățătoare la Izvorul Crișului, în județul Cluj (1930-1932), Gheorgheni, jud. Cluj (1932-1940), iar din 1940 la Zalău. În anul 1945, îi este încredințată „în mod provizoriu, funcțiunea de învățător” la Școala primară de Stat din Zalău, începând cu data de 10 ianuarie. În același an, la data de 20 ianuarie, depune jurământul: „Eu, Cornelia Kun, jur să respect legile țării. Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și conștiințiozitate funcțiunea ce-mi este încredințată și să păstrez secretele oficioase. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”¹⁶. Până în anul 1947, când se va fixa definitiv pe post la Zalău, a profesat și în Crasna. Cel puțin așa rezultă dintr-o adresă ce-i este înaintată la data de 4 august 1947: „Vă facem cunoscut că prin decizia nr.165.788 din 1947 a Ministerului Educației Naționale, sunteți transferată pe data de 1 septembrie 1947 la școala primară de stat cu limba de predare maghiară nr.1 din Zalău. Binevoii a ocupa postul ceace ne-veți raporta prin direcțiunea școlii”¹⁷. În anul școlar 1947-1947, învățătoarea Kun Kornélia a „luat parte activă la alfabetizarea neștiutorilor de carte”¹⁸. Într-un alt document, din 1948, se adeverește că „în timpul stagiului cu gradul II a fost notată la inspecții cu nota calificativă generală 9 / foarte bine”¹⁹ și că „nu a fost pedepsită”²⁰, fiind propusă pentru înaintarea în grad.

Documentele din dosar se opresc la anul 1948. Fără să avem documente, putem presupune doar că învățătoarea Kun Kornélia s-a pensionat la limită de vârstă, câțiva ani mai târziu. La fel ca și sora ei, nu s-a măritat niciodată. Cele două surori au trăit la Zalău până în anii 1985/1986. Erzsébet a murit în anul 1985, la vârsta de 86 de ani, iar Kornélia a murit în anul 1986, tot la vârsta de 86 de ani. Pe piatra funerară a surorilor Kun sunt trecute și numele părinților: Kun István (1861-1922) și Biber Kornélia (1864-1944), dar și al bunicii din partea tatălui – Szép Zsuzsánna (1831-1868). De asemenea, pe piatra de mormânt apare

Adeverința prin care învățătoarea Kun Kornelia a organizat și a luat parte activă la alfabetizarea neștiutorilor de carte

și numele fratelui mai mare, Kun István (1890-1916), despre care se spune că „a murit ca un erou”.

Povestea tragică a soldatului Kun István va face însă obiectul episodului următor.

Piatra de mormânt a familiei Kun; Cimitirul Reformat Zalău

Surorile Kun în 1940: Erzsike (în stânga) și Nellike (în dreapta)

Bibliografie

1. Matricula botezaților, parohia reformată Sărmășag – Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului;

2. Matricola cununaților, parohia reformată Zalău – Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului;
3. Matricola botezaților, parohia reformată Zalău – Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului;
4. A Zilahi Állami Elemi Népiskolak Ertesítője az 1897-1898 Diki Tenévről, p. 11
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42697_1897/?pg=0&layout=s);
5. A Zilahi Állami Elemi Népiskolak Ertesítője az 1898-1899 Diki Tenévről, p. 12
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42698_1898/?pg=0&layout=s);
6. A Zilahi, Államilag Segélyezett Evang.Reform. Kollégium Értesítője az 1900-1901- dik isk. Évről, p. 114
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42530_1900/?pg=117&layout=s);
7. A Zilahi, Államilag Segélyezett Evang.Reform. Kollégium Értesítője az 1901-1902- dik isk. Évről, p. 35
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42531_1901/?pg=36&layout=s);
8. A Zilahi Ev.Ref. Wesselényi-Kollégium Értesítője az 1902-1903- dik iskolai Évről, p. 68
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42532_1902/?pg=69&layout=s);
9. A Zilahi, Államilag Segélyezett Ev.Ref. Wesselényi-Kollégium Értesítője az 1903-1904- dik isk. Évről, p. 46
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42533_1903/?pg=0&layout=s);
10. A Zilahi, Államilag Segélyezett Ev.Ref. Wesselényi-Kollégium Értesítője az 1904-1905- dik isk. Évről, p. 41
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42534_1904/?pg=42&layout=s);
11. A Zilahi, Államilag Segélyezett Ev.Ref. Wesselényi-Kollégium Értesítője az 1905-6, p. 70
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42535_1905/?pg=72&layout=s);
12. A Zilahi, Államilag Segélyezett Reform. Wesselényi-Kollégium (főgimnázium, internátus, konviktus) Értesítője az 1906-7, p. 34
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42536_1906/?pg=35&layout=s);
13. A Zilahi Wesselényi-Kollégium Értesítője 1908, p. 60
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42537_1907/?pg=62&layout=s);
14. A Zilahi Állami Elemi Népiskolak Értesítője az 1905-1906 - Diki Tenévről, p. 18
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42705_1905/?pg=17&layout=s);
15. A Zilahi Állami S A Vele Kapcsolatos Gazdasági Ismétlő Iskola Értesítője az 1906-1907 - Diki Tenévről, p. 16
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42706_1906/?pg=0&layout=s);
16. A Zilahi Állami S A Vele Kapcsolatos Gazdasági Ismétlő Iskola Értesítője az 1907-1908 - Iskolai Évről, pp. 20, 22
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42707_1907/?pg=21&layout=s);
17. A Zilahi Állami Élemi-, A Vele Kapcsolatos Gazdasági Ismétlő Iskola És Az Állami Óvoda Értesítője az 1908-1909. Iskolai Évről, pp. 35, 39
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42708_1908/?pg=40&layout=s);
18. A Zilahi Állami Élemi-, A Vele Kapcsolatos Gazdasági Népiskola És Az Állami Óvoda Értesítője az 1909-1910. Iskolai Évről, p. 55
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42709_1909/?pg=0&layout=s);
19. A Zilahi Állami Élemi-, A Vele Kapcsolatos Gazdasági Népiskola És Az Állami Óvodak Értesítője az 1910-1911. Iskolai Évről, p. 43
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42710_1910/?pg=0&layout=s);

20. A Zilahi ref. Wesselényi-Kollégium Értesítője 1914, p. 28
(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium_42544_1914/?pg=31&layout=s);

21. Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului, Fondul Inspectoratului Școlar Maghiar – Dosarul învățătoarei Kun Kornélia;

22. Mirel Matyas, *File din istoria fotografiei: formatul Carte de Visite – CdV*, publicat pe blogul Foto-Travel

(https://mirel-matyas.blogspot.com/2022/06/file-din-istoria-fotografiei-carte-de.html?fbclid=IwAR3f9z-W0qyrusHJzs7jD_JKnVbRYfCj-XpQgDYevgWvfhDa9FgBldENuY).

Note:

1 Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului. Matricola botezaților, Parohia Reformată Sărmășag.

2 Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului. Matricola cununaților, Parohia Reformată Zalău.

3 La data de 7 iunie 2022, am primit de la doamna Csiszár Mária din Tinnye, Ungaria, un colet ce conținea o cutie de metal, având dimensiunile 25 x 15 x 10 cm, în care se găseau fotografii și cărți poștale (majoritatea din Primul Război Mondial). Cutia conținea 54 de fotografii, 7 vederi de tip carte poștală și 105 cărți poștale ce reprezintă corespondența dintre membrii familiei, atât între ei cât și cu diferiți cunoscuți. Printre acestea se află 87 de cărți poștale militare (maghiare și austriece), majoritatea reprezentând corespondența din Primul Război Mondial, dintre soldatul Kun István și familia sa din Zalău.

4 Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului. Matricola botezaților, Parohia Reformată Zalău.

5 Despre acest format vezi „File din istoria fotografiei: formatul Carte de Visite – CdV”, publicat pe blogul Foto-Travel.

6 La vârsta de 9-10 ani, copiii erau duși la biserică pentru prima comuniune, eveniment important în viața viitorilor membri ai comunității religioase. În mod tradițional, era un moment festiv la biserică, urmat de o sărbătoare în familie. Culoarea albă simbolizează puritatea sufletului.

7 A Zilahi Állami Elemi Népiskolak Ertesítője az 1897-1898 Diki Tenévről, p. 11 (https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42697_1897/?pg=0&layout=s) accesat în noiembrie 2022.

8 A Zilahi Állami Elemi Népiskolak Ertesítője az 1898-1899 Diki Tenévről, p. 12

(https://adt.arcanum.com/ro/view/Zilah_42691_42698_1898/?pg=0&layout=s) accesat în noiembrie 2022.

9 Anuarele Colegiului Reformat Zalău pe anii 1900-1908.

(https://adt.arcanum.com/ro/collection/ADT_IskolaiErtesitok_Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium/) accesat în noiembrie 2022.

10 László László, De la Colegiul reformat – la CNS, Zalău, 2010, p. 57.

11 Anuarele Școlii Primare din Zalău (1905-1909) (https://adt.arcanum.com/ro/collection/ADT_IskolaiErtesitok_Zilah_42691/) accesat în noiembrie 2022.

12 Idem (1907-1911).

13 Anuarele Colegiului Reformat Zalău pe anii 1914-1918.

(https://adt.arcanum.com/ro/collection/ADT_IskolaiErtesitok_Zilah_42504_ReformatatusWesselenyiKollegium/) accesat în noiembrie 2022.

14 Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului, Fondul Inspectoratului Școlar Maghiar, dosarul Kun Kornélia.

15 Prenumele apare atât în forma corectă, maghiară – Kornélia, cât și în forma românească – Cornelia.

16 Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Statului, Fondul Inspectoratului Școlar Maghiar, Dosarul Kun Kornélia – proces verbal din 20 ianuarie 1945.

17 Idem, adresa nr.1935/1947.

18 *Ibidem*, adresa nr. 1082/1948.

19 *Ibidem*, adresa nr. 1084/1948.

20 *Ibidem*, adresa nr. 1083/1948.

Alice Valeria
MICU

Transilvania lui 1940 în schite monografice ale câtorva localități

În primăvara anului 1940, românii din Transilvania simțeau tot mai acut elanul revizionist maghiar, mai ales după Primul Dictat de la Viena, care urma să se materializeze câteva luni mai târziu, prin odioase complicități, în anexarea Ardealului de Nord, ca urmare a celui de al Doilea Dictat de la Viena. Tributul de sânge plătit în Sălaj la Treznea, la Ip, la Zalău, dar și în acțiuni sporadice, cum e locul numit Ieruga, la capătul satului Răstolțu Deșert, comuna Agrij (unde au fost găsiți doi fugari, soț și soție, ascunși sub o cadă), a fost doar partea vizibilă a acțiunilor constante, care au determinat înființarea, în 1933, a Ligii Antirevizioniste Române.

Din anticariate sau colecții particulare, în arhive organizate sau doar zăcând neștiute în cufere și poduri de locuințe continuă să apară documente ce reflectă realitățile acelor vremuri. Historiarum Anticariat deține originalele unor schițe monografice, majoritatea scrise de cadre didactice, ca urmare a unui ordin nr. 1370 din 1940. Îi mulțumim inimosului anticar că ne-a oferit PDF-urile acestor documente inedite spre publicare. Ele privesc câteva localități din Sălajul de azi, dar și din actualele județe Satu Mare, Bihor și Bistrița-Năsăud, precum și unul despre viața economică a județului Sălaj. Județul nostru e ilustrat cu datele despre Șimleu Silvaniei, comunele Agrij, Crasna, Marca, precum și Cehu Silvaniei, care e descris în două documente separate. Unii autori au utilizat *Monografia județului Sălaj* editată de Petri Mór, *Schița*

monografică a Sălajului, îngrijită de Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr, reeditată de Editura *Caiete Silvane*, precum și arhivele comunale. Pentru județul Bihor, documentele privesc comunele Șimian, Șandru, Tarcea și Vășad. Comunele sătmărene Dindești, Pișcolt și Supurul de Jos au și ele câteva pagini, precum și Lunca Ilvei, Poiana Ilvei și Rusul Bârgăului din județul Bistrița-Năsăud. Există și o hartă separată a comunei Buciumi, dar, din păcate, anticarul nu are și textul aferent acestei comune sălăjene. Unele documente sunt scrise de mână, altele dactilografiate, majoritatea lizibile și bine conservate, cu excepția celui despre Șimleu Silvaniei, care prezintă pete.

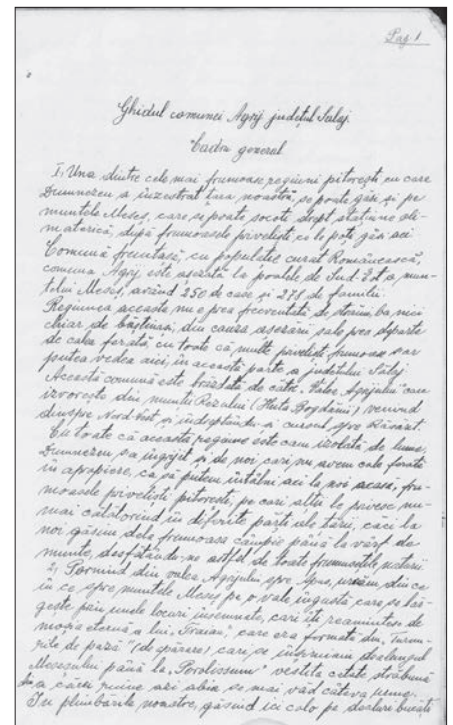
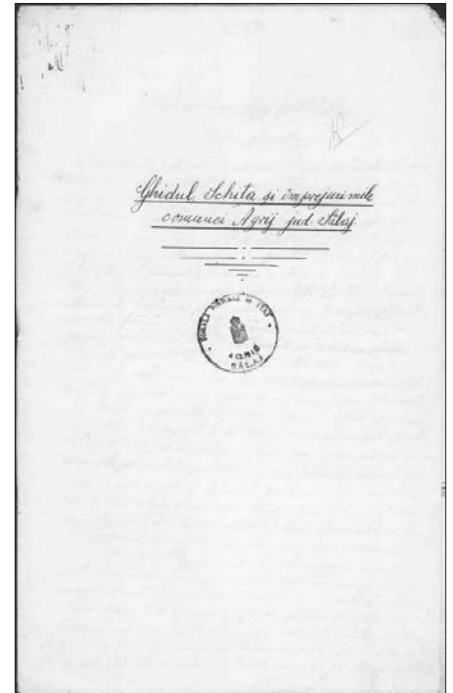
Ghidul comunei Agrij

Partea I

Una dintre cele mai frumoase regiuni pitorești cu care Dumnezeu a înzestrat țara noastră se poate găsi și pe muntele Meseș, care se poate socoti drept stațiune climaterică, după frumoasele priveliști ce le poți găsi aci.

Comună frunțasă, cu populație curat românească, comuna Agrij este așezată la poalele de Sud-Est ale muntelui Meseș, având 250 de case și 278 de familii. Regiunea aceasta nu e prea frecventată de străini, ba nici chiar de băștinași, din cauza așezării sale prea departe de calea ferată, cu toate că multe priveliști frumoase s'ar putea vedea aici, în această parte a județului Sălaj.

Această comună este brăzdată

de către Valea Agrijului care izvorăște din munții Rezului (Huta Bogdăniei), venind dinspre Nord-Vest și îndreptându-și cursul spre Ră-

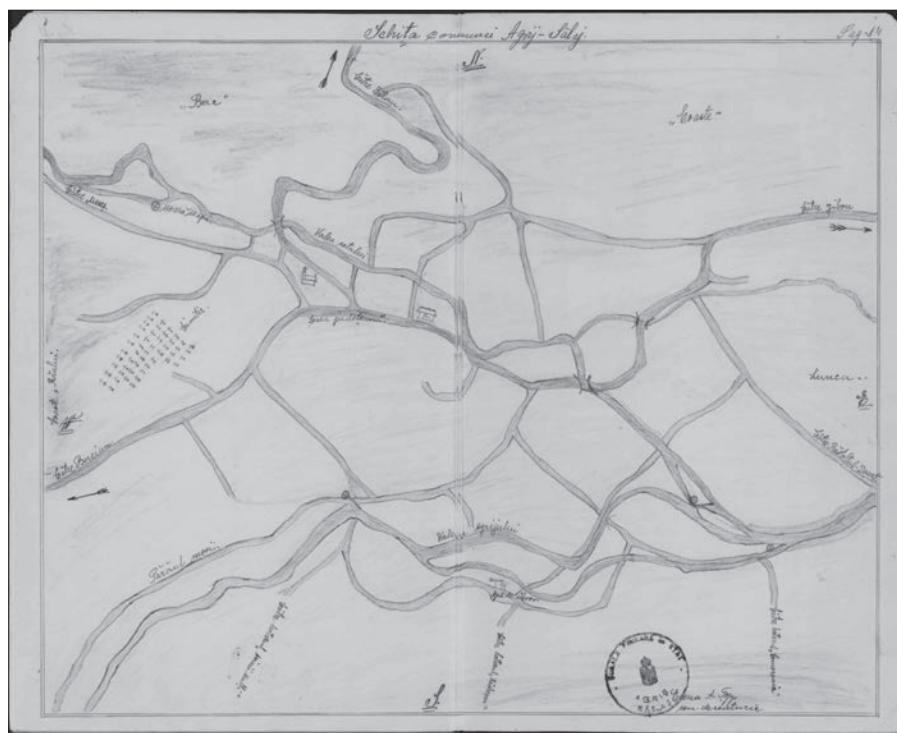
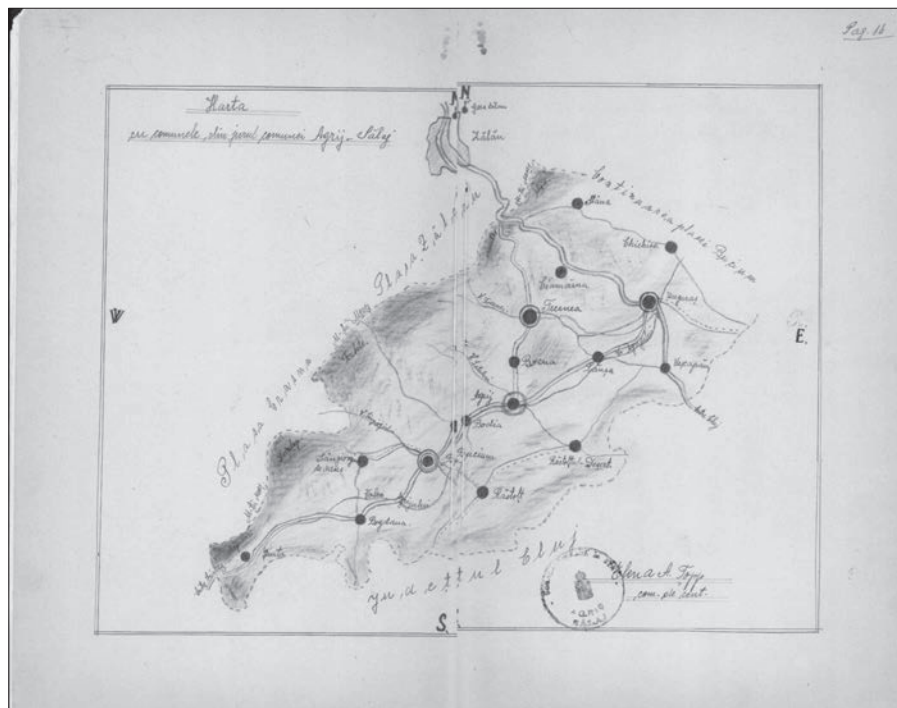
sărit.

Cu toate că această regiune este cam izolată de lume, Dumnezeu s'a îngrijit și de noi cari nu avem cale ferată în apropiere, ca să putem întâlni aci la noi acasă, frumoasele priveliști pitorești, pe cari alții le privesc numai călătorind în diferite părți ale țării, căci la noi găsim dela frumoasa câmpie până la vârf de munte, desfătându-ne astfel de toate frumusețile naturii.

Pornind din valea Agrijului spre Apus, urcăm din ce în ce spre muntele Meseș, pe o vale îngustă care se lărgeste prin unele locuri însemnate, cari îți reamintesc de moșia eternă a lui Traian, care era formată din Turnurile de pază (de apărare) cari se înșiruiu de-a lungul Meseșului până la Porolissum, vestita cetate străbună, din ale cărei ruine azi abia se mai văd câteva urme. În plimbările noastre, găsim aici colo pe dealuri bucăți de vase și de cărămizi, parcă ne aflăm suflătește în timpurile străvechi, parcă vedem reînviați pe stăpânii de altădată ai acestor plaiuri, pe strămoșii noștri Daci și Romani, cari parcă și azi stau de pază pe bătrânul Meseș, adăpostul străjerilor de altădată, cari caută să-și adune armele risipite sub brazdă și caută să-și aducă *jerfele* pe altarele *spășate* de vremuri.

Pe partea de vest a comunei Agrij se găsește o parte de horat numită Coasta râului, care reamintește timpuri mai *noui*, însă jalnice pentru poporul Românesc. În acel loc erau executați prin Ștreang Români de către asupritorii lor, atunci când îndrăzneau ca să-și ceară și ei dreptul la viață măcar în parte, și cari execuții au încetat abia după ruperea lanțului iobăgiei.

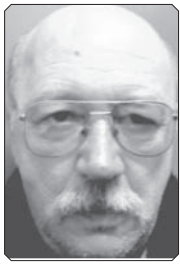
Partea de hotar a comunei Agrij dinspre Meseș ne reamintește și de potopul din Biblie, după urmele cari se găsesc aci. În partea amintită mai sus se găsește un deal, unde se spune că ar fi ascunsă Comoara Urișilor și

tot acolo este o colină în formă de pivniță, în care se povestește din tată-n fiu, că se găsesc boi de aur cu plug de aur, și că le-a văzut cineva, săpând o deschizătură în deal până în ziua de Sf. Gheorghe, însă nu le-a putut lua fiindcă sunt stăpânite de duhul cel Rău. Satul din aceste locuri prezintă *solți* de pești și diferite scoici petrificate, ceea ce dovedește că aici a fost cândva fund de mare. Bătrânii povestesc că oarecând, în necunoscut, locuitorii acestor

plaiuri ar fi fost niște Uriși și că ei puneau oala de mămăligă la foc în niște oale mari, apoi plecau după sare la Cluj, pășind dintr-un deal în altul, așa că pe când se întorceau cu sarea, începea să fiarbă, și spun că cioburile de oale ce se găsesc în hotarul comunei dinspre Meseș, cari sunt groase de câte două-trei degete, ar proveni din vasele acelor Uriși.

Agrij, 23 februarie 1940
Elena A. Țop com. de cent

BALAJTI Károly

Iconografia dinamică

Experiența vizuală înseamnă mai mult decât percepția calităților pur senzoriale, fiind împletită cu reziduuri memoriale. Fiecare structură vizibilă are un sens, evocă asociații, lucruri, evenimente și declanșează reacții emoționale și cognitive.

Există o influență intelectuală semnificativă asupra artelor vizuale de astăzi și, drept urmare, artistul vizual al secolului nostru, indiferent dacă participă sau nu la mișcare, simte nevoia să-și formuleze integrarea estetică, consemnând problemele noastre seculare.

Juan Gris, unul dintre primii pictori care s-a străduit să creeze un nou limbaj de viziune, a precizat că noua structură picturală naturală nu a fost scopul final, ci doar primul pas către înțelegerea valorilor care există în contextul elementelor senzoriale ale naturii vizibile. „Încerc să dau formă concretă abstractului. De la general mă îndrept spre ciudat, adică pornesc de la un fel de abstractizare pentru a ajunge la o realitate concretă... În opinia mea, matematica este latura arhitectonică a picturii, latura abstractă, și vreau să fac umanoidul. Cézanne a făcut un cilindru din sticlă, eu pornesc de la cilin-

dru pentru a crea un lucru special, unic. Cézanne tinde spre arhitectura picturală, iar eu mă străduiesc în direcția opusă; de aceea compun cu abstracții (în culori) și aranjez elementele doar când culorile au devenit deja obiecte; de exemplu, fac compoziția cu alb și negru, iar potrivirea o fac doar când albul a devenit deja hârtie, iar negrul o umbră. Prin aceasta vreau să spun că aranjez albul să fie hârtie și negrul să fie umbră”. Trăim într-o eră a contradicțiilor, care promite un progres material minunat, dar în același timp amenință cu dispariția totală. Menținând noua artă plastică, caut o formă de comunicare vizuală care să-mi permită să prezint detaliile contrastante ale vieții și lumii noastre – așa încerc să dau o expresie concretă problemelor opuse ale lumii noastre moderne, cum ar fi construcție – distrugere, securitate – frică, civilizație – barbare, mișcare – liniște etc.

Privim o fotografie, toate elementele ei creează asociații. Elementele permit presupunerii prin asocierea imaginilor. Încercăm să rezolvăm diferențele prin caracteristici similare. Imaginea devine o experiență dinamică. Contrastele descoperite creează auto-mișcarea

imaginii. Experiența va fi uniformă dacă fundalul ascuns al situației vizibile este umplut cu o poveste vie. Nu vedem lucruri, entități statice solide, ci relații vii. Contradicția care decurge din asocierile pe care le avem cu elementele actuale ne face să reflectăm până găsim o interpretare care să rezolve contradicția, până când această interpretare ne stimulează să luăm atitudine, să protestăm sau să acceptăm, să aprobăm mediul nostru.

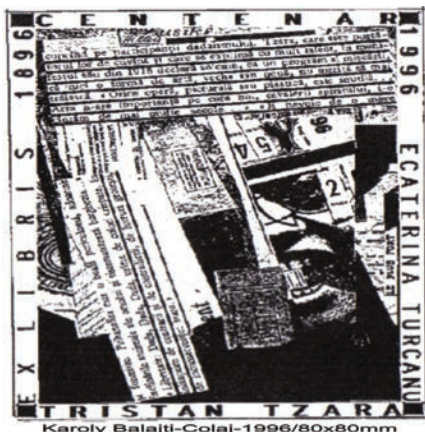

Contradicția stă atunci la baza ordinii dinamice a asociațiilor legate de imagine și de unități de reprezentare în cadrul aceleiași imagini până când se găsește o idee centrală care conectează purtătorii de sens într-un întreg semnificativ. Purtătorii de sens au și propriile legi structurale, care sunt similare cu legile construcției imaginii.

Dar în timp ce, pictural, relația dintre calități se dezvoltă într-un tot spațial prin implicarea dinamică a observatorului, în cazul purtătorilor de sens, întregul unitar se regăsește în sfera dispozițiilor, sentimentelor și gândurilor umane. Era din ce în ce mai riscant să construim o structură de asociere bazată pe emoții și valori specifice pe fundamentele șubrede ale ordinii

picturale, până când pictorii și graficienii au revizuit și reînnoit bazele ordinii picturale și au folosit această structură pentru a conduce. Astfel, ne întoarcem la ordinea picturală a vieții în formă umană, la ordinea ei intelectual-senzorială.

Îmi ating scopul cu imaginile pe care le creez doar dacă au ceva valid de spus oamenilor din întreaga lume, dacă pot aborda preocupările și problemele lor. Astfel, ca artist, scopul meu principal este să arăt destinul uman, care se pierde în forțele sociale de astăzi. Acest lucru a condus la căutarea unor forme vizuale ușor de înțeles folosind materiale moderne. Modul meu individual de a vedea problemele timpului nostru cuprinde imagini vizuale reale preluate din viața noastră, pe care le remodelez, oferindu-le o nouă interpretare.

Această tendință de formulare m-a condus la tehnica „colaj-montajului” și la posibilitățile de exprimare inerente acesteia. Am trecut și la „colaj-montaj” și la diversele tehnici rezultate din aceasta, deoarece pictura tinde să exprime continuitate neglijând și afișarea discontinuității. Îl îndeamnă pe artist să armonizeze și să creeze armonii, ignorând caracteristicile eterogene ale realității noastre, contradicțiile vieții, efectele șocante, profilurile de șoc pe care artistul le-ar putea realiza. Abia după ce am abandonat ideea unei suprafețe uniform colorate a devenit posibilă expresia realității naturii. Ce înseamnă pentru mine

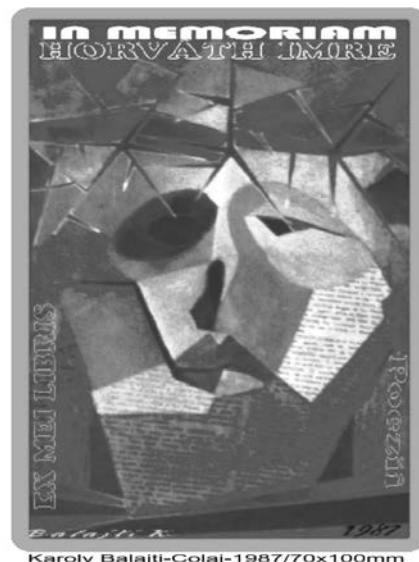
această tehnică și proiecția tuturor acestora? Ar fi o greșeală să credem că reprezentanții cubismului au inventat metoda de „lipire” în crearea de noi imagini. Oricum, originea tehnicii este mai veche. Într-un articol, Herta Wescher a publicat o reproducere a unui paper collé japonez din secolul al X-lea.

Dar această tehnică (procedură) a fost deja creată în secolele al XVIII-lea – al XIX-lea în mănăstiri, în timp ce pictorul american John Haberle a creat tablouri folosind acest procedeu încă din 1888.

Montajul foto (îmbinarea pieselor foto – detalii prin lipire sau alt procedeu) mi-a influențat foarte mult munca. A fost folosit pentru idei raționale sau pentru a produce fotografii truc încă din secolul al XIX-lea. Formularea procesului modern de fotomontaj vine de la John Heartfield, Moholy-László Nagy, dadaistii Hannah Höch, Hans Citroen, George Grosz, Raoul Hausmann, Johannes Baader și rusul Alexander Rodchenko.

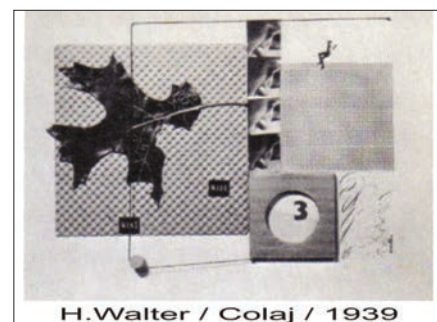
Colajul (termen francez pentru lipire) cuprinde bucăți de reproduceri decupate sau bucăți din diferite materiale puse împreună, creând o nouă imagine neobișnuită. Colajele futuristilor precum cele ale italienilor Umberto Boccioni, Carlo Dalmazzo Carrà, Gino Severini, Giacomo Balla au avut un mare impact asupra mea. De asemenea, colajele suprematiștilor Kazimir Malévič și El Lissitzky mi-au influențat munca. Astfel, lucrările mele pot fi împărțite în patru categorii tehnice.

A. Montaj clasic:

Primul tip, care poate fi numit montaj clasic, este o compoziție formată din imagini tipărite, fotografii și detalii foto. Acestea constau din imagini tipărite, alb-negru, color și tăieturi din ziare și reviste. Materialul de bază este cartonul sau placa de lemn, care servește drept bază pentru lucrul asamblat. Am început să colectez, să arhivez și să clasific materiale în anii '80. În perioada anterioară, a durat săptămâni și luni să găsesc decupajele potrivite, până când imaginea a ieșit din miile de piese adunate și s-a reunit, am simțit că aș fi intervenit fizic în treburile lumii. Căutarea este o aventură pentru mine care mă leagă de diferite materiale, care pot fi din trecut, prezent sau o bucată din viitor. La baza montajelor mele se află cartonul, care se prepară uneori cu guașă, material textil sau adezivi sintetici.

B. Colaje:

Pentru mine, un colaj este un montaj, cu diferența față de cel de mai sus, că aici apar o altă hârtie colorată, desene, părți de litografii și linogravuri realizate de mine. Aceasta este o posibilitate care, combinată cu lucrările mele abstracte cu grunduri de ulei și guașă, îmi permite să creez efecte individuale de culoare, punând în același timp primul plan sau reducând efectul de contrast al părților montajului.

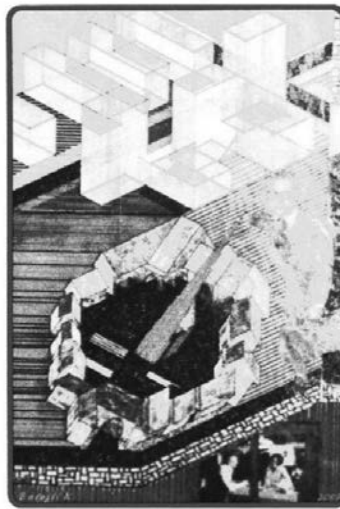
Opriti războiul-ANDRÉ VERLON -1967

C. Montaj-pictură:

O astfel de lucrare o numesc montaj – o pictură care îmbină calitățile montajului, colajului, tehnicii de desen, picturii, fotografiei și gravurii. Astfel, în montaj-pictură, tehnica montajului și colajului este completată de utilizarea elementelor lipite în pictură și desen pe aceeași bază. Această libertate îmi permite să adaug pictură sau desen la imagine, ceea ce îl face mai ușor de înțeles de către privitor. În unele cazuri, estompez contrastele impulsive.

D. Sinteza materialelor:

Am lucrat și la tablouri de montaj care conțineau lemn și fire de metal pe lângă hârtie. Acest lucru deschide calea pentru soluții sculpturale și artă cinetică, astfel încât lucrarea sugerează spațialitate, mișcare și lumină.

www.205/colaj/2005/2005/2005
Karoly Balajti-CGD-2005-Urbanizare

Colajul absoarbe montajul?

Fotografia este utilizarea elementelor materiale în secolul al XX-lea. Marile inovații ale artei plastice au fost publicate în secolul al XIX-lea. Au fost adesea folosite într-o singură lucrare și sunt greu de separat una de cealaltă. Incorporarea elementelor materiale, hârtie, metal, lemn, pânză și, după caz, o gravură sau o fotografie în lucrare rezultă într-o lume vizuală dualistă, în care părțile introduse își păstrează independența, natura lor originală, materială, devenind în același timp parte integrantă a compoziției. Articolele incluse indică și caracterul senzorial-vizual întruchipat în lumea materială, care este factorul determinant în noi.

K.Schwitters:Semicerc Inchis,1941.colaj,Sidney Janis Gallery,New York

În general, colajul nu urmărește un efect intelectual, o încărcătură conceptuală apărând la nivel semantic, care poate fi verbalizată, ci urmărește declanșarea directă a unei experiențe estetice. Prin efectul textural-textual și materialitatea obiectelor folosite, se leagă de aspirațiile abstracte și suprarealiste ale artei, reflectând asupra materialului artei plastice în sine. Dacă se face o fotografie a unui colaj Picasso sau Braque, aceasta este o reproducere a colajului, dar fotomontajele originale nu își pierd nimic din calitatea lor artistică prin reproducere. Se poate descoperi o singură diferență între original și imprimeu, și anume că acesta din urmă nu mai este un colaj în niciun sens, deoarece nu este lipit.

Reamintind împrejurările nașterii „fotomontajului”, intențiile dadaistilor de la Berlin, memoriile lui Heartfield sau Hausmann, putem citi peste tot că fotomontajul este un gest anti-artistic destinat. Ei se numeau montatori (monter = a asambla), pentru că doreau să aparțină muncitorilor mai degrabă decât lumii artei boeme de la începutul secolului. Editarea fotografiilor decupate din ziare într-o *compoziție*, lucrările care sunt reproductibile la infinit, lipsite de urmele unei mâini intervenite și de efectul texturii și al textului au servit la spargerea aurei din jurul operei de artă. De aceea ar putea deveni un instrument excelent atât pentru propaganda politică, cât și pentru publicitatea comercială.

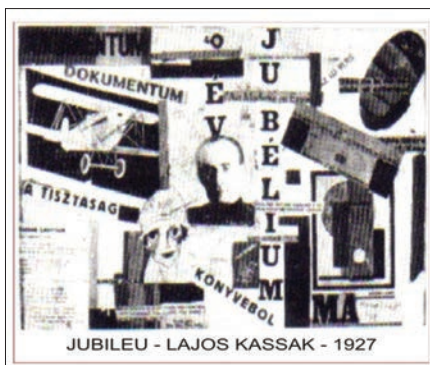
Mozaic Italian-Colaj - Laszlo Feszty - 1967

Montajul alungă din lucrare ceea ce este cel mai important în colaj, prezența lumii concrete, a materialelor, a realității senzoriale căreia îi datorează aura. Dar nici asta nu este suficient.

Spre deosebire de diferitele procedee compoziționale care au apărut în perioadele anterioare ale artei plastice, care pot fi legate de montaj, aici părțile conectate nu creează unitatea virtuală la niciun nivel. Elementele „asamblate” își păstrează separatismul și, prin urmare, își sting sensul inițial în așa fel încât, de obicei, doar golul și haosul rămân în locul lor. Dezvăluirea dezintegrării sale cauzale, respectiv lipsa conexiunilor, reprezintă conținutul semantic deosebit, care este cel mai caracteristic dadaismului și genului care a apărut din el, montajul.

Posterul revoluționar din Rusia, lucrările lui Heartfield și suprarealiștii au îmbogățit acest gen cu noi posibilități de exprimare, iar mai târziu arta pop a adus renașterea. Afișul politic a fost construit pentru a dezvălui conexiunile dintre elemente și a arătat conexiunile necesare între elementele eterogene. Montajul suprarealist a cercetat legile unei lumi misterioase, necunoscute, cu ajutorul asociațiilor și al gândirii analogice, iar în timp, în final a ajuns înapoi la sursa originală, dadaismul.

Printre intelectualii care au realizat primele montaje foto se numără destul de multe lucrări de Vajda Lajos, Bálint Endre și Kassák Lajos.

Rolul montajului politizator a fost sporit de condițiile sociale. Lucrările lui Kassák Lajos (*Nou-născut, Proprietarul unui bar, Ghilotina, Linșarea*), Vajda Lajos (*Execuția chineză, Război*), László Moholy-Nagy (*Militarism*) și Lengyel Lajos (*Profit, Această Americă*) au reprezentat această ramură a montajului.

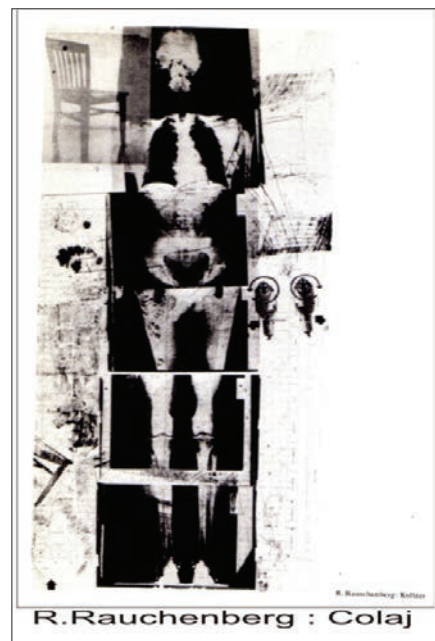
Cealaltă tendință majoră, montajul suprarealist, care formează un capitol separat în istoria artei maghiare, este reprezentată de lucrările lui Bálint Endre, Vajda Júlia, Ország Lili și Jakovits József. Totuși, în cazul ultimilor trei artiști, soluțiile caracteristice colajului au apărut și în montaj.

La introducerea elementelor ei au ținut cont și de aspectele jocului de suprafață și efectul materialelor, au pictat și au desenat într-o compoziție sau au lipit bucăți de hârtie în ea. Aceste colaje sunt montaje, deoarece esența lor poate fi surprinsă în sfera semantică, viziunile suprareale se referă la

evenimente reale. Desigur, includem aici creatorii de colaj în sens clasic, papier collé (hârtie lipită), precum: Martyn Ferenc, Pap Gyula, Gábor Jenő și Festz László. Nimeni nu poate trasa linia exactă între papier collé cubist, colajul suprarealist al lui Ernst, lucrările sau fotomontajul lui Schwitters Merz și avansarea în timp, fotografie, aplicație, obiect, asamblare etc. Odată cu aspectul ei, problema devine și mai complexă.

Motivațiile noii integrări

Dintre analogii, cea mai comună este aceea că apariția computerului și a teoriei informației rivalizează cu revoluția industrială din secolul al XIX-lea, ca și importanța la începutul secolului.

Astfel, în statele care au înțeles revoluția industrială și au acceptat-o, dezvoltarea economică și socială s-a accelerat. Acele țări ai căror cetățeni au recunoscut importanța computerelor și a tehnologiei informației, astăzi au devenit cele mai dezvoltate state ale secolului XXI. De asemenea, cercetătorii sunt de acord că principala condiție pentru menținerea nivelului relativ de astăzi este o schimbare rapidă a calității.

continuare pe www.caietesilvane.ro

Mircea
POPA

Miskolczy Ambrus și activitatea sa pe teren româno-maghiar

Mă număr printre intelectualii români care l-au cunoscut aproximativ bine pe cercetătorul istoric Miskolczy Ambrus, care m-a primit în mai multe rânduri la Secția de Filologie Română a Universității „Eötvös Loránd”, așa cum mă primise anterior un alt șef de catedră de acolo, Domokos Sámuel, cu care am fost în corespondență. Cum am lucrat ani de zile în cadrul Secției de Literatură de la Institutul de Lingvistică și Istorie literară „Sextil Pușcariu”, am avut plăcerea să cunosc de aproape pe membrii micului colectiv maghiar al Secției din care făceam parte, condus de profesorul Jancsó Elemér, format din cercetătorii Abaffay Gustav, Engel Carol și Huba Mozes, acesta din urmă stabilit și el cu soție cu tot, la Miskolc în Ungaria. Cum eram originar din Bihor, dintr-o comună învecinată cu cea din care provenea Engel Carol (Engel Károly, care mai semna și Köllő Károly), ne-am ajutat reciproc atunci când tratam teme și subiecte de interes comun, el dând la iveală cartea de relații și reciprocități *Confluente literare* (Kriterion, 1993), iar eu cărțile *Aproprieri culturale și literare româno-maghiare* (Dacia, 1998), și *Andrei Veress* (2006), rod al unor strădanii de a apropia și a netezi drumul unor raporturi culturale normale, așa cum le-a promovat și David Gyula (care m-a invitat la un simpozion Petőfi la Sighișoara) sau Beke György, care mi-a introdus un text în cartea sa *Sokágú termőfa* (1986). Cunoscute fiind preocupările mele în domeniul relațiilor reciproce, am fost trimis de Uniunea Scriitorilor la centenarul lui Móricz Zsigmond, sărbătorit în 1979, de la Debretin, iar mai apoi la Kiskőrös, locul de naștere al lui Petőfi. Prietenia cu Engel Carol am evocat-o în volumul meu *Repere bihorene* (2000), iar legăturile mele cu lumea de cultură maghiară a făcut obiectul unei ample evocări în volumul *Magyar-roman filológiai tanulmányok*, editat la Budapesta în 1984, la sărbătorirea înființării Catedrei de limba și literatura română de acolo. Istoria acestei catedre merită a fi reluată pe scurt, deoarece ea a constituit, pentru ani buni, punctul nodal al legăturilor culturale româno-maghiare, până ce acest rol n-a fost luat de Institutul Cultural Român, la invitația căruia am participat, alături de marele actor Rebenciuc, la evocarea lui Rebreanu, marcat și de vizionarea filmului „Pădurea spânzuraților” (cu participarea actriței Széles Anna, a doua soție a lui Florin Piersic), la o adevărată sărbătorire a lui Rebreanu la Giula, acolo unde scriitorul nostru a funcționat după absolvirea cursurilor Academiei Militare Ludovika. Cu

alte drumuri pe la Budapesta m-am văzut și cu profesorul Miskolczy Ambrus, om cultivat și amabil, ajuns între timp membru al Academiei Maghiare, drept pentru care îl felicit. El face parte din așa-zisa emigrație transilvăneană, care, mai ales în ultimul secol, a îngroșat substanțial lotul cercetătorilor pe teme comune, preferând să scrie despre aceste lucruri de partea cealaltă a Tisei, unde, se pare, că laptele și mierea ungurească i-au atras mai mult. Și ca lucrurile să fie lămurite până la capăt, adaug, că la una din întâlnirile tradiționale ale celor două Comisii responsabile cu problematica româno-maghiară, l-am însoțit pe profesorul acad. Camil Mureșanu la Arad, unde am ținut o comunicare, exact acolo unde prezența lui Miskolczy s-a dovedit foarte activă. Opțiunea lui de a lucra în Ungaria a urmat calea unei vechi tradiții, precedat fiind în acest domeniu de oameni de cultură și specialiști, precum Köpeczi Béla, Ládisláu Gáldi, Páskándi Géza, Szócs Géza, Beke György, Enyedi Sándor etc., pe care i-am cunoscut personal.

Întâlnirea mea cu Miskolczy Ambrus a avut loc pe timpul când el era șef al Catedrei de Limba și Literatura Română de la Universitatea budapestană, unde am ținut tinerilor studenți o conferință despre Eminescu. Erau puțini la număr și nu știu dacă vreunul dintre ei a făcut acolo carieră cu limba română, deoarece vorbeau mai mult între ei în limba maghiară. Poate că și cursurile lor se predau în această limbă, pe care mai toți o cunoșteau din familie sau școală. Și, deoarece Miskolczy era principalul lor profesor, aș dori să adaug câteva cuvinte despre evoluția, sau mai bine zis, involuția, acestei secții de-a lungul timpului. Catedra a fost înființată în 1863 pentru ca studenții români de la Universitatea budapestană să poată auzi, măcar o dată pe săptămână, și limba mamei lor, primul profesor care a ocupat această catedră fiind bihoreanul Al. Roman (1826-1897), urmat de câțiva dascăli mai puțin importanți, ca Ioan Ciocan (1850-1908), Iosif Siegescu și Gheorghe Alexici, care la capitolul naționalitate, treceau drept „români”. Din 1940 înapoi, catedra a fost condusă doar de profesori maghiari, încalcându-se cu premeditare stipulațiile prin care această Catedră a fost înființată. Printre cei care au predat acolo s-au numărat Ládisláu Gáldi (Göbl), Nagy Béla și Domokos Sámuel, iar mai recent Miskolczy Ambrus, care a predat acolo timp de mai multe decenii, cunoscând și vorbind limba, dar nu totuși ca un român nativ. Era și el originar

din Transilvania, fiind născut la Târgu Mureș, în 1947, unde tatăl său a fost profesor universitar la Universitatea de Medicină, și, după ce a îndeplinit o vreme funcția de cercetător în cadrul Academiei de Științe Maghiare, din 1977, i s-a încredințat conducerea Catedrei de Limba și Literatura Română de la Universitatea „Eötvös Loránd”, deși această Catedră ar fi trebuit să fie restituită de drept românilor din Ungaria, mai ales că unii dintre ei îndeplineau condițiile necesare, având susținute doctorate în țară, iar alții, ca Gh. Petrușan de la Szeged, chiar în Ungaria. A fost preferat Miskolczy, deoarece, prin el, se putea controla mai bine învățământul românesc din Ungaria, lui revenindu-i sarcina de a propune programa de studii, de a stabili compoziția catedrei și a iniția o serie de acțiuni de cunoaștere reciprocă, în primul rând cu România, pe care le-a eliminat în totalitate. N-am auzit, în tot acest răstimp cât a fost șef de catedră, să fi organizat o excursie de cunoaștere și schimb de experiență la Universitatea din Cluj sau să-și fi trimis studenții la cursurile de vară de aici sau de la universitățile cu vechi tradiții în romanistică. Ca atare, mă îndoiesc ca vreunul din pușinii absolvenți de la Filologia din Budapesta, să fi ajuns să dețină, pe bază de limbă, vreun post demn de atenție în administrația școlară sau în presa de limba română din Ungaria, facultatea budapestană având mai degrabă un rol decorativ sau unul de politică reciprocă, prin care dovedeau factorilor politici de peste graniță, că ei, maghiarii, se ocupă de conservarea limbii noastre, când de fapt, era tocmai contrariul. Ce poate fi mai nociv pentru viitorul profesional al acestor studenți români, decât să afle din gura profesorilor lor tot ce a fost programat de oficialități spre a-i îndepărta de baza lor etnică și nu de a crea acolo un adevărat centru de îndrumare românesc. Prin urmare, m-aș fi așteptat ca profesorul Miskolczy să nu fi acceptat acest post, și chiar să fi susținut ideea revenirii acestei Catedre la cei cărora le-a fost destinată. El s-a pretat la acest joc politic, prin care să se perpetueze acolo o stare de lucruri anormală, care n-a fost și nu este în favoarea etniei române, și nici în scopul ridicării calitative a acestui învățământ. Datele statistice oficiale vorbesc de la sine de această politică de deznaționalizare care, desigur, se răsfrânge în mod negativ asupra acestui învățământ. Chiar aș fi curios să ne ofere dumnealui o statistică a stării de față a învățământului superior românesc din Ungaria, ca să aflăm, din surse autorizate, ce se petrece acolo, știut fiind că în singurul liceu în care s-a mai păstrat (de formă) limba română, cu statut de limbă străină, restul materiilor predându-se tot în ungurește. Dacă la Unirea din 1918, noi a trebuit să lăsăm în Ungaria circa 100.000 de români, presărați prin satele de la graniță (deoarece până la urmă n-a fost acceptată, așa cum era și firesc, granița de pe Tisa), astăzi dacă mai sunt 8 sau cel mult 10.000 care se mai declară români. Prin comparație, maghiarii din România și-au păstrat toate privilegiile și și-au dobândit altele, cum ar fi învățarea

după manuale tipărite la Budapesta, care e, din punctul nostru de vedere o mare greșeală, mai ales în ceea ce privește manualul de Istorie, care în mod obligatoriu, ar fi trebuit redactat de Ministerul nostru al Educației. Prin tezele false și profund antiromânești conținute de aceste manuale, noi pierdem, ca să zic așa, „din fașă”, orice simpatie pentru limba și țara unde aceștia urmează să trăiască și să-și exercite profesiunea. Acest mod aberant de gândire politică a stat ca obiectiv principal în pretențiile UDMR-ului, iar slugarnicii miniștri ai Învățământului au cedat de fiecare dată unui șantaj bine ticluit. Și ca să înțelegeți mai bine efectele nocive ale acestei politici e destul să treceți granița spre a vedea ce drepturi (ce să mai vorbim de reciprocitate!) pot fi constatate la populația românească din satele de la graniță, care nu numai că a scăzut simțitor, dar a dispărut cu desăvârșire. M-am convins personal de acest lucru atunci când, în urmă cu câțiva ani, participând la Oradea la împlinirea a 150 de ani de la înființarea revistei „Familia” de către Iosif Vulcan, am fost invitați să facem o vizită în localitatea Letea Mare (astăzi având un alt nume!), în care a funcționat ca protopop greco-catolic tatăl scriitorului, mutat de la Holod aici. Am fost întâmpinați de primarul localității și de reprezentantul autorității românești, un oarecare Mureșan, care nu mai știa (sau nu voia să vorbească) niciun cuvânt românesc, nici măcar salutarile tradiționale. A fost un șoc pentru noi să vedem dispărând în totalitate locuitorii unei importante așezări românești cu veche tradiție greco-catolică, a căror biserică a fost ocupată de credincioșii maghiari reformați, fără ca statul român să ceară și el restituirea acestor clădiri, așa cum au făcut-o prietenii noștri maghiari, care nu sunt de aceeași confesiune. Oare nu mai există nicio reciprocitate în acest sens? mă întreb eu retoric. Dar să mă reîntorc la istoria Catedrei. Prin urmare, dacă în anul 1984, a mai existat o urmă de relații reciproce, șeful de catedră de la acea dată pregătind un volum bilingv, de atunci încoace dl Miskolczy Ambrus n-a schițat niciun gest de prietenie, măcar formală, cu colegii săi români. N-a organizat un simpozion, o sesiune de comunicări, o acțiune cât de mică, în care să implice și o participare din țară. Dacă pe vremea lui Nagy Béla apăruse, la inițiativa sa și a Catedrei, un volum de relații româno-maghiare cu titlul *Magyar-román filológiai tanulmányok* (Budapest, 1984), Miskolczy Ambrus a întrerupt acest flux comunicațional, oricât de modest ar fi fost, urmând de aproape politica de forță a guvernului Orban, de a controla cu strictețe orice mișcare cu România, și, eventual, de a contrabalansa orice inițiativă românească. În acest sens, lui Miskolczy i s-au acordat sume în plus să editeze un periodic maghiar al catedrei, numit de el dintr-o exaltată dorință expansionistă, „Europa-Balcanica-Danubiana-Carpathica”, din care au apărut până acum mai multe numere, inclusiv unul închinat lui Eminescu.

Două lumi

Corina OZON

O vedea dimineața cum duce doi copii de mână, care păreau niște broaște țestoase cu rucsacurile în spate. Aveau un mers oarecum resemnat și cadențat, se vedea că-l exersaseră împreună de ceva timp. Și ea avea un mers ca și ei, cu capul plecat, bărbia aproape atingea pieptul, de parcă ar fi urmărit cu toții un fir roșu pe trotuare. Prima oară, când a văzut-o de la fereastra apartamentului, a crezut că e o mamă care-și duce copiii la școală.

Era deja toamnă în toată regula, cu ploaie, bălți și fuioare de frunze formate de vânt, care pluteau în aer. Livia obișnuia să-și bea ceaiul de dimineață în timp ce privea pe geam, înainte să plece la facultate. Era în primul an, pe timpul liceului nu avusese acest ritual și dintr-odată simțea că a devenit adult. Spectacolul străzii, al naturii, indiferent de anotimp, o anima. Chiar dacă era vorba de o singură pasăre care brăzda văzduhul sau de norii care-și schimbau formele pe un fundal nemărginit, toate erau suficiente să-i dea o energie pentru ziua care începea. Nu-i lipsea nimic în acea casă în care se născuse și crescuse, înconjurată de grija părinților, parcă uneori exagerată, i se părea acum, și nu îndeajuns de apreciată, cum avea să-și dea seama.

Ținea între palme cana caldă și se uita pe fereastră așteptându-i pe cei trei să-i vadă apărând de după salcâmul bătrân, ce străjuia magazinul alimentar de pe colț, și traversând strada, ca să dispară apoi din raza vizuală, după un bloc. Erau treizeci de secunde, le numără, în care se desfășura acea frântură de poveste prin geamul încadrat de rama de lemn stratificat și lăcuit, în acel perimetru al străzii. Avusese timp să remarce că cei doi copii erau îmbrăcați la fel, cu niște gecici de fâș, cu glugă, iar femeia purta același palton kaki, închis la nasturi.

În următoarea zi, porni pe jos spre facultate, se trezise mai târziu și sărise peste ritualul ceaiului. Trecu prin dreptul școlii, aflată aproape de blocul în care locuia, și auzi de departe soneria care anunța începerea orelor. În acea dimineață nu se sincronizase cu apariția celor trei și se gândea că poate acum o va prinde din urmă pe femeie măcar, așa că se opri câteva minute și mătură dintr-o privire trotuarul pustiu din fața școlii, unde bănuia că-i adusesse pe copii. Se uită la ceasul din telefon și văzu că risca să întârzie la cursuri. Cu un oftat de neputință se pregăti să se ducă spre stația de autobuz, când auzi o voce strigând de după gardul școlii. „Să-ți intre în cap că nu au ce să caute în preajma lui! Voi nu vă vedeți cum arătați?”.

O femeie rostise aceste vorbe pe un ton foarte înalt și foarte nervos. Livia traversă și, după ușa de fier, deschisă larg spre curtea școlii, o văzu pe femeia care îi însoțea diminețile pe cei doi copii. Era de fapt foarte tânără, o fată îmbrăcată într-un palton ponosit, stând cu palmele lăsate în jos și împreunate, cu capul plecat, ca și cum făcuse o faptă rea și aștepta să fie muștruluită. Vocea femeii se auzi și mai limpede: „Nu accept în veci să se apropie de Alex al meu!”. „Dar se joacă, sunt copii...”, spuse fata pe un ton slab. Livia văzu mâinile femeii cum taie aerul și, pentru o clipă, avu impresia că vrea să o palmuiască. „Ce joacă? Cu copiii unei destrăbălate care v-a lăsat de izbeliște ca să se distreze pe afară?”, se auzi vocea, de data asta, mâniașă. „Mama a plecat la lucru, ca să...”, încercă fata să clarifice lucrurile. Femeia mâniașă râse cu răutate. „La lucru, zici? Ce mamă își lasă copiii singuri și pleacă pe coclauri? Uită-te la tine, ești fată tânără și ții loc de mamă, în loc să-ți vezi de viața ta!”. *Deci, asta era!*, își spuse Livia. Fata era sora băieților și avea grijă de ei. Dintr-odată, simți o crăpătură în suflet, iar lumea i se păru strâmbă.

Fata, care se afla în raza vizuală a Liviei, păru că vrea să mai spună ceva, doar buzele parcă murmurau ceva, fără să scoată vreun sunet. Femeia care o certase ieși în stradă, fără să o mai asculte, printr-o piruetă care făcu să-i fâlfaie poalele pardesiului lung, își aranjă basca pe cap și se îndreptă cu un mers arogant spre o mașină parcată oblic, pe trotuar. Livia nu știa toată discuția, dar îi era suficient ceea ce auzise, destul cât să o cuprindă revolta. Nu gândi prea mult când se duse spre femeie și o abordă chiar când aceasta voia să deschidă portiera mașinii.

- Cum vă permiteți să vorbiți așa?

Femeia o studie cu uimire din cap până în picioare și răspunse pe un ton flegmatic:

- Tu cine mai ești și ce vrei?

- Nu ne tutuim, că nu țin minte să ne fi cunoscut, și vreau să vă cereți scuze acum! spuse Livia, mirându-se și ea de curajul pe care-l avea.

Femeia se rezemă de portieră și începu să râdă.

- Poftim? Știi că ai tupeu? Cred că ai greșit, duduie!

Livia ura cuvântul „duduie”, mai cu seamă când îi era adresat. O văzu pe fată, care ieșise din curtea școlii și le privea un pic speriată de la distanță.

- Da, ați auzit bine. Să-i cereți scuze fetei pe care ați jignit-o! spuse Livia.

- Dar nu am jignit-o pe ea deloc. Tot cartierul știe că Bogdăneasca e o stricăță care și-a lăsat copiii în casă

sub pretextul că pleacă în străinătate să muncească!

- E mama lor, nu aveți dreptul să jigniți pe nimeni!

- Uite ce e, drăguță, nu am treabă eu cu nimeni, nu știu de unde ai apărut. Tot ce vreau este ca limbricii ăia doi de frați ai ei să nu stea în preajma fiului meu. N-am chef de păduchi și mai știu eu ce boli.

După această replică, femeia se sui repede în mașina mare, porni motorul și lăsă geamul portierei în jos. O privi de sus pe Livia și, în timp ce se uita spre fată, rosti destul de tare încât să fie auzită:

- Ce naște din pisică...

Mașina demară și dispăru după prima curbă, iar Livia rămase uitându-se în urma ei. Se simțea nepuțincoasă, plină de furie și îi venea să plângă.

- Mulțumesc!

Se întoarse și o văzu pe cum își frământa mâinile, atunci observă palmele roșii, de parcă erau iritate. Livia se apropie de ea, o atinse ușor pe mâneca paltonului kaki și îi spuse încet:

- Nu ai pentru ce, nu am făcut nimic. Sunt Livia.

- Alina, răspunse fata cu timiditate.

O luară din loc, la cursuri nu mai ajungea oricum și nu avea niciun chef. Mergeau agale fără să spună nimic, până când Livia rupse tăcerea.

- Ce faci după ce-i duci la școală?

Alina o privi mirată, iar Livia simți că e cazul să-i spună de unde știa despre ei.

- Vă văd dimineața, când mergeți la școală.

Chipul Alinei se destinsese într-un zâmbet și prinse curaj.

- Oo, păi, am atâta treabă! Fac piața, gătesc, spăl, fac curat.

Livia îi privi încă o dată palmele roșii, iar Alina și le băgă în buzunar, parcă rușinată.

- Nu aveți mașină de spălat? o întrebă.

Alina dădu din cap că „nu”. Ar fi vrut să o întrebe dacă nu i-ar fi plăcut să meargă la o facultate, să iasă în oraș cu prieteni de vârsta ei, să vadă un film sau un concert.

- Ai timp să citești?

- Da, le citesc în fiecare seară înainte de culcare.

Așa făcea și mama, spuse Alina și se opri brusc.

Liviei i se păru că își reține un plâns, dar fața Alinei rămase împietrită.

- Când se întoarce mama voastră?

- A spus că de sărbători, e greu și pentru ea. Mereu zice că, decât să cheltuie bani pe drumuri, mai bine ne trimite nouă. Dar noi am vrea să vină ea și să nu mai trimită nimic.

Livia simți iar o crăpătură în suflet. Ajunseră în piață și Livia o îndemnă să o urmeze într-o farmacie, de unde cumpără o cutie mare cu cremă pentru mâini și i-o dădu fetei. Apoi intrară în supermarket și îi spuse Alinei să pună în coș ce are nevoie. Dar aceasta se împotrivi.

- Avem ce ne trebuie.

Oare nu cumva ceea ce le trebuia cu adevărat lipsea,

iar acest lucru făcea ca toate celelalte lipsuri să pară nesemnificative? se întrebă Livia. Încercă să schimbe tactica, să nu o rănească pe fată.

- Uite, nu de-aia vreau să cumpăr, ci pentru că ai avut o zi grea din cauza acelei femei fără inimă. Și meriți ceva bun.

Alina o privi cu uimire, ochii i se măriră, iar Livia văzu că aveau culoarea cafelei.

- Mama ne-a tot spus să nu primim nimic de la nimeni, nici de la rude, că mereu vor vrea ceva în schimb.

- Mama ta v-a învățat bine, dar eu nu voi vrea nimic în schimb. Vreau doar să-ți fac un cadou ca să ai ziua mai bună.

- Bine, zise Alina, după câteva secunde de gândire.

Când ajunseră la casă, Livia văzu că în coș erau biscuiți și dulciuri pentru copii, Alina nu-și luase nimic. Fusese obișnuită să se bucure prin bucuria frățiorilor ei, iar Livia înțelese că nu avea rost să insiste. Află că tatăl lor plecase cu ani în urmă și nu mai știa nimic de el, că Alina terminase cu greu liceul, dar nu dăduse bacalaureatul, că mama lor rămăsese fără serviciu și un timp făcuse curățenie prin casele oamenilor. Dar cineva o sfătuisse să caute de lucru afară, că se plătea mai bine.

Au ieșit din magazin și s-au privit câteva clipe.

- Trebuie să ajung să fac supa, acuși trebuie să-i iau de la școală, zise Alina puțin îngrijorată.

- Îți dau numărul meu de telefon, dacă aveți nevoie de ceva, te rog să mă suni!

Livia scoase repede un pix din geantă și îi scrisese numărul pe bonul de cumpărături, apoi i-l întinse. Alina îl luă și dădu din cap afirmativ, apoi băgă hârtia în buzunar. O privi pe Livia neștiind ce să mai zică, se îndepărtă cu sficiune și din mers îi spuse:

- Mi-a părut bine!

Apoi grăbi pasul fără să mai aștepte răspuns. Iar, în clipa aceea, Livia a știut că nu o va suna. Poate îi va memora numărul în telefon, dar nu o va suna. Cel puțin, nu foarte curând. Probabil că deja avea mintea ocupată cu supa, pe care trebuie să o gătească, și cu felul doi. Alina avea lumea ei, nu o interesa dacă exista alta mai bună, important era să-și facă treaba, așa cum probabil se angajase când mama ei plecase să muncească în străinătate pe termen nedefinit. Sau poate că nu se angajase și a crezut că aceasta e lumea firească.

Livia se îndreptă spre casă. Ar fi putut să ajungă la seminar, dar nu avea nicio tragere de inimă. Când intră în casă, mama ei se miră că a venit așa devreme, dar nu a mai întrebat-o nimic.

Se așeză la birou și deschise laptopul. În minte avea vorbele Alinei, despre cât și-ar dori să vină mama lor acasă. Deodată, fața i se lumină. În schimbul dur de replici cu doamna din curtea școlii, aceasta îi oferise un indiciu despre mama celor trei: „Bogdăneasca”. Avea un nume de familie și zâmbi la acest gând. Deschise Facebookul și tastă mai multe variante până găsi ce căuta.

Petru Covaci

Concert de tramvaie

măsor certitudinea cu un cântar de mână
vena încărcată cu sânge atârnă mai greu
prăvălesc bolovani de nisip
tu mă oprești strigând „stai”
și eu stau ca un acordeon ce așteaptă semnalul
dirijorului-absolut

vin câteva berze în vizită
sticla butucănoasă înghite proverbe și nu reușește să
mă îmbete
lângă
bunica abandonată, biserica moartă, ori
cuietele bătute în talpă

fonfi cu țâțe, filozofi rezerviști, îmbătrânesc

în cartierul rezidențial se epuizează
disponibilitățile
dăruite
câtorva grupuri de parlamentari

hai petrică să ne urnim, să agățăm nemurirea de
creanga sinucigașului

cum atârnă merele bolnăvicioase de o frază eliptică

cum se sparge, fericită, perechea de ochelari

lumea (grăbită) vociferează pe
linia magică a unui tramvai de duminică

Nicolae Nistor

Chirurgia sufletului

(ei nu știu că sufletul nu se operează)
Viața nu te lasă să fugi de ea

Ca un chiulanguiu
De la o anumită vârstă
Dansul devine o artă
Iar pictura un hobby
Te ascunzi în cărți în parcuri
La biserică vorbești cu Dumnezeu
Ești egoistul care a fugit de viață
Iar acum tragi de ea
Cum tragi de amintiri
Nu este rău ce faci
Dar nu uita că timpul este orb
Și nu-ți vede sufletul de copil
Acum...
Despre mine poți să spui
Că sunt un suflet despicat
Chirurgii nu știu cum să mă închidă
Ei caută ceva ascuns în mine
Și se rătăcesc în mine
Ei nu știu că sufletul nu se operează
Poate Dumnezeu știe
Sau eul sosit din imprudență la întâlnire
Cum face viața asta și nu te lasă să fugi
Tu aflat între două lumi care te face să plângi

Vasile Hatos

Urcând pe culmile fericirii

Urcând pe culmile fericirii
Înveșmântat în visuri și simțiri,
Am ales calea desăvârșirii
Ce nu cunoaște opriri.
Și-n libertatea spiritului suprem
O undă se transpune în cuvinte,
Alerg spre zări necunoscute
Ca să gădesc vechile așezăminte
Ale celor ce în mii de ani ne-au dat
Un adevăr ce zace în morminte.
Moartea este ultima suflare
A celui ce crede în cuvinte.
Să cred că fericirea este dată
De un adevăr ivit din conștiință,
Căci adevărul este
Absolutul ce zace în Ființă.

Spăcelul de fată fecioară de pe Valea Barcăului

Repere teoretice și cadre generale

Costumul tradițional de pe Valea Barcăului prezintă o unitate tipologică cu cel din Crișana și, în general, din vestul Transilvaniei. Cămașa femeiască este croită din pânză țesută în război, cu mânecile crețe și strânse deasupra umerilor și la încheietura mâinii. În formula veche, tăietura rotundă de la baza gâtului se termina cu o bentiță ce se închidea cu un nasture sau doi, dar, ulterior, bentița a fost înlocuită cu un guler bogat ornamentat. Tăietura de la baza gâtului se prelungește pe piept cu un dreptunghi frumos ornamentat, despărțit în două registre prin bumbi colorați, unii dintre ei funcționali, dar alții cusuți din pure rațiuni estetice pe latura de jos a dreptunghiului ornamental. Cele mai multe dintre bluzele femeiești erau ornamentate simplu, printr-o ornamentică albă, în stilul ciurului tăiat; ulterior, cusăturile prind culoare, fiind preferate culorile tari: roșu, albastru și verde. Similar erau lucrate și cămășile bărbătești, dar, desigur, mai puțin ornamentate. Poalele femeiești erau ample, strânse în brâu cu bariere și terminate cu o dungă paralelă cu tivul, ornamentată frumos, în ton cu cămașa. Gacile erau largi, ample, scurte.

Spre deosebire de zadiile din Almaș – Agrij, zadiile din costumul de pe Valea Barcăului sunt negre, plisate și ornamentate nu în registre orizontale, ci în șire verticale, formate din mici romburi multicolore care se succed. O zadie avea, de regulă, cinci sau șapte astfel de șire verticale, cusute în romburi mici, aliniată, vișinii, albastre, verzi, albe, galbene. Capătul zadiei era lucrat în cipcă neagră, făcută cu acul sau cumpărată de la cooperativă. Chischineul de toată ziua era de culoare deschisă, cumpărat din târg, pe când cel de duminică era de păr negru, cu flori roșii sau albastre. În zona Marinului și încă în câteva localități adiacente, podoabele femeilor erau mai diversificate: se confecționează murunițe de pus pe cap, peste împletitura de cozi, murunițe lucrate cu hârtie colorată, flori, cioburi de oglindă și ținte; tot aici unele fete poartă și zgârzi din mărgelile colorate (un rezumat al prezentării considerate „nivelul 0”, redată de Nicolae Dunăre, *Unitate și varietate în portul popular sălăjean*, în „Acta Mvsei Porolissensis”, nr. 1/1977, Zalău, 1977; Ioan Augustin Goia, *Zona etnografică Meseș*, Editura Sport – Turism, București, 1982; Dombay Emeric, *Dansuri populare din județul Sălaj*, vol. I, Zalău, 1976).

Un soi de dress-code: alb – negru, cu secvențe multicolore, venit dinspre Bihor

După observația generală – etnografică potrivit căreia „portul popular din părțile Crișului Repede și a Barcăului se prezintă foarte unitar, fără diferențieri pe grupe de sate” (1), socotim că ar trebui să urmeze o detalieră specifică: satele sălăjene de pe Valea Barcăului, mai izolate, mai îndepărtate de marile căi de acces, mai con-

servatoare, au păstrat mai mult timp tehnici și cusături vechi (de exemplu ornamentarea spăcelor cu o vrăstă țesută/aleasă în război sau vechea „înkingătură” peste crețelele pânzei), ori piese de port bătrânești (zadia de pânză albă țesută), ori materiale obținute în gospodărie.

Văzut în ansamblu, prima impresie pe care o sugerează atât costumul femeiesc, cât și cel bărbătesc, este contrastul accentuat între registrele de non-culori, alb și negru. Chimeșă/spăcelul și poalele, dar și cămașa bărbătească, sunt albe, în timp ce toate celelalte piese de port sunt negre: pălăria, laibărul, pantalonii și cizmele la bărbați, pantofii, năframa, zadia femeiască. Chiar dacă piesele feminine sunt colorate (laibărul și zadia) sau imprimare (chischineul de păr) cu culori marcante, ele au fondul tot negru.

Spăcelul muieresc/femeiesc etalează un decor viu, cu culori vizibile: „cămașa tradițională este ornamentată «trăsorește» și cu tehnica denumită în aceste locuri «închingătură», cămașa cu mânecile prinse la umăr, pe lângă cusăturile amintite și alesătura, este brodată «miezește», «crucește», cu «pene scrise bătrânești», cu «tăieturi», cu «ciur» sau în tehnica «ciurului netăiat», fiocășește, dar și în tehnica «ciurului» fiind tăiat «pe de lături» sau și mai des cu cusături pline după motive liber desenate” (2).

În opoziție cu alte zone etnografice sălăjene, poalele de Barcău se cos invers, nu prin unirea a trei-șapte

lați de pânză, ci prin unirea longitudinală a două lățimi de pânză țesută în război, unite între ele prin cheițe de ciur, prin cipcă sau prin pedecățele cu modele mici (tipul de croi orizontal). Laibărul scurt, intens colorat, conferă culoare zonelor din spăcel eventual neornamentate.

Remarcabile sunt zadiile: inițial albe, țesute în război cu alesătură puțin colorată, au fost înlocuite cu zadii negre de glot, plisate, cu bocori colorați sau cu jură roată, cu închingătură pe bartă, celebrele „zadii hoidănțești”. Ansamblul este completat de sumane albe sau gri, cu glugă sau fără, înlocuite mai târziu de uioșe mai ușoare. Chischineul de păr și părul împletit în cozi, cotidian, sau tici complicat dispuse, la ocazii, ori conciul după lemn de măr dulce, la femeile măritate, completează ansamblul.

Practica de teren a etnografilor susține ideea că linia de demarcație a zonelor etnografice este destul de laxă, influențele și interferențele fiind mereu prezente, iar acestea se remarcă la cotele lor maxime în special în portul de sărbătoare și mai ales în cazul celui femeiesc; firesc, cauzele sunt multiple: fetele se mărită dintr-un sat în altul și duc cu ele modelele de acasă, preluate apoi de viitoarele prietene, ori fetele din mai multe sate se întâlnesc la târguri, sărbători religioase ori danț/

șiratău/verjel și preiau modele unele de la altele, ori pur și simplu fetele „fură” modele din alte sate pentru a fi originale – totul într-un demers de cochetărie feminină declarată (ne plăcea să fim nealcoșe, mărturisesc femeile cu care am stat de vorbă). În plus, este firesc și perfect logic ca zonele etnografice mai puternice, mai bine consolidate, aparținând unor grupări de sate cu putere economică și vizibilitate maximă să fie mai productive, mai activ-iradiante și să exercite presiuni în jur, impunând modele.

Așa s-a întâmplat, probabil, și cu satele sălăjene de pe Valea Barcăului, puternic influențate de zonele și subzonele etnografice bihorene, mai ales cele ale Crișului Repede și Beiușului. Primul studiu etnografic care susține, fie și indirect, această observație, este excelenta cercetare de teren a Terezei Mozes din anii '60-'70 ai secolului trecut, în debutul căruia etnografa de teren vorbește exact despre „portul popular din părțile Crișului Repede și a Barcăului”, pledând, așadar, pentru o anume unitate etnografică zonală. Într-un alt studiu, aceeași etnografă susține că „croiul spăcelor (...) se apropie de anumite croiuri din ținutul Crișurilor” (3). Apoi, Ioan Augustin Goia remarcă faptul că în cazul unor cămăși femeiești din sudul zonei etnografice Meseș, așadar din satele apro-

piate Văii Barcăului, „sub influența Bihorului, erau preferate piesele cu o cromatică vie, veselă” (4).

În fine, studiul mult mai amănunțit (practic, exhaustiv pentru cea mai veche perioadă databilă a satului tradițional, am spune noi) al etnografului sălăjean Ioan Augustin Goia – „Evoluția portului popular din subzona Valea Barcăului, județul Sălaj”, introduce dese referiri la aceste influențe bihorene asupra costumului popular bărcăuan, de exemplu: „cămășa femeiască era denumită în zonă spăcel, ca în (...) Crișana” (5) sau „la zadie, registrele decorative erau doar în partea inferioară, în varianta întâlnită în Crișana” (6). Avem și meșteri-țărani „școliți” în Bihor: este cazul croitorului de uioșe din Plopiș, Rad Mitru, documentat de Goia că ar fi făcut ucenicie la un cunoscut meșter din Luncoșoara, Bihor (7).

Și Nicolae Dunăre remarcă unitatea zonală Barcău – Crișana/Bihor în cazul croiului zadiei vechi: „zadia purtată pe Barcău (...) este la fel ca zadia – catrință în Bihor” (8).

O sursă bună de informații sunt dialogurile actuale cu femeile mai în vârstă din satele de pe Valea Barcăului, care povestesc că multe modele de spăcele erau aduse din Bihor mai ales atunci când mergeau să își vadă bărbații plecați la lucru în satele Bihorului și intrau în contact, acolo, cu alte fete.

Cercetările noastre de teren au vizat un areal compact acoperit de câteva sate sălăjene, dispuse astfel, de la sud la nord: Tusa, Sârbi, Mal, Sâg, Preoteasa, Fizeș, Lazuri, Subcetate, Valcău de Sus, Valcău de Jos, Iaz, Plopiș, Aleuș, Drighiu, Halmășd, Cerâșa, Cosniciu de Sus, Cosniciu de Jos, Marca, Porț; reamintim că Ioan Augustin Goia viza, în cercetările sale, 14 sate (parte radiografiate și de noi) pe care le denumea „subzona Barcău, parte a zonei etnografice Sălaj” (9).

Pentru grupul de sate din sudul acestei grupări de localități – pe care o putem denumi, generic, subzona etnografică a satelor de pe Valea Barcăului, cele mai apropiate puncte de interes economic, cu posibile locuri de muncă erau la Bratca, Bălnaca, Șuncuiuș (Bihor), iar cel mai apropiat târg era cel de la Borod, tot din Bihor (dat fiind faptul că marele târg al Feketăului era doar bianual); așadar femeile mai în vârstă povestesc: *meream la târg la Borod, d-acolo ne cumpăram glot și fitău și ne facem spăcele și laibere, acolo erau dă tâte, și mărjele, și prime, și bumbi dă pkiatră, dă tâte* (10); mai mult: *portul nostru îi cam ca în Bihor, da mai simplu, nu-i chiar așe de înflorat; să cosea și la noi, ca pân Bihor, și brănurărește, așe, în brăduț, și mniecește, cu umplutură,*

și crucește, adică în cruci. Aduceau femeile multe modele după la Bihor, că mereau pă la Bălnaca, pă la Șuncuiuş, că lucrau acolo bărbații la mină, la meiteri, la coasă, ba și pă la bolduri mereau câteodată pă Criş (11).

Nu ar fi o noutate să spunem că micile comunități sătești nu se ghidau după împărțirea administrativ-teritorială, ci după interese mult mai cotidiene, umane și pragmatice, cele ale vecinătăților, apropiierilor, iar între Văile Barcăului și Crişului Repede sălăjenii s-au înțeles foarte bine cu bihoreni, fără a face caz de împărțirea administrativă. Oamenii din zonă se raportează și la un reper celebru în lumea lor, Călinul: satul Călin, de fapt o prelungire a satului Preoteasa, configurând zona cea mai înaltă, în afara vetrei satului, populată doar cu câteva case aflate „pe culme”, dintre care jumătate se găsesc în partea sălăjeană a culmii, în Preoteasa, iar cealaltă în partea bihoreană, ținând de satul Șerani, pe unde, de altfel, și ajungeau la Borod.

De altfel, chiar și dacă am vorbi din perspectiva teritorialității, trebuie amintit că, mai întâi între 1950 și 1952 (12), satele zonei Văii Barcăului și a Crişului Repede s-au găsit, împreună, în regiunea Bihor. Mai apoi, între 1952 și 1960 erau în regiunea Oradea (13), ca mai apoi, între 1960 și 1968, să se regăsească tot împreună, în regiunea Crişana (14).

Dar chiar și înainte de mijlocul secolului trecut, avem informații despre faptul că la Borod era un renumit târg local, cu produse agro-pastorale sau de necesitate casnică, la care localnicii din extremitatea nordică a Văii Barcăului mergeau frecvent (desigur, pe jos); pentru fete, târgul de la Borod trebuie să fi fost tare important, dacă de acolo își puteau cumpăra fitău colorat, ace sau mărgele sau se puteau inspira pentru viitoare modele de cusături pe spăcele.

Avem informații, de asemenea, despre zona minieră Șuncuiuş-Zece Hotare, din zona nordică a Munților Pădurea Craiului, delimitată la nord de Valea Crişului Repede, la vest de Dealul Popii-Dealul Pojorâta, Valea Izbândișului și Valea Zapodii, la sud de Dealul Runcu și Cărmăzan și la est de Valea Groșilor (15), unde se exploata încă din primii ani ai secolului trecut argilă refractară. Pe atunci, sătenii o scoteau cu gălețile și o duceau la meșterii cărămidari și la olari. Din 1957 începe exploatarea la scară industrială, odată cu înființarea Întreprinderii Miniere Șuncuiuş (16), ce a creat un număr mare de locuri de muncă, multe dintre ele ocupate de bărbați din satele de pe Valea Barcăului. Mărturiile femeilor din Plopiș, Iaz, Aleuş, Drighiu, Halmășd vor-

besc despre mersul la lucru în această zonă a bărbaților din satele lor.

Date fiind toate aceste informații istorice, e de înțeles, deci, de ce bărbații din satele actualmente sălăjene din bazinul Barcăului mergeau la lucru, peste munții Rezului (Plopișului), în satele actualului Bihor, la minele de acolo. În plus, mulți bărbați mergeau acolo la muncile câmpului, sezonier, mai ales la coasă, în gospodăriile mai mari, sau la „făcut meiteri”, în pădurile de acolo (17).

Sunt doar câteva repere istorice și/sau etnografice care pot explica influențele puternice ale Bihorului către satele sălăjene de pe Valea Barcăului, puternic vizibile în costumul de sărbătoare feminin.

Note:

1. Tereza Mozes, *Tipologia portului popular din Țara Crișurilor*, subcapitolul „Valea Crișului Repede”, în revista „Biharea. Studii de etnografie și artă”, nr. I/1973, Oradea, 1973, p. 88.
2. Tereza Mozes, *op. cit.*, pp. 88-89.
3. Tereza Mozes, *Portul popular din bazinul Crișului Alb*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. I, București, 1975, p. 75.
4. Ioan Augustin Goia, *Zona etnografică Meseș*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 136.
5. Ioan Augustin Goia, *Evoluția portului popular din subzona Valea Barcăului, județul Sălaj*, în „Biharea. Studii de etnografie și artă”, nr. XXVI-XXVII/1999-2000, Oradea, 2000, p. 29.
6. *Ibidem*, p. 37.
7. *Ibidem*, p. 44.
8. Nicolae Dunăre, *Portul popular din Bihor*, ESPLA, București, 1957, p. 16.
9. Ioan Augustin Goia, *op. cit.*, p. 21.
10. Ana Boca (nana Oăniță a Șităuarului), 1937, Călin/Preoteasa – Sălaj.
11. Viorica Laslou (Viorica Holbii), 1956, Plopiș – Sălaj.
12. *Legea nr. 5 din 7 septembrie 1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române, Buletinul oficial al R.P.R.*, nr. 77 din 8 septembrie 1950.
13. *Decret nr. 331 cu privire la modificarea Legii nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului R.P.R.* Buletinul Oficial al R.P.R., nr. 1 din 10 ianuarie 1952.
14. *Legea nr. 3/1960 pentru îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului Republicii Populare Române, Buletinul Oficial al R.P.R.*, nr. 27 din 27 decembrie 1960.
15. Mariana Barna, *Industrializare și demografie în centrele urbane ale Crișanei (1960-1980)*, Editura Universității din Oradea, 2014, p. 65.
16. *Ibidem*, p. 68.
17. Așa cum amintește și Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana (sec. al XVII-lea și începutul sec. al XIX-lea)*, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, Oradea, 1995, vol. I și II.

Fragment din volumul „Spăcelul de fată fecioară de pe Valea Barcăului” de Camelia Burghele, Andrei Burghele, Felicia Sabău, Flavia Sabău, apărut la Editura Caiete Silvane, Zalău, 2022.

Texte de trecut (in)existența

Ioan F. POP

Admirația pentru cei mai buni și mai merituoși a devenit un sentiment de rezervă, arareori folosit în împrejurările sociale. Într-o naivitate schizoidă, fiecare se crede mai bun decât ceilalți, fiind gata să sacrifice lumea pentru a postula această sminteală. Ura celorlalți, pe criterii de neputință, e cea mai bună oglindă a propriei valori. Cu atâtea rezerve de indiferență, invidie și ură, e tot mai greu de practicat exercițiul propedeutic al unei minime admirații. Câtă admirație, atîta ură învinsă. Toți se bat în piept cu valorile pe care nu le înțeleg, după care cad, prăbușiți, în abisul admirației de sine. Când e vorba de ceilalți, cu o remarcă a lui Nietzsche: „Sîntem greoi cu admirația”...

Cel mai mare defect al vieții devine neconținută ei apetență de perfecțiune, faptul de a o proiecta pe cea mai înaltă coordonată existențială. Viața e posibilă doar în registrul nedesăvîrșirii, în cel al adaptabilității și reglării continue a datelor sale intrinseci. Normalitatea ei constă chiar în propria imperfecțiune. Nu e posibilă o viață perfectă într-o lume imperfectă. Perfecțiunea lumii și a vieții ar fi un dezastru. Nici chiar Dumnezeu nu și-a propus o lume impecabilă, ci doar una perfectibilă. Căci „materia artei de a trăi este viața fiecăruia” (Epictet).

Faptul de a respecta milimetric cuvîntul dat este o probă fatală pentru majoritatea oamenilor. Prea multa vorbărie argumentativă nu se pliază pe nici o realitate, rămînînd insensibilă la imperativele oricărui angajament experiențial. Orice promisiune se încarcă cu relativismul propriei inconsistențe, cu aproximația propriei formulări. Cuvîntul dat a devenit doar o monedă calpă cu care mulți își trafichează relativismul și inconsistența, contingenta oricărui făgăduințe. „Ar trebui inventate *examene* și pentru puterea de a te ține de cuvînt” (F. Nietzsche).

Trebuie învățat mult pentru a înțelege puțin. După cum, în sens contrar, trebuie învățat puțin pentru a crede că înțelegi mult. Știm tot mai multe despre faptul că nu știm nimic. Tot ceea ce nu știm este exact, tot ceea ce știm este aproximativ. Când credem că știm totul, de fapt, nu prea știm nimic. Efectivitatea acestui *nimic* conclusiv necesită travaliul întregului parcurs euristic. Toate marile descoperiri umane sînt mici dedesubturi

ale naturii. Noi încercăm să știm ceea ce natura a uitat. Probabil se va afla cîndva că neînțeleasa complexitate a lumii stă, de fapt, în simplitatea sa dezarmantă, că tot progresul cognitiv este o imensă butaforie. Se va afla cu o imensă stupeoare că nu sîntem decât fiii privilegiați ai Erorii. Că toată viața am turnat iluzii peste cărbunii închinși ai eșecului... *non ridere, non lugere*...

Aflu, de la un filosof petulant, un eseist și un critic de idei total atipic pentru mediul nostru literar – mediu sărac în hermeneutica ideilor – că, în scris, încerc să mă mișc, în anumite date, între Sf. Augustin și limbajul *veninos* al lui Cioran. Deși nu mi-am propus în mod expres acest lucru, raportarea la cele două repere filosofice, esențiale în dimensiunea apofantică a admirației mele, are un anumit temei, căci ani de zile m-am ocupat de opera lor. De unul m-am lăsat cucerit doctoral, de altul sedus cogitativ, dar ferindu-mă să cad în captivitatea lor ideatică și stilistică. M-am lăsat doar ademenit de două forme antinomice extreme de a înțelege lumea și divinitatea: una – căutînd-o cu disperare creștină, cealaltă – anulînd-o cu avînt nihilist. Elementele oricărui comparativități pot fi benefice și stimulante doar prin trăsăturile diferențiative. Oricum, în scris, încerc să semăn doar cu mine însumi, să semăn cu propria neasemănare.

Să cauți cu obstinție o identitate proprie într-o lume a non-identității și a generalizării sufocante pare a fi un exercițiu steril de egofilie. Căci majoritatea e cea care dictează în mare măsură *geografia* comportamentului personal, evadarea totală din înregimentările ei poate duce la pierzanie. Te poți *realiza* doar într-un context social, de ratat, însă, te poți rata și singur. Uneori, ajuns la limită, nu mai poți pune între tine și lume decât un imens sentiment de mizantropie. Simți că nu te mai poți apăra decât apelînd la instinctele primare, îmbrăcînd temporar postura de *ne-om*. Pentru a putea rezista, trebuie să decazi la nivelul decăderii generale. Excepțiile sînt tiranizate cu o plăcere sadică. Se glorifică inferiorul și se urgisește superioritatea, sacrificînd totul pe altarul încăpător al imbecilității. În fața acestei cascade a imposturii nu se mai poate interpune decât o necurmată silă și un „nihilism obosit”.

Sonata Arctica – Acoustic Adventures 2

Daniel MUREȘAN

Nu știu dacă vreodată în trecut am așteptat cu atâta bucurie un album nou de muzică bună, cum îl aștept în tenebroasa lume a kitschului de azi. Pot să vă încredințez că inima mea se revarsă de dragoste și devine sensibilă atunci când e vorba despre frumos. Știu că frumosul n-o să plece niciodată, fiindcă n-are unde să se ducă. Întocmai fotografiilor cu monumente și străzi, sau cântecelor făcute cu dragoste, caut zilnic crezuri ce poartă lumina și savoarea binelui, a frumosului. Câteodată mă mișc mai greu printre cadavrele îngrozitoare ale vechilor mele ambiții, printre formele respingătoare ale visurilor care s-au destrămat sub apăsarea nepăsătoare a miilor de tălpi. Oricum, când mă trezesc nu-mi amintesc nimic din ce am visat.

După cum au promis cei de la Sonata Arctica, continuarea „aventurii acustice” nu s-a lăsat mult așteptată. Spre marea mea bucurie, noul disc include una dintre melodiile mele preferate „Full Moon” de pe primul album „Ecliptica”. Ca și în primul volum, grupul experimentează sunete noi, dar cu vocea inconfundabilă a lui Tony. Începând cu deschiderea „I Have A Right” – care încă îmi dă fiori de fiecare dată – și terminând cu „Full Moon”, totul este magnific.

În cele din urmă, cele două volume au permis grupului să reinventeze o parte din lucrările sale într-un material complet acustic, transmițând o conexiune aparte către public. Acest lucru l-am simțit în concertul de luna trecută de la Cluj. Albumele acustice sunt întotdeauna ceva aparte. Sonata Arctica și-a pus inima și sufletul în acest proiect, rezultând un dublu album extraordinar.

Un lucru nu s-a schimbat în toți acești ani, și acesta este Sonata Arctica. Ei rămân constanți și neclintiți, în ciuda schimbărilor din piață.

Dacă vă place să ascultați muzică acustică, nu trebuie să ratați acest album: doar ascultați, savurați și bucurați-vă!

Tracklist:

1. I Have A Right (Stones Grow Her Name, 2012)
2. Black Sheep (Silence, 2001)
3. Half A Marathon Man (Pariah's Child, 2014)
4. Broken (Winterheart's Guild, 2003)
5. Letter To Dana (Ecliptica, 1999)
6. Full Moon (Ecliptica, 1999)

7. Shamandalie (Reckoning Night, 2004)
8. San Sebastian (Silence, 2001)
9. Gravenimage (Winterheart's Guild, 2003)
10. Flag In The Ground (The Days Of Grays, 2009)
11. My Land (Ecliptica, 1999)
12. Victoria's Secret (Winterheart's Guild, 2009)

Componentă Sonata Arctica:

- Tommy Portimo – tobe
- Tony Kakko – voce, clape
- Henrik Klingenberg – clape
- Elias Viljanen – chitară
- Pasi Kauppinen – bass

Discografie Sonata Arctica:

- Ecliptica (1999)
- Silence (2001)
- Winterheart's Guild (2003)
- Reckoning Night (2004)
- Unia (2007)
- The Days of Grays (2009)
- Stones Grow Her Name (2012)
- Pariah's Child (2014)
- The Ninth Hour (2016)
- Talviyö (2019)
- Acoustic Adventures vol. 1 (2022)
- Acoustic Adventures vol. 2 (2022)

Filmografiile Simonei

Patch Adams (1998)

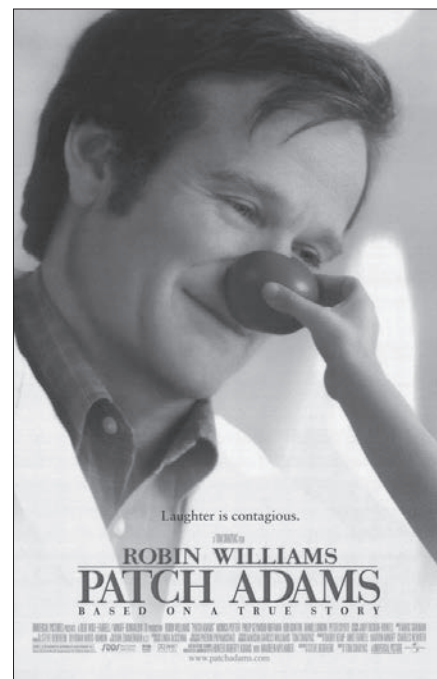
Simona ARDELEAN-SAMANTA

Robin Williams a interpretat rolul unui doctor de cel puțin cinci ori în cariera sa cinematografică (*Awakenings* – 1990, *Nine Months* – 1995, *Good Will Hunting* – 1997, *What Dreams May Come* – 1998), dar poate nu a făcut-o niciodată cu aceeași ingenuitate și candoare cu care a făcut-o în *Patch Adams* (1998). Filmul e o adaptare parțială a unei cărți scrise de un real Patch Adams, *Gesundheit: Good Health is a Laughing Matter*, în colaborare cu Maureen Mylander în scenografia lui Steve Oedekerk și narază povestea unui tânăr hotărât să devină medic, în ciuda tuturor opreliștilor.

Filmul se deschide cu imaginea unui sanatoriu în care Hunter Adams (Robin Williams) se internează voluntar, în urma unei încercări de suicid. Vindecarea sa emoțională vine nu din ședințele de terapie unde i se adresează întrebări standard de către un medic curant neimplicat, ci din contactul nemijlocit cu pacienții pe care-i ascultă și, mai ales, îi ajută prin compasiune și umor. Aici are revelația că ar putea face mai mult pentru oameni, că ar putea schimba procesul birocratic și impersonal prin care pacienții sunt dezumanizați și hotărâște să se externeze și să se înscrie la facultatea de medicină. Sistemul de care se lovește este unul bazat pe reguli stricte și cinism, dar reușește să-l eludeze, chiar dacă-și atrage oprobriul decanului, care consemnează în fișa de observație că, în ciuda notelor foarte mari, suferă de o veselie exagerată. Divergențele de opinie dintre cei doi creează unul din punctele de tensiune ale scenariului alături de antipatia inițială a colegului de cameră, relația sa romantică cu Carin (Monica Potter), casa pe

care o pun la dispoziția pacienților refuzați de sistemul medical pentru care nu au asigurare, decesul neașteptat al unuia dintre personajele-cheie, momentele de îndoială, precum și de dramele unora dintre pacienții tratați. Ceea ce-l face pe Patch Adams memorabil e convingerea că dincolo de titlul științific, un doctor trebuie să fie, în primul rând, om. Problematika prezentată în film e, din nefericire, o realitate de care fiecare dintre noi, în postura de pacienți sau membri de familie/prieteni ai pacienților ne-am lovit. Lipsurile sistemului medical, indolența, lipsa de compasiune, orele de așteptare sunt lucruri pe care le cunoaștem foarte bine și un motiv pentru care pelicula atinge o coardă emoțională a celui care o vizionează vizavi de o realitate cu care poate empatiza.

Trebuie să precizăm că Patch Adams, cel real (care apare pentru un scurt moment în film), nu personajul interpretat de Robin Williams, a reușit să-și deschidă clinica mult-visată, înfrângând parțial sistemul și că lui i s-au alăturat sute de medici voluntari. De aceea, filmul e, în opinia mea, un omagiu, chiar dacă aspecte din realitatea eroului au fost modificate în scop estetic. Vizual, așa cum apare și-n posterul filmului, imaginea doctorului șugubăț e individualizată prin nasul roșu – de clown – care a devenit mai târziu simbolul unei campanii de binefacere anuală desfășurată în Statele Unite. Despre această campanie, elevii din clasa a VI-a au în manualul de limba engleză o lecție și așa au ajuns să vadă și filmul pe care vi-l recomand. Dincolo de textele din carte, școala trebuie să formeze caractere, lucru pentru care militează și personajul principal. Apropo de co-

pii, cei care apar în film în camerele de gardă pe care le vizitează protagonistul sunt copii cu suferințe reale, în faze canceroase diferite, cărora, în timpul filmărilor, membrii echipei de filmare împreună cu fundația Make-A-Wish le-au îndeplinit dorințele. Tocmai de aceea, vizionarea filmului nu poate fi desprinsă de o contextualizare care modifică percepția spectatorului. Moartea recentă a celui care a fost Robin Williams, tot în urma unui act suicidal, în 2014, pune pe tapet tocmai această diferență, dintre aparență și esență. Depresia de care suferea actorul și pe care a mascat-o prin nenumărate roluri de comedie rămâne, în continuare, o mărturie răsunătoare a nevoii de vindecare emoțională și nu doar fizică a pacienților de orice fel.

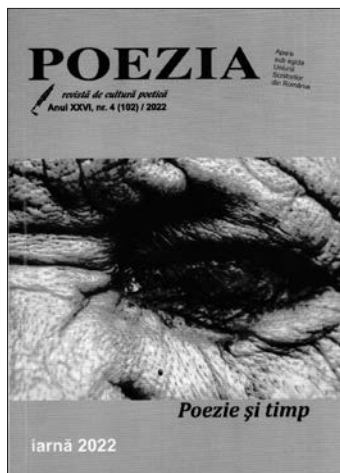
În plus, o peliculă intertextuală fină pe care eu am sesizat-o e cea dostoevskiană. Un fel de *Idiot* idealist, un Mișkin, se poate regăsi în ecouri subtile în compozitul protagonistului, tot astfel cum ceva din scena răzvrătirii Marelui Inchizitor din *Frații Karamazov* se rezolvă prin simbolul fluturelui care pune capăt furiei lui Adams. Cred, de aceea, că dincolo de aparența unui film de familie, care emoționează, filmul are aspecte mai profunde, pe care vă provoc să le descoperiți.

Malaxorul de ianuarie 2023

■ Cu plăcută surprindere am citit în „**Steaua**” (nr. 11-12/2022) versuri ale fostei mele eleve de la „Pedagogic”, **Simina Seliștean**. Un fragment din „Satul”: „n-am să vă povestesc despre zidurile care cad și pe care nu insist să le salvez/ pentru că nu mă ajută romantizarea,/ pentru că nu mă ajută jalea asistată/ pentru că nu am o viață fancy căreia să-i servească mizeria celor pe care-i paralizează iernile adevărate/ de la 90 de kilometri distanță de raiul provincial/ pur și simplu n-am să jelesc acest sat/ moartea lui este moartea mea/ și moartea mea este moartea lui/ pentru că o vatră de care nimeni nu-și mai aduce aminte/ este o vatră care nu mai trăiește/ un cămin mut/ și pe veci rece”. Firește, satul e Zalăul natal al autoarei, „vatră” care încă nu a murit, totuși. Din prezentarea Siminei, aflăm: „Studiez antropologie la Universitatea Babeș-Bolyai și fac teatru din când în când. Am avut lecturi publice la Nepotu’ lui Thoreau, Super Festival. Scriu pentru că ăsta e modul meu de a investiga și procesa ceea ce trăiesc. Pentru a-mi oferi catharsis. Pentru a putea fotografia lucruri care au murit demult și pentru care nu s-a găsit niciun Leica R4. Pentru că-mi place” (revistea.ro). Succes în continuare!

■ Dacă tot am pomenit de locuri natale, un poem cu titlul „Satul natal albastru profund” de **Shen Hai`e**, din rubrica „Poezie contemporană chineză” a revistei „**Poezia**” (nr. 102/2022): „Apoi/ Lacrimile curg pic pic/ În fluviul care îmi definește satul natal/ Timpul se schimbă rapid/ Munții și râurile sunt mișcate de el/ Într-o noapte tu ești împuțernicit de zei cu puteri neobișnuite// O primăvară limpede se derulează/ Apă în flăcări invadează pășunile/ Mii de cai trec în galop/ Fata e măritată departe de casă/ Norii țipă// Corect! Spui tu/ Cu voce șoptită/ Marea verzuie jumătate e albastră/ Cealaltă jumătate e tot albastră/ Ca satul natal/ Cu văzduhul albastru închis” (pp. 127-128).

■ Dintr-un articol de citit integral semnat de **Liviu Bordaș**, „Mircea Eliade, gândirea conspiraționistă și miturile «afinității», în „**Viața Românească**” (nr. 11-12/2022): „Receptarea sa (a lui M. Eliade – n.m.) internațională de după război a fost, în mod natural, mult mai variată. E mai ușor să numim curente, discipline și modele care *nu* au încercat să-l folosească sau anexeze. Nu doar savanți și, în general, intelectuali de orientare creștină (a fost el însuși considerat un veritabil catolic), ci și savanți și intelectuali evrei (inclusiv mai mulți rabini) au văzut în operele lui o reflecție a propriei lor gândiri. Un bun număr dintre cei care, atunci când a devenit inutilizabil, l-au atacat ca fascist și antisemit fuseseră inițial admiratori ai operei sale, de care s-au folosit în scrierile lor teoretice, spirituale sau politice. Pe de altă parte, aderenți

fondată în 1906

Viața Românească

Uniunea Scriitorilor din România

ai ezoterismului, ocultismului, perenialismului, păgânismului, vrăjitoriei, șamanismului, yogăi, neognosticismului, New Age-ului etc. etc. l-au considerat un *maître à penser* și i-au construit profilul în acord cu aceasta. Hipioții au văzut în el un teoretician al credințelor și al modului lor de viață. A fost anexat chiar și din perspectiva masoneriei, fiind privit, dacă nu ca un inițiat, măcar ca un simpatizant apropiat. Opera lui a fost luată drept o andosare a celor mai diverse teorii și abordări teoretice, de la psihanaliză și teologie la structuralism și ateism științific (da – oricât de incredibil poate părea –, în faza târzie a comunismului românesc). În contraparte, alții l-au criticat și l-au atacat pentru exact aceeași imagine percepută în mod negativ. Dintr-o perspectivă politică, opera lui Eliade a fost revendicată de intelectuali aparținând tuturor orientărilor ideologice, nu doar dreptei sau extremei drepte, așa cum încearcă unii să acrediteze azi. Abia când discuția despre simpatiile sale politice de tinerețe a depășit România și cercurile emigrației s-a produs o polarizare. Adică, cunoașterea acestui fapt, cuplată cu suspiciunea unei continuități, a furnizat o nouă lentilă pentru lectura lui Eliade, făcându-i pe unii să-l abandoneze, iar pe alții să-l îmbrățișeze (și mai mult)” (viataromaneasca.eu).

(D.S.)

■ Poezia a ocupat un loc semnificativ în numărul 38/octombrie 2022 al publicației „**Tomisul cultural**”. Ștefan Mitroi, Horia Bădescu, Andrei Novac, Viorel Mureșan, Ion Tudor Iovian, Liviu Capșa, Markó

Tomisul Cultural

Béla, Liviu Ioan Stoiciu și Gellu Dorian semnează versuri în revista de literatură ce apare la Constanța. Sunt publicate și un fragment din volumul „Filosofia lumii actuale” semnat de filosoful și politologul Andrei Marga și apelul adresat de Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, în cadrul Congresului Istoricilor Români (Alba Iulia, 8-10 septembrie 2022). „Cunoașterea în mod corect, critic, de către tineri mai ales, a istoriei naționale, dar și a istoriei minorităților naționale ca parte a acestei țări, cu toate împlinirile și neajunsurile prezente la toate națiunile, trebuie să-i preocupe nu numai pe cei care activează în breasla noastră, ci și pe decidenții politici ai României. Pe de altă parte, oamenii au tot mai multă nevoie de istorie universală, pentru a avea un cadru verosimil de înțelegere și circumscriere a studiilor de istorie locală, națională, regională”, atrage atenția istoricul clujean.

(A.-B.K.)

■ **„Argeș”**, revista piteșteană care apare lunar sub egida Uniunii Scriitorilor din România, cuprinde în cele 32 de pagini apărute în luna decembrie, o multitudine de articole și pagini de poezie semnate de „obișnuiții” și mai puțin obișnuiții cercurilor culturale din România. „În aceste ore n-ai de ales”, ne spune Gheorghe Grigurcu într-o colecție de ziceri proprii și culese de la alții. Florentin Sorescu publică o bucată de proză inedită, „Fetița care fură zâmbete”. Ninel Ganea în a sa foarte actuală „Inerție a creștinismului” ne spune că a înțeles târziu că „normalitatea cu care fusesem obișnuit se construise în timp, ceea ce nu însemna că era un «construct social» și că este pe cale de dispariție”. De fapt, el exprimă o dorință legitimă pe care o au toți oamenii decenti, nu neapărat un adevăr. Pentru că, dacă ne uităm în jur, observăm cu tristețe că această normalitate dispare încetul cu încetul, răsturnându-se implacabil cu susul în jos.

(C.Ș.C.)

■ **Selfie cu Petőfi.** Citiți titlul cu voce tare, ca să prindeți jocul de cuvinte creat de Szabó Attila: PETŐFI-SZELFI. Este un spectacol de teatru, realizat în colaborare de teatrele Csiki Gergely din Timișoara și Tomcsa Sándor din Odorheiu Secuiesc, cu prilejul aniversării a 200 de ani de la nașterea celui mai mare poet al literaturii maghiare. Regizoare este Bartal Kiss Rita, distinsă cu premiul Blattner Géza în 2007. Realizatorii au pornit de la câteva dintre gândurile non-conformistului prozator Esterházy Péter, notate în „Acrobatul aerian” acum 30 de ani: „Dacă ar fi trăit în prezent, Petőfi ar fi murit de mult. Ar fi crăpat. Ar fi emigrat. S-ar fi risipit ca fumul în văzduh. Ar fi fost nominalizat pe o listă electorală și ar fi pierdut alegerile. Dar sigur ar fi primit Premiul József Attila...” Reformulările și actualizările au sunat astfel: „Oare câte poezii ar scrie Petőfi astăzi în stilul Chat? Ar fi un fel de slam poetry? Ce le-ar reproșa verde-n față baronilor de azi? Ce fel de haine ar purta? Ar trăi până la treizeci de ani? Ar prefera să tacă? Ar posta comentarii mânioase pe Facebook?” Într-un interviu dedicat inițiativei și postat omagial pe situl petofi.hu, regizoarea declara că piesa se adresează în mod special tinerei generații, adolescenților, cărora le este greu să stea pe scaunele teatrului și să își îndrepte atenția către poezie. Spectacolul se vrea ghiduş, un joc care asociază idei, imagini și muzică. Premiera a avut loc în 9 octombrie 2022.

■ **Petőfi tradus de Ioniță Scipione Bădescu.** Ion, Ioniță, Ionitia, Jonitia, Scipio, Scipione Bădescu (Bágyai) a murit în toamna anului 1904. În 1926, scriitorul și ziaristul de origine sălăjeană n-a fost suficient de notoriu „la el în sat” ca să fie trecut în indexul din „Monografia orașului Botoșani” de Artur Gorovei. În 1957, și-a dat numele unui mic muzeu, de o încăpere, din Zalău, ca apoi, după mutarea centrului de raion, să devină emblema bibliotecii județene. A rezistat „tentativei de epurare” din 2011 și vom vedea că pe bună dreptate. În istoriile literare, este amintit mai mult datorită prieteniei cu Eminescu, dar o răsfuire a revistei „Familia” din vremea monarhiei dualiste va revela o sumedenie de texte, nicidecum adunate într-un volum. În ceea ce îl privește pe Petőfi, literatul i-a tradus „rapsodia” „Az őrült” în românește, pe când termina liceul din Beiuș (1867) și a declamat-o la diferte serbări și reprezentații artistice. Informația că textul s-ar găsi în „Albina Pindului” din 16/30 iunie 1869 este parțial eronată, deoarece apare doar pomenită ca un punct din activitatea Cercului literar „Orientul”. Se pare că traducerea s-ar găsi în volumul de debut, „Poesii originali” (Tipografia Noseda, Pesta, 1868, dedicat secretarului de stat Joannovics György), dar căutările noastre n-au regăsit niciun exemplar: nici la biblioteca națională maghiară, nici la cea din București, cu atât mai puțin la Botoșani, deși există cel puțin două surse care menționează o recitare publică pe scena Ateneului din oraș. Ca urmare, el nu apare nici în bibliografia „Petőfi în literatura română (1849-1973)”

de Dorothea Sasu-Zimmerman (Editura Kriterion, București, 1980). „Nebunul” a mai fost tradus ca „Exaltatul”, „Smintitul” etc.

■ **Petőfi pe muzica lui Friedrich Nietzsche.** Călugărul piarist Kornis Gyula a fost și decanul facultății de științe umaniste din Budapesta, și președintele Camerei Deputaților, ba chiar și președintele Academiei Maghiare. În cele ce urmează, vom lansa, bazându-ne pe această autoritate de necontestat, știrea senzațională că tânărul Friedrich Nietzsche a fost cucerit de melodicitatea poeziilor lui Petőfi Sándor (în traducerea lui Kertbeny Károly Mária) și le-a pus pe note în repetate rânduri. Aflăm din capitolul secund al monografiei „Nietzsche și Petőfi” (Societatea Franklin, Budapesta, 1942) că la Crăciunul din 1864, pe când avea doar 20 de ani, Nietzsche a prezentat mamei și sorei patru piese melancolice: „Ständchen” (Ereszkedik le a felhő), „Nachspiel” (Szeretném itt hagyni...),

„Verwelkt” (Te voltál egyetlen virágom) și „Unendlich” (Te vagy, te vagy, barna kislány). Conform sursei citate, asistăm la întâlnirea unor suflete gemene. Pesimismul acestor poeme a corespuns în întregime scepticismului german. Lied-urile se regăsesc pe Youtube, în diferite înregistrări. Merită citit cu atenție și capitolul „Apostolul și Zarathustra”, deoarece atât poetul cât și filosoful încearcă să descâlcească o viziune cutremurătoare: sfârșitul istoriei. Amândoi sunt profeți: Petőfi proorocește apropierea revoluției pașoptiste și eliberarea popoarelor, Nietzsche prevede cu pesimism declanșarea unor conflicte la scară mondială. Poetul maghiar militează pentru democrație, neamțul e un spirit conservator-aristocratic. Utopia eliberării este totală la Petőfi, unde, în viitor, întreg poporul își va rupe lanțurile. La Nietzsche, libertatea neîngrădită este doar un atribut individual.

(G.-D.G.)

Un nou volum de poezii la Editura „Caiete Silvane”

În colecția „Poesis” a Editurii „Caiete Silvane” a apărut, cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj și al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, volumul „**Toamnele mele – antologie**” semnat de **Ioan-Vasile Bulgărean**. Cartea cuprinde o selecție de poeme publicate de autor în volumele: „Dor de voi” (Editura Sylvania, Zalău, 2008); „Saloanele iubirii” (Editura Sylvania, Zalău, 2010); „Visul din vis” (Editura Sylvania, Zalău, 2011); „Sub semnul fecioarei” (Editura Sylvania, Zalău, 2013); „Dragoste și spini” (Editura Sylvania, Zalău, 2014); „Șoapte de toamnă” (Editura Sylvania, Zalău, 2016); „Mi-e dor de mine” (Editura Caiete Silvane, Zalău, 2019) și „Veșnicia de o zi” (Editura Caiete Silvane, Zalău, 2021).

Ioan-Vasile Bulgărean s-a născut la 14 ianuarie 1961, în localitatea Zalnoc, județul Sălaj. A debutat în revista „Pentru Patrie” în anul 1982. În anul 2013 i-a fost acordată Placheta Omagială „Respect

pentru Șimleu” din partea Primăriei locale însoțită de Laudatio pentru „Creație literară”. În anul 2011 i-a fost acordată Diploma de onoare „Oameni de seamă ai Sălajului” de către Biblioteca Județeană „I.S. Bădescu” Sălaj. Este absolvent al Facultății de Științe Juridice, specialitatea „Drept”. Din anul 2017 este membru al Asociației Scriitorilor din Județul Sălaj. În anul 2020, poeziile sale au fost publicate în volumul „18 poeți – antologie” (Editura Caiete Silvane, Zalău), iar în anul 2022 în volumul „Primăvara Poeziei – A Költészet Tavaszja” (Editura Caiete Silvane, Zalău).

Caiete Silvane

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918,
nr. 12, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro;
www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al
Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România,
a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei
Municipiului Zalău

Serie nouă, Anul XIX, Nr. 1 (216), ianuarie 2023.
Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 5 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor-șef
Viorel Mureșan - redactor-șef adjunct
Corina Știrb Cooper - secretar de redacție
Marin Pop, Carmen Ardelean, Alexandru-Bogdan Kürti - redactori;
Viorel Țăntan, Marcel Lucaciu, Imelda Chintă - redactori asociați;
Györfi-Deák György, Alice Valeria Micu, Gheorghe Moga, Simona Ardelean-Samanta - colaboratori.

Responsabil de număr: **Daniel Săuca**

Corectură: **Oana-Maria Barariu-Săvus**
Tehnoredactare: **Marius Soare**

Tiparul realizat la Tipografia **Color Print Zalău**,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-660 598

Omagiații lunii ianuarie

(din Dicționarul **Sălaj – Oameni și Opere.**

Baza de date a Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj)

Crișan Alexandru – artist plastic, 2 ianuarie 1951; **Oláh Miklós** – profesor, 4 ianuarie 1952; Pop F. Ioan – scriitor, 4 ianuarie 1959; **Páy Gábor László** – inginer, 5 ianuarie 1968; **Bălan Ioan Grigore** – poet, 6 ianuarie 1939; **Bontidean Dana** – actriță, 6 ianuarie 1969; **Veres Piroska** – poetă, 11 ianuarie 1956; **Ferenț Iosif** – preot, 11 ianuarie 1959; **Balázs Zoltán** – poet, 12 ianuarie 1950; **Ciobanca Maria Teodora** – artist plastic, 12 ianuarie 1981; **Bulgărean Ioan Vasile** – poet, 14 ianuarie 1961; **Hossu Andrei Iustin** – profesor, 16 ianuarie 1950; **Crișan Iulia** – învățătoare, 16 ianuarie 1953; **Mesaros Claudiu Marius** – profesor, 16 ianuarie 1974; **Orbán Gyöngyi** – filolog, 17 ianuarie 1955; **Cochinescu Nicolae** – judecător, 19 ianuarie 1940; **Cordea Maria** – profesoară, 19 ianuarie 1952; **Hirza Radu Călin** – jurist, 20 ianuarie 1973; **Majdik Kornélia** – chimist, 21 ianuarie 1952; **Szalai Istvan** – sculptor, 21 ianuarie 1972; **Bărburaș Paula** – 21 august 1997; **Lar Cornel Dorel** – poet, 22 ianuarie 1967; **Farmati Anna** – redactor, 22 ianuarie 1972; **Balajti Károly László** – grafician, 23 ianuarie 1948; **Ciocian Ioan** – istoric, 23 ianuarie 1949; **Csóka László** – artist plastic, 24 ianuarie 1967; **Ulmeanu Radu** – profesor, 25 ianuarie 1946; **Antal Delia Ancuța** – actriță, 26 ianuarie 1981; **Pop Ioan** – epigramist, 27 ianuarie 1937; **Petre Vasile** – inginer, 27 ianuarie 1954; **Kui János** – ziarist, 28 ianuarie 1939; **Chiș Alexandru** – economist, 28 ianuarie 1968; **Badiu Maria Pia** – artist plastic, 29 ianuarie 1938; **Breje Alina** – scriitoare, 29 ianuarie 1968; **Szatmári József Ottó** – artist plastic, 29 ianuarie 1973; **Grad Cornel** – istoric, cercetător, 30 ianuarie 1949; **Sicora Cosmin Ionel** – biolog, cercetător, 30 ianuarie 1974.

Iuliu Maniu – 150 de ani de la nașterea Artizanului Marii Uniri

Maniu, Iuliu – jurist, om politic. N. 8 ianuarie 1873, Șimleu Silvaniei – m. 5 februarie 1953, Sighet, jud. Maramureș.

Viața și activitatea: a urmat cursurile Liceului Reformat din Zalău, apoi a studiat dreptul la Cluj, Budapesta și Viena, obținând doctoratul în anul 1896. A intrat în viața politică încă din vremea studenției, fiind membru al Partidului Național Român (1891). A participat la înființarea Societății Academice *Petru Maior* a studenților români din Transilvania, fiind ales președintele acesteia. În anul 1894 a inițiat Societatea Studenților Români, Sârbi și Slovaci, al cărei președinte a fost ales. După terminarea studiilor, în anul 1898, a fost jurisconsult la Mitropolia Română Unită de la Blaj, iar în anul 1897 a fost ales în Comitetul Partidului Național Român. În decembrie 1904 a fost ales vicepreședintele Partidului

Național Român, iar în 1906, deputat în Parlamentul Ungariei în circumscripția electorală Vințu de Jos, din comitatul Alba. În anul 1915 a fost trimis pe frontul din Italia. La întoarcerea de pe front, în anul 1918, a sprijinit demersurile Comitetului Național Român Central și a contribuit la pregătirea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, unde a fost ales președinte al Comitetului Dirigent. În anul 1926 s-a realizat fuziunea Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc, formându-se Partidul Național Țărănesc. Iuliu Maniu a fost președintele acestui partid între anii 1926-1933; 1937-1947. A fost prim-ministru în perioada: 16 decembrie 1928 – 7 iunie 1930; 13 iunie – 10 octombrie 1930; 20 octombrie 1932 – 14 ianuarie 1933. A condamnat regimurile dictatoriale instaurate în țară în perioada 1938-1944, luând parte la răsturnarea guvernului Antonescu și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, la 23 august 1944. Pentru intransigența lui politică a fost arestat, iar la 11 noiembrie 1947, împreună cu alți membri ai PNT, a fost condamnat la închisoare pe viață. A fost întemnițat inițial la Galați, dar la 15 august 1951 a fost transferat la închisoarea de maximă siguranță de la Sighet, unde s-a stins din viață la 5 februarie 1953. Iuliu Maniu a fost un simbol al rezistenței democratice și un artizan de seamă al Marii Uniri.

Opera: *Ardealul în timpul războiului. Pagini istorice* (Cluj, 1921), *Testament moral politic* (București, Ed. Cartea Românească, 1991).

continuare pe www.caietesilvane.ro

Edgar Lee Masters

(1868-1950)

„Numele lui Masters rămâne însă legat de *Spoon River Anthology*. Ce a scris înainte și ce a mai scris de atunci nu contează față de această măreață realizare. / ... / Imaginează în cimitirul de pe deal un fel de confesiune generală a morților și a moartelor. Fiecare – și aici intervine geniul poetului – într-un scurt monolog își descrie viața, își dezvăluie sufletul. În această frescă aproape dantescă minus alegoriile și tonul «poetic» – fiecare reprezintă un tip foarte individualizat, dar totuși general, de american.” (Ion Pillat)

Cassius Hueffer

Au dăltuit pe piatra mea cuvintele:
„Viața lui a fost blândă și lucrurile astfel
amestecate-n el,
Încât natura ar trebui să se ridice și să spună
lumii întregi –
Acesta a fost un om!”
Cei care m-au cunoscut zâmbesc
Citind o atare retorie goală.

Epitaful meu ar trebui să fie:
„Viața n-a fost blândă cu dânsul
Și lucrurile într-astfel erau în el amestecate,
Încât s-a luat la trântă cu viața
Și-n luptă a fost răpus.”
În timp ce trăiam, n-am putut face față clevetirilor
Acum, că-s mort, trebuie să rabd sub un epitaf
Pe care mi l-a gravat un nerod!

(În românește de Ion Caraion, în *Antologia orașelului
Spoon River*, EPLU, București, 1968)

